

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOI
TOIMETISED

УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS

512

EKP VÕITLUSES KODANLUSE
DIKTATUURI VASTU

TÖID NLKP AJALOO ALALT
XVI

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS
ALUSTATUD 1893.a. VIHK 512 ВЫПУСК ОСНОВАНЫ В 1893.g.

EKP VÕITLUSES KODANLUSE
DIKTATUURI VASTU

TÖID NLKP AJALOO ALALT
XVI

TARTU 1979

Toimetuskolleeegium: L. Raid (vastutav toimetaja), E. Braun,
E. Kivimaa, O. Kuuli, P. Larin, I. Ševtšuk

EESTI TÖÖLISHOORSUGU VENE REVOLUTSIOONIS 1917-1918.

ESIMENE EESTI SOTSIAALDEMOKRAATLIKU

HOORSOO-ORGANISATSIOONI AJALOOST

1978. aasta oktoobris tähistas nõukogude noorsoo paljumiljoniline võitlusorganisatsioon Üleliiduline Leninlik Kommunistlik Noorsooühing oma 60. sünniaastapäeva. Tema loomine sai teoks Kodusõja karmides tingimustes, revolutsioonilisel 1917. aastal bolševike partei juhtimisel üle kogu Venemaa looma hakatud töölis- ja maanoorte ühingute baasil.

ÜLKNU ühe väesalga, Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu eelkäijateks olid 1917. aastal Tallinnas, Narvas ja mujal Eestis loodud sotsiaaldemokraatlikud noorte klubid (ühingud). Nende loomist ja tegevust iseloomustav üldkäsitlus on toodud raamatus "Ülevaade Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ajaloost" I (Tallinn 1975). Samuti on trükitis avaldatud 1917.-1918. aasta kommunistlike noorteorganisatsioonide mitmete aktivistide mälestusi.*

Siin esmakordselt publitseeritav H. Alliku kirjutis "Eesti töölisnoorsugu Vene revolutsioonis 1917-18" pärineb 1920-ndate aastate algupoolelt ning on kahtlemata üks esimesi katseid anda ülevaade revolutsioonilisest noorsooliikumisest Eestis Oktoobrirevolutsiooni-eelsel ja -järgsel perioodil. Kirjutatud ilmselt töölisajakirjanduses avaldamiseks, sattus see ühe järjekordse töölisajalehtede toimetuse rüüstamise käigus politsei kätte ja jäi niimoodi aastakümneteks arhiivitoimiku kaante vahele. Kirjutise publitseerimise eesmärgiks on täiendada Eesti töölisnoorsoo organiseerimise ajaloo historiograafiat uue, seni vähe tuntud tööga. Artikli on omapoolse saatesõnaga varustanud selle autor H. Allik.

Publitseerimiseks valmistas artikli ette EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi töötaja E. Kessel.

* H. A l l i k. Esimene kommunistlik noorsoo organisatsioon Eestis. - Nõukogude võimu eest. Tln., 1957, lk. 85 jj.; Esimesed kommunistlikud noorsoo organisatsioonid Eestis. - Karastumine. Tln., 1958, lk. 51 jj.; A. H e n d r i k s o n. Noorukina Oktoobrikuultes. - Koidikul. Tln., 1967, lk. 48 jj.; P. K a u r. Võitlusaastad. - Karastumine, lk. 90 jj.

Autori saatesõna

EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudist teatati mulle, et Oktoobrirevolutsiooni arhiivis leiduvat Üks Gladiaatori allkirjaga kirjutis, mille arvatavaks autoriks olevat mina. Tutvunud selle oopuse kirakirjaga, pean seda tõenäoliseks. Kirjutus ise pärineb nähtavasti 1922. aastast, kuid mis puhul ta paberile on pandud, seda enam kindlalt ei mäleta. Olgugi et ta kannab pealkirja "Eesti töölisnoorsugu Vene revolutsioonis 1917-18", käsitletakse seal peamiselt Tallinna töölisnoorsoo organisatsiooni tegevust. Teiste linnade organisatsioonide puudutatakse vaid ühenduses esimese ülemaalse töölisnoorsoo kongressiga ja üle-eestimaalse kommunistliku noorteorganisatsiooni loomisega.

Kirjutises on faktid üldiselt õigesti edasi antud, välja arvatud mõned vähemad väärtused, sest olgugi et see on kirja pandud aastat viis peale käsitletavaid sündmusi, ilmneb, et ka sellel lühikesel ajavahemikul võib ühe inimese mälu kohati auklik olla. Kui ma nüüd, poolsada aastat hiljem võimalikuks pean mõnda kohta parandada, siis mitte sellepärast, et minu mälu vahepeal oleks paranenud. Lihtsalt mul on hiljem tulnud nende küsimustega tegelda - olen vaadanud tollesegseid kirjapanekuid, niipalju kui neid olen leidnud, ja samuti pikemalt jutelnud mitmete nende aegade sündmuste asjaosalistega, mis annavad võimaluse mõnda kohta täpsustada.

Mäiteks on kirjutises öeldud, et 1917.a. mairongkõigusvabrikute direktorid töölistega ühes reas sammusid. See toimus revolutsioonivõrrite matuse päeval 10. märtsil 1917. Võib-olla oli mairongkõigus ka mõni direktor, kuid siis haruldase erandina.

Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Klubi asutamis-koosoleku kirjeldamisel on öeldud: "Juba algul jagunes koosolek kahte leeri, ühel pool kodanline element, kes tahtis klubi asutada lõbusaks kooskõlmiseks ja ajaviiteks, enesearendamiseks, teisel pool noored proletaarlased, kes nägid asutatavas organisatsioonis kõigepealt võitlusorganisatsioon." Heid, kes tahtsid organisatsiooni muuta ajaviite ja kultuurilise enesearendamise asutuseks, ei olnud palju, vähemalt esinesid selle seisukohaga vaid paar noort, samuti nagu

sotsiaaldemokraatide-vähemlaste pooldajad. Peamine sõnasõda puhkes enamlaste ja esseeeride (sotsialistide-revolutsionääride) parteide pooldajate vahel. Rõhuva häälteenamusega võttis meie partei pooldajate seisukoht.

Ühingu häälekandja "Noor Sotsialist" toimetuse kohta on öeldud, et see koosnes 15 isikust. Tegelikult tehti ühingu peakoosolekul toimetamine ülesandeks kirjandusringi juhatusale, kuhu kuulus 15 seltsimeest. Et sarnane suur kogu ei saanud praktiliselt toimetuse tööst osa võtta, siis moodustati nende hulgast viieliikmeline kolleegium, kes ajaski selle asja ära.

Liigse dramaatilisusega on kujutanud ühingu sisetisi heitlusi, nagu: "Kogu oma tegevuse ajal pidi ühing järjekindlat võitlust pidama kodanlise ja oportunistliku elemendi vastu, mis ühingusse sisse oli tükkinud." Küllap olid ühingusse poetunud ka mõned teadlikud vastased, kuid neid ei olnud nii arvukalt ega moodustanud nad ka mingit kindlat rühmitust, et oleksid nõudnud enda vastu järjekindlat võitlust ja suutnuksid kuigi oluliselt takistada ühingu tööd. Noortelt ei saanudki nõuda igas küsimuses kindlat ja õiget seisukohta, ning ühing oligi üheks kooliks, kus nad pidid omandama õige arusaamise maailma asjadest. Seepärast ei ole ka õige ühingu liikmete range jagamine "parem-" ja "pahempoolseteks", kus viimased nagu olnuksid aiva õigel teel. Ka "pahempoolsete" tegevuses oli küllalt põhjendamata kärsalust ja lõivumaksmist revolutsioonilisele fraasile. See oli üldse aeg, kus palju küsimusi tuli esmakordselt selgeks mõelda ja läbi vaielda ja kus mõnes küsimuses võidi olla "pahempoolsetel" ja teises "pahempoolsetel" seisukohtadel ja ka üsna tihti oma seisukohti muuta.

Esimene töölisnoorsoo kongressi kohta on öeldud, et seal oli esindatud "umbes 1500 noort proletaarlast". Tegelikult oli see arv üle paari tuhande, sest Tallinna ühingul oli selleks ajaks vähemalt 1000 liiget, Narva ühingul umbes 500 ja teistel kokku kindlasti üle 500.

Edasi on kirjutises öeldud, et "vähemusse jäänud pahemtiiv kongressilt lahkus". Kongressilt lahkus vaid osa anarhistlike kalduvustega Narva ühingu delegaate, kuna Tallinna "pahempoolne" delegaat J. Kull ja ka mõni Narva delegaat (kindlalt mäletan vähemalt ühte) kohale jäid.

Kongressil loodud organisatsiooni nimetatakse kirjuti-
ses "Eestimaa Kommunistlikuks Noorte Ühenduseks". Tegelikult
sai ta nimeks "Põhja-Balti Kommunistlik Noorsoo Liit". Edasi
on seal üeldud, et "nimi ei teinud enam tülikusimust, sest
et ka partei osakonnad ennaast ümber olid ristitud". Tegeli-
kult toimus meie partei nime muutmine natuke hiljem, nimelt
partei VII kongressil 1918.a. märtsis. Meie kongressi toi-
mumise ajaks oli aga partei nime muutmine juba ette otsus-
tatud ja sellepärast pandi kongressil töölisnoorsoo ülemaa-
lisele organisatsioonile eeltoodud nimi.

16. detsembril 1977

H. A l l i k

EESTI TÖÖLISNOORSUGU VENE REVOLUTSIOONIS 1917-18 *

Et mul puuduvad kõik kirjalikud andmed, siis on eel-
olev kirjutus põhjendit ainult isikliste mälestustele, mil-
lepärast ka juba ette vabandan kõik eksitused, mis sarnasel
juhtumisel paratamatud on.

X

Töölisnoorsoo seisukord enne 1917.a. märtsirevolutsioo-
ni oli sarnane kogu tööliklassi seisukorrale - vilets. Koo-
lides valitses sama õhkkond nagu praegugi, lämbund isamaa-
line (mõeldes isamaa all tol korral muidugi kogu Venemaad),
segat militaristlik-kasarmuline tendentsiga.

See oli vabrik, kus valmistati tsaarile truid alamaid
ja kuldvasikale vagusaid ohvritallesid.

Vabrikutes valitses kuulmata laste ja alaealiste töö-
jõu ekspluateerimine, millele andis eriti tõuet veel ilma-
sõda, kui 1915.a. tööstuse mobiliseerimisele asuti.

Eestimaa vabrikud valmistasid ainult sõjatarbekaupu.
Töölised olid ajapikendusel, ja ühes sellega muutund ka vab-
riku pärisorjeks, kes piiksatadagi ei tohtinud. Ent sellest
kõigest oli vähe. Täiskasvanud meeselement ei jõudnud rahul-
dada kõiki nõudmisi, nende töö laoti naisterahvaste ja ala-
ealiste selga, kellele muidugi selle eest palju vähem pal-
ka maksti.

1917.a. alguks kasvas noorte proletaarlaste hulk vab-
rikutes õige suureks. Häituseks Vene-Balti laevatehas, kus
pea igal vanemal lukusepal üks ehk kaks alaealist "podr-
jutschnoi'd"***ja peale selle veel õpilased olid, ehk Balti

* ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 147, ümbrik 94,
l. 1-32. Originaal.

** Kõealune (vene k.).

Puuvillavabrik, kus vähemalt 25 % olid alla 18 a. vanad ning neile lisaks veel paarsada last 12-15 aastani. Palgaolud olid muidugi kõige nigelamad ja ei suutnud kasvava elukallidusega kaugeltki sammu pidada. Balti Puuvillavabrikus, kus palgadenne sõdagi kaugeltki ei vastanud elamisminimümile, tõsteti neid kuni 1917.a. märtsini kõigest 65 %, kuma elukallidus kasvas 300-400 %.

Teliste vabrikute kohta puuduvad teated, ent ei ole põhjust arvata, et nende aktsionäridel vähem isu oleks olnud.

Tsaristlik riik ei liigutanud muidugi sõrmegi seisukorra parandamiseks. Temal oli tarvis sõjapidamiseks laskemootina ja muud varustust ning suurtükiliha. Neid mõlemaid pidi andma töölis- ja talupoegade klass. Vaevalt kuu enne märtsirevolutsiooni oli noorte mobilisatsioon, mis tubliste laastas noorte proletaarlaste ridasid.

Arusaadav, et kõige selle tagajärjel tööliste hulgas rahulolematuse suur oli. Kui 1914.a. juulis selles rahvaparves, kes Nikolai II pilti kandis ja "elagu sõda" karjus, vast mõnigi hää protsent töölist oli, siis ei leidunud 1917.a. alguses neid vast küll enam ühtegi. Puudus ainult organisatsioon, mis oleks seda rahulolematust kehaatanud ja talle õige sihi andnud.

Tsaristlikkude kaitseinglite silm valvas niisama teravalt tööliste järele, nagu teda praegu vabariiklaste "kapode" omagi teeb. Ainsa väikese streigikatsengi pärast saadeti mitukümmeend töölist Vene-Balti ja Volga tehaseist 1917.a. jaanuaris sõjaväljale ja Murmanisse. Kus arvati, et ainult hirmuga ei saa, seal katsuti ka teisi teid. Näituseks olipõhjust arvata, et noorte mobilisatsioon mitte ilma tõsiste vahejuhtumisteta mööda ei lähe, ja sellepärast hakati neid juba 1916.a. suvel ette valmistama nn. "spordimobilisatsioon" nime all. Spordiseltside juures asutati "kursõi dopri-sõvnoi podgotovki", milliste ülesandeks oli noortel juba enne mobilisatsiooni militaristlikku vaimu sisse pumbata.

Märtsirevolutsioon leidis küll Tallinna proletariaadi küpsena revolutsioonika, kuid täiesti organiseerimata. Puudusid niihästi parteiorganisatsioonid kui kutseühisused. Laia-des hulkades oli arusaamine sotsialismist, parteidest ja üld-se poliitikast õige udune. Oli ju tsaarivalitsus 1905.a. revolutsioonist saadik oma truid alamaid selle kui tule eest kaitsend. Ja kui nüüd kõik need parteid oma programmidega päevavalgele ilmusid, siis oli vähe, kes nende vahel vahet oskasid teha. Peaasi, kõik tahtsid punased olla ja punast linti nõõpaugus kanda.

Need olid revolutsiooni mesinädalad. Vist kõik mäletavad veel 1917.a. mairongkäiku, kus vabrikudirektorid töölistega ühes reas sammusid.** Arusaamine revolutsiooni ülesan-netest ja eriti tööliisklassi osast selles oli õige tume.

Neil revolutsiooni mesinädalatel unustasid laiad kihid esialgu ära põhjused, mis sundisid kõrvaldama tsaarivalit-sust. Unustasid ära, et selle põhjuseks oli kõigepealt sõda, mis töörahva väljakurnamise kulminatsioonipunktini viis. Tsaarivalitsuse embleemiks oli töörahval gorodovi tšaval ja vihane meister vabrikus. Kui revolutsiooni tõttu gorodo-

* Kutse-eelse ettevalmistuse kursused (vene k.).

*** Vt. autori saatesõna.

Algas kiire organiseerimis- ja kihutustöö.

Olgugi, et oli otsustetud tõstada kontaktis enamlaetega, oli siiski side partei ja klubi vahel nõrk. Vanematel seitsimeestel oli töö kõrini, nii et nad noorte jaoks ei aia- ajast pea midagi ei võinud pühendada. Noored pidid ise oma jõududega läbi ajama. Omad jõud olid aga äärmiselt nõrgad. Ühelgi ei olnud kogemusi organiseerimis- ega kihutustöös, ühelgi ei olnud teoreetilisi eelteadmisi. Aeg oli aga sarnane, mis palju nõudis. Revolutsioon läks enneolematu kiire- res tempos edasi. Tööliste hulk revolutsioniseerus iga päe- vaga. Kiirelt muutusid seisukohad. Mis eila paistis ihalda- tuma, see oli juba homme kättesaadud ja mahajäet.

Selles palavikulisel kiires liikumises tuli orientee- rida, tuli võtta enesel õige seisukoht ja kaasa kiskuda ka teised. Sellest on ka kogu see närvilikkus klubi tegevuse juures, kiiresti vahetati juhatused, mis ei suutnud ajaga samuti pida. Juulis nimetati klubi ümber S.D. Noorte Ühi- suseks ja varsti selle järele S.D. Noorte Ühenduseks. Ei olnud võimalus teha mingit põhjalikku tööd. Ei olnud aega üles seada mingit kindlat programmi. Tol ajal ei korraldat elu mitte programmide järele, vaid programmeid süeti elu jä- rele kokku. Elu samas ees ja heitis halastamatu kolikambri kõik, kes tahtsid kinni pida vanaast äraiganend programmi paragraffist. Ühenduse liikete arv kasvas jõudsaste. Septem- bris otsustati ühingu juurde ellu kutsuda poliitiline ring, mille ülesandeks oleks noorte poliitiline kasvatus. Ring töö- tas hästi tagajärgedega. Iga nädal korraldati järjekindlalt koosolekuid, mille päevakorras harilikult seisis nädalane poliitika ülevaade, referaat ja läbirääkimised. Läbirääkimi- sed olid alati elavad, muutudes vahest otse tormilisteks, mis parem tunnistus sellest, et noorsugu huvitusega asja küljes oli.

Poliitilise ringi järele kutsuti ellu spordi-, näite- ja kirjanduse ringid. Viimane, mis hilja tähtsas, ei saanud- ki öieti jalgu alla.

Tallinna ühingu tegelastel oli niipalju tegemist Tal- linnas, et ei saanudki mõelda organiseerimistöö pähe teis- tes linnades ja maal. Seal ei läinud aga asi, välja arvat Harvas, kaugelgi nii hooga kui Tallinnas. Ainult mõnes ko- has, näit. Haapsalus, Tartus, kui ei eksi, siis Viljandis ja paaris kohas maal, tekkisid noorte organisatsioonid ja needki alles pähe Oktoobrirevolutsiooni.

Harva organisatsioon aga oli väga tugev. Tema tegevu- sest pikemalt ei tea, ei seisnud tal lähedal. Ta oli kor- raldet umbes samadel alustel nagu Tallinnaski.

Noorte organisatsioonide ülesanne revolutsiooni esime- ses ajajärgus, st. kuni oktoobrini oli sama, mis oli teis- tel revolutsioonilistel rühmitustelgi, valmistada ette töö- rahva revolutsiooni. Sellepärast oli sihit kogu kihutustöö. Ajutise valitsuse armuta kritiseerimine, tema kodanluse kaitseingli osa paljastamine ja noorte väsimata ettevalmis- tamine töörahva revolutsiooniks, see oli peapõhimõte, mis käis punase niidina läbi kogu tegevusest.

Oktoobriks oli Tallinna ühingu lipu all umbes 600 ja Harva ühingu lipu all 400 noort klassiteadlist töölist, kes olid valmis teostama töörahva revolutsiooni.

See ei jäänud tulemata. 25. oktoobril (7. novembril) võttis töörahvas peremehe kohused ja õigused oma kätte mää- ratumas tsaaride riigis, kus ta senini ainult orja osa oli etendanud. Otsustavad võitlused löödi Petrogradis ja Mosk-

vas. Tallinnas ja mujal Eestimaa! läks asi niisama kergelt kui märtsirevolutsiooniski.

Revolutsioon oli jõudnud uude ajajärku. Tüürahvas, kes kodanlikes ühiskonnas alati oli seisnud opositsioonis riigiga, pidi nüüd ise korraldama hakkama riiklikku aparati ja teda ära kasutama abinõuna oma lõppsihi saavutamiseks.

See nõudis maksimaalset jõudude koondamist kogu töö-lisklassilt, ja tema võitlusorganisatsioonidelt eriti. Kodan-lus, kellel küll poliitiline võim võet, oli majanduslikult veel täielik peremees. Tema valitses niihästi vabrikutes kui ka mõisates. Temalt oli tarvis ära võtta majanduslike võimu abinõud, mis oleks teinud võimatuks katsed ennast poliiti-liselt uuesti maksa panna. Seni, kuni seda ei olnud tehtud, võis iga tund oodata kontrrevolutsiooni. Selle vastu oli tarvis ennast kaitsta. Seks otstarbeks oli aga tsaariaegne sõjavägi, milles distsipliin absoluutselt kadunud, mis koos-nes suuremalt osalt väikekodanlisest talupeegade klassist, kes Oktoobrirevolutsioonis äraootavale seisukohale jäi, mi-da juhatasid kontrrevolutsioonilised ohvitserid ja mis lõ-puks üle kolme aasta kestnud sõja tõttu väsinud oli, täitsa kõlbmatu.

Tuli luua uus revolutsioonlik ja võitlusvalmis, sõja-riistus jõud.

Edasi oli tarvis käima panna valitsusaparaat, mis ametnikkude sabotaažchi läbi härmiselt viletsalt töötas. Oli tarvis muretseda leiba nälgivatele linnadele ja sõjaväele, oli tarvis korda seada transport, oli tarvis ühesõnaga kõik teha.

See nõudis aga inimesi. Oli tulnud aeg, kus iga prole-taarlase pidi kaasa tõmbama oma riigi kaitseks ja ehitami-seks.

Esimeses järjekorras pidid nad moodustama selle sõja-riistus jõu, mille päle oleks võinud tugeda riik kodanlu-selt valmistusabinõude ülevõtmises ja mis oleks kaitseid riiki nii oma kui ka väljamaa kapitalistide päletungi eest.

S.D. Noorte Ühendus pidi andma omad esimesed nekrutid Punasesse Kaardiväkke. Niisama nõuti revolutsioonihärisid ka mujale, küll valitsusasutuste kantseleidesse, küll propa-gandistideks, küll mitmele [poole] mujale.

Ja noored seisid ajanõuete korgusel. Meist jätkus täiesti igale poole.

Teiselt poolt hakkas aga ühing ise selle all kannata-ma, et ta tugevamad liikmed oma tööjõu mujal pidid ära ku-lutama. Ei saadud tarvilise hooga läbi viia organiseerimis-tööd Tallinna vabrikutes, kuhu taheti igale poole luua kol-lektiivid. Suurel määral kannatas ka kultuur-haridusline töö.

Detsembris võeti uuesti ülesse häälekandja küsimus, mis küll juba ammugi kavatses, kuid millise küsimuse Oktoobri-revolutsioon tahaplaanile asetaks, et anda ruumi põlevamate-le päevaküsimustele.

Jõuluks ilmus esimene number esimest töölisnoorsoo aja-kirja Eestis - "Noor Sotsialist". Toimetajana kirjutas alla ems. Kull, toimetuse kolleegium koosnes 15 isikust.*

Esimene number oli nii väliselt kui ka sisemiselt õige kahvatu. Noorte hulgas ei leidunud vilunudid seltsimehi, kes

* Vt. autori saatesõna.

oleks võinud talle värvikamat ilmet anda.²

See number oli teat mõttes kogu ühingu poliitilise ilme peegeldus. Noortel olid vähesed eelteadmised nii poliitikas kui majanduses, pundus sellekohane võimalik bagaas, ent teisest küljest olid aga noortal pävaselged proletaarsete revolutsiooni põhipõhimõtted ja päevadlesanded. Imperialistliku sõja likvideerimine, kodanluse eksproprieerimine, järeljätmata võitlus kontrrevolutsiooni vastu, "Rahu hurtsikutele ja sõda lossidele", need olid ajakirja ühingu ja kogu proletaarilise noorsoo hüüdsõnad.

Kuigi need loosungid olid vahest halvasti vormuleerit, kuigi mõnes kohas loogika lonkas, seisid noored üldiselt kaljukindlalt omil seisukohtadel proletaarilise revolutsiooni kandjate eelvärana.

Aasta jooksul oli tšöllisnoorsoo seisukord paljugi muutunud. Oli maksmata pant tšõkaitse seadused, suurem osa noori tšõttas 6 tundi päevas. Palgaolud olid paranenud, olgugi et teisest küljest ka elukallidus tõusis, oli majanduslikult tšõllisklassi seisukord siiski parem kui aasta tagasi.

Edasi andis ennast aga teravalt tunda tšõppundus, mis oli tekitet osa vabrikute evakueerimisega ja teiste seisemajamisega.

Tšõllisklass seisis raskete võitluste ees. Oli selge, et proletaariline riik ei ole muinasjutuline Kaanan, mis piima ja mett jookseb, vaid et ta sõja tagajärjel tühi kõrbe on, kus alles visa tšõ järel pikkamisi paremusele võib jõuda. Siiski vaadati tulevikku lootusrikkalt.

1918.a. algul pidi ühing üle elama sisemist võitlust, mis välist tšõd suurel määral halvas. Tüli tõusis õieti tühja asja, nimelt nime muutmise pärast. Tehti ettepanek ühingu ümber nimetada Tallinna Kommunistiliseks Noorte Ühenduseks. See ei olnud muidugi uudis, sest juba 1917.a. kevadel nõudis Lenin partei ümberistimist kommunistiliseks.

Ühingu pöökoosolekul kukutati ettepanek läbi, mispärast ühingu pahem tiib moodustas "kommunistilise fraktsiooni", mis sagedaste ühingu parema tiivaga sõjajalal seisis. Asja tagapõhi oli umbes järgmine.

Kogu oma tegevuse aja pidi ühing järjekindlalt võitlust pidama kodanluse ja oportunistilise elemendi vastu, mis ühingusse sisse oli tükkinud.* Algul võitlesid need parempoolsed ollused avalikult, kuid pööle Oktoobrirevolutsiooni ei usaldanud nad seda enam teha.

Seda suurema hoollega hakkasid nad aga seljataga hoopu andma, katsudes igal võimalikul ja võimalul juhtumisel ühingu tegevusele kaikkaid kodarate vahele loopida.

Neile sabotööriatele tuli pööle Oktoobrit veel suurel määral lisa kõiksugu kahtlaste karjeristide näl, kes alati seal on, kust midagi loota, ja kes alati nende learis, kelle käes võim. Kommunistid nõudsid ühingu puhastamist nendest ollustest, raudse diistsipliini maksmapanemist, toonitasid punase terrori maksmapaneku vajadust, eriti pööle selle, kui kolm seltsimeest mõisate ülevõtmisel valgekaartlaste ohvritena langesid, ja võitlust juba siis alanud ametiasutuste bürokratiseerimise vastu. Edasi toonitati kõige otsustavama võitluse vajadust kodanluse vastu, ennem kui see ennast korraldada suudab, viibimata vabrikute ja kaupluste ülevõtmist, kodanluse ajakirjanduse sulgemist etc.

* Vt. autori saatesõna.

Suurem osa seltsimehi ja nende halgas paljud tublimad, nagu Tischler, Strauch, Lipasaar ja teised, olid nii-suguste teravate abinõude vastu, kartes ühingu lõhet tekitada.

Veebruari keskel, just nädal enne Saksa okupatsiooni vägede tulekut kutsuti Tallinna ühingu poolt Eestimaa Sotsialistiliste noorte ühingute kongress Tallinna kokku.

Kongress, mis ära peeti Töölistemaja kolmandal korrusel, oli õige väikearvuline. Saadikuid oli umbes 20, kes esitasid viististe kuut organisatsiooni.

Suurem osa saadikuid oli Tallinnast ja Narvast, kelle vahel ka peagi võitlus lahti pääses.

Tallinna poolt oli esitet ühingu parem tiiv, mis enamus oli, kuna pahema tiiva esitajad ennast valida ei lasknud, sest et nad võimaliku ei leidnud olevat ühingu pääkoosoleku poolt ant direktiivide järele kongressil töö-tada.

Pahempoolsest tiivast viibis kongressil ainult üks Kull, kes ühelt kongressi saadikult, kellel võimalust ei olnud ise ilmuda, mandaadi sai, ja nõuandva häällega nende ridade kirjutaja "Noore Sotsialisti" toimetuse esitajana.

Narva seltsimehed olid aga õige tugevate anarhistlike kalduvustega. Pea kogu esimene päev läks tööda vaidlustes ja lõppes sellega, et vähemusse jäänud tiiv kongressilt lahkus.* Järelejäänud võtsid vastu programmi ja taktikapolitilised ning otsustid ühenda olemasolevad sotsialistlikud noorte organisatsioonid "Eestimaa Kommunistlikuks Noorte Ühenduseks".* Nimi ei teinud enam tüliküsimust, sest et ka partei osakonnad ennast ümber olid ristinud.*

Kongressil olid esitat umbes 1500 noort proletaarlast.* Nagu aruannetest selgus, oli organisatsioonide liigeteks pea ainult töötav noorsugu, kuna koolinoorsugu enamiste passiivselt pealt vaatas. Kongress sai sellest puudusest aru ja toonitas kihutustöö tähtsust õppiva noorsoo keskel, mis müüda langeks kodanliste ühingute mõju alla (Tallinnas oli küll "Tungal" sel ajal ainuke kodanline noorte organisatsioon).

Kongress võis ka rahuldusega tagasi vaadata tehtud töö pääle. Kaheksa kuu jooksul oli töölistenoorsoo liikumine järjest kõvenenud. Küll oli olnud palju sisemisi lahkelisid, kuid need olid töödepääsematud sarnasel muutlikul ajal. Ei olnud ka organiseerimistöö läinud sarnase järjekindlusega, nagu oleks võtnud nõuda, kuid ka see oli andeksantav, arvesse võttes noorte töötajate vilumatust. Pääsasi oli, et Eesti töötav noorsugu oli ennast oskanud korraldada ja oli tabanud, arvesse võtmata vähemaid kõrvalikaldumisi, õiget revolutsioonilist sihti, minnes alati ühes revolutsiooni juhi, s.d. enamlaste parteiga.

Seda fakti konstateeris ka kongress ja töötas välja organiseerimiskava ning, valides viieliikmelist Eestimaa Kommunistilise Noorte Ühenduse Keskkomiteed, mindi laiali.

Kongressile järgnes nädal läks tööda sõja tähe all.

Haapsalu poolt olid sakslased tulemas. Noored panid ennast sejaristatu. Kokkupõrge ei jäänud tulemata. Keila lahingus langesid paljud paremad seltsimehed. Ent see ei kohtunud noori, valmistati uut escheloni sakslaste vastu

* Vt. autori saatesõna.

saatmiseks. Kogu töölistemaja muudeti sõjaleeriks.

Need olid ülevad ajad. Noorus läks kaitsma proletaarlist riiki. Noorus näitas, et ta mitte ainult sõnades revolutsionaar ei ole.

Kuid proletaarlise riigi nõrk sõjalik jõud pidi alla andma Saksa keisririigi ja tulevase Eesti herraarriigi ülemad sõjalise jõule. Noored kommunaarid lahkusid Tallinnast ühes teistega, et minna kaitsema ilmarevolutsiooni pesa Punaast Venemaad.

Tallinna astus aga sisse kindral Seckendorff raudteesaabas, et lämmatada viimased tööliste liikumise ideed ja valmistada teed Harju panga aktsiatele, demokraatlistele kassagikohtutele ja töörahva rahamägedele.

G l a d i a a t e r

Märkused

1 Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Klubi ümbernimetamine Tallinna Sotsiaaldemokraatlikuks Noorte Ühisuseks kinnitati 27. oktoobril 1917 toimunud organisatsiooni peakoosolekul. Hiljem asendati sõna "Ühisus" sõnaga "Ühendus" (vt. "Ülevaade Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ajaloost", I osa, lk. 65-66).

2 Ajakirja esimene, 16-leheküljeline number ilmus "Noore Sotsialisti Jõulu-Albumi" nime all. Selle teinetajaks oli J. Kull, väljaandjaks E. Strauch. Avaldatud kirjutiste autorite hulgas olid mitmed Tallinna ja Harva ühingute aktivistid: E. Strauch, J. Linder, J. Utter jt.

Ajakirja sisukord oli järgmine:

Internatsionale. - Rahu ja rõõmu pühad. - Tööliste teater. Carl Treufeldt. - Ülesse vennad (luul.). E.S.-ch. - Antelo (luul.). Heikky Vaane. - Uinu. (luul.). - Altaguse Ants. Jaan Kotkas. - Varas. Anarhist. - Hädasotsialist (luul.). - Üsüpõetuse tunnis. Jaan Kotkas. - Kodukäija. Danielevski järele H.-m. - Toimetuse poolt.

**ЭСТОНСКАЯ РАБОЧАЯ МОЛОДЕЖЬ В РУССКОЙ
РЕВОЛЮЦИИ 1917 - 1918.
ИЗ ИСТОРИИ ПЕРВОЙ СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ
МОЛОДЕЖНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЭСТОНИИ**

Р е з ю м е

Публикуемый документ рассматривает борьбу революционной рабочей молодежи Эстонии в переломные 1917-1918 гг. В документе своеобразно трактуются наиболее важные политические события в Эстонии, организационные вопросы революционного молодежного движения, а также участие молодежи в революционных событиях. Документ составлен ветераном революционного движения Эстонии Х. Алликом в начале буржуазного периода, т.е. через несколько лет после рассматриваемых событий. (Комментарии к документу составил Х. Аллик).

**DIE ESTNISCHE ARBEITERJUGEND IN DER RUSSISCHEN
REVOLUTION 1917-1918. AUS DER GESCHICHTE DER ERSTEN
ESTNISCHEN SOZIALDEMOKRATISCHEN JUGENDORGANISATION**

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das publizierende Dokument behandelt den Kampf der estnischen revolutionären Jugend in den umwälzenden 1917-1918 Jahren. Man behandelt die bedeutenden politischen Geschehnisse in Estland, die Organisierung und Teilnahme der revolutionären Jugend an der revolutionären Geschehnissen. Das Dokument ist von dem Veteran der revolutionären Bewegung H. Allik in den Anfangsjahren der bürgerlichen Republik, d.h. einige Jahre nach den behandelnden Geschehnissen zusammengestellt. (Kommentare zum Dokument hat H. Allik zusammengefaßt).

KOMMUNISTLIKU PARTEI EESTI ORGANISATSIOONIDE INTERNATSIONAALSED SIDEMED KODUSÕJA AASTATEL

E. Kessel

Kommunistliku partei Eesti organisatsioonide tegevust Kodusõja perioodil Eestis ning Nõukogude Venemaa pinnal on võrdlemisi ulatuslikult käsitletud. Kõik autorid on suuremal või vähemal määral oma töödes puudutanud ka internatsionaalsete sidemete küsimusi. Selliste tööde hulka tuleb arvata kõigepealt kolmeküsitelise "Ülevaate Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo" I osa.¹ Üksikautoriteist on nimetatud teemat käsitleanud ajaloolased M. Graf, A. Liebman, V. Lillemäe, E. Mattisen, E. Plotnik jt. oma monograafiates, artiklites või dissertatsioonides.² Osavõttu Kominterni asutamiskongressist ning eesti kommunistide järgnevaid sidemeid rahvusvahelise kommunistliku liikumisega on käsitletud samuti 16.-17. aprillil 1969 Tallinnas toimunud Kominterni loomise 50. aastapäevale pühendatud teaduslikul konverentsil - A. Liebmani, E. Plotniku, A. Tamosiunase ja S. Ziemelise ettekannetes.³ Andmeid Eesti, Leedu ja Läti kommunistide sidemetest on ka Lätimaa KP ja Leedumaa KP ajaloo ülevaadetes.⁴

¹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. I osa. Tln., 1961.

² M. G r a f. Bolševike partei Eesti sektsioonid Oktoobrirevolutsiooni, välismaise sõjalise interventsiooni ja Kodusõja aastatel (1917.-1920.a.). Tln., 1972 (kandidaadidissertatsioon); A. L i e b m a n. Kommunistliku partei organisatsioon Eesti Tõrerahva Kommuuni territooriumil. - Eesti Nõukogude Vabariik. 50. aastat Tõrerahva Kommuuni. Tln., 1969; A. Л и о м а н, Э. М а т т и з е н. Логика истории. Таллин, 1968; V. L i l l e m ä e. Otto Rästas. Tln., 1976; E. P l o t n i k. Hans Pöggelmann. Elu ja tegevus. I. Tln., 1965; II. Tln., 1975 jt.

³ Tõid ЕКР ajaloo alalt. V. Tln., 1970.

⁴ Очерки истории Коммунистической партии Латвии. I. Рига, 1962; Очерки истории Коммунистической партии Литвы. Т. I. Вильнюс, 1973.

Käesolevas kirjutises vaadeldakse partei Eesti organisatsioonide sidemeid 1918.-1920. aastal naabermaade parteide ja Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomiteega, iseloomustatakse lähemalt kontaktide vorme, ulatust ning nende mõju parteiorganisatsioonide tegevusele.

Tõsi kirjutamisel tugines autor EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivis (EKPA) säilitatavatele dokumentidele, kommunistliku ajakirjanduse materjalidele ja varasematele publikatsioonidele.

X

Saksa okupatsiooni tulek 1918. aasta veebruaril lõpul katkestas ajutiselt Oktoobrijärgsetel kuuldel ligi 10 000-liikmeliseks kasvanud bolševike Eestimaa organisatsiooni tegevuse. Oma tõi oli sunnitud katkestama 23. veebruaril Tallinnas alanud VSDT(b)P Eestimaa organisatsioonide kongress.

Punakaardi salkades pealetungivat vaenlast tagasi lüües, Balti laevastiku kuulsusrikka jääretke osalisena, Seome tõi rahva revolutsioonilist võitlust toetades sattus valdav osa bolševike Eestimaa organisatsiooni liikmeskonnast 1918. aasta kevadeks Nõukogude Venemaa pinnale. Neid aga, kes olid sunnitud jääma okupeeritud Eestisse, tabas okupantide ning nende kohapealsete abimeeste poolt julm arveteõidendamine. Mittetäielikel andmetel tapeti juba okupatsiooni esimestel kuuldel Eestis ligi 400 nõukogude aktivisti, kellest enamik olid partei liikmed.⁵ Tuhanded Eesti tõi rahva pojad ja tütreid, nende seas hulgaliselt kommuniste, vaevlesid vanglates ja koonduslaagrites.

Esmase ülesandena seisis eesti kommunistide ees nii Nõukogude Venemaa pinnal kui ka okupeeritud Eestis organisatsioonide taastamine.

Nõukogude Venemaal viibivaid kommuniste hakati juba 1918.a. märtsis koondama VK(b)P olemasolevatesse või nüüd tootmis-territoriaalsel printsibil VK(b)P kohalike komiteede juurde loodavatesse eesti osakondadesse (seksioonidesse). 1918. aasta suvel tegutsesid arvuka liikmeskonnaga eesti osakonnad Petrogradis ja selle ümbruses, Moskvas,

⁵ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. I osa, lk. 292.

Uraalides, Lääne-Siberi keskustes ja mujal. Kõige arvukama liikmeskonnaga eesti osakond tegutses Petrogradis, kuhu 1918. aasta suvel oli koondunud üle 1000 kommunisti.⁶

Osakondade poolt läbiviidava organiseerimis- ja agitatsioonitöö juhtimiseks moodustati 26. märtsil 1918 Petrogradis VK(b)P Eesti Osakondade Ajutine Büroo, mis mais asendati Keskkomiteega. Viimane viis koos Rahvusasjade Rahvakomissariaadi Eesti Osakonnaga läbi ulatuslikku tööd eestlaste kaasatõmbamisel tööle Nõukogude Venemaa asutustesse, eriti aga eesti kommunistlikesse väeüksustesse.

1918. aasta kevadel sai teoks Venemaa sisemise kontr-revolutsiooni ja interventide ühinemine nõukogude võimu kukutamiseks. Nende tagasilöömisest võtsid osa kõik Venemaa rahvad, sealhulgas ka eestlastest formeeritud väeüksused. Juba maikuu lõpul saadeti 900-meheline Tallinna Eesti Kommunistlik Pataljon Uraali rindele, kus ta kuni hilissügiseni pidas lahinguid mässulise tšehhide ja slovakkide korpuse ning valgekaartlaste vastu. Pataljoni autasustati lahinguliste teenete eest partei Uraali komitee ja Petrogradi 1. linnarajooni nõukogu poolt punalippudega.⁷

Mehiselt võitlesid 1918. aasta sügisel Põhjarindel Inglise-Prantsuse-Ameerika interventide vastu Tartu ja Narva eesti kommunistlikud kütipolgud. Tartu polgu 1. pataljoni komandüri A. Lillakast autasustati siin esimese eestlasena Kodusõjas Punalipu ordeniga. Polgule kinkisid punalipu Petrogradi Putilovi tehase töölisel.⁸

Paljud eestlased võitlesid Kodusõja rinnetel ka teiste Punaarmee väeüksuste koosseisus, sealhulgas internatsionaalsetes väeosades. Nii olid 1918. aasta veebruari lõpul Petrogradis V. I. Lenini isiklikul initsiatiivil formeerima hakatud internatsionaalses leegionis kõrvuti sakslaste, hiinlaste, tšehhide, rumeenlaste, itaallaste, ungarlaste, inglaste, lätlaste, ameeriklaste, slovakkide, venelaste, poolakate ja soomlastega ka eestlased. Sama aasta augustis

⁶ В. М а а м я г и. Эстонские поселенцы в СССР (1917-1940 гг.). Таллин, 1976, с. 59-60.

⁷ И. Т и п п е р. В огне революции. Таллин, 1964, с. 97.

⁸ Sealsamas, lk. 98.

saadeti leegion 21. Moskva nõukogude polgu koosseisus Lõunarindele, kus ta võitles vapralt valgekaartlaste vastu.⁹

Kõrvuti Nõukogude Venemaa pinnal eesti kommunistide hulgas läbiviidava tööga oli VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomiteel tähta tähtis ülesanne Eestis tegutseva parteiorganisatsiooniga sidepidamisel, tema töö suunamisel ja igakülgse abistamisel.

Siinse parteiorganisatsiooni taastamisele asuti juba okupatsiooni esimestel nädalatel. Kohalejäänud parteiaktivistide ja Nõukogude Venemaalt tagasipöördunud seltsimeeste ühisel jõul alustasid sügaval põranda all märtsis-aprillis taas tegutsemist Tallinna ja Narva parteiorganisatsioonid. Sügiseks suudeti parteiorganisatsioonid taastada peaaegu kõigis Eesti linnades ja alevites. Maaorganisatsioonid tegutsesid Pärnu, Harju ja Tartumaal. Kokku kuulus oktoobrikuu keskel põrandaaluse organisatsiooni ridadesse ligi 400 kommunisti.¹⁰

Põrandaaluse parteiorganisatsiooni erilise seisundi tõttu VK(b)P-s nimetati organisatsiooni lihtsalt Kommunistliku Partei organisatsiooniks, jättes näitamata maa nimetuse (paralleelselt oli käibel nimetus Eesti Kommunistlik Partei).¹¹

Side Petrogradis asuva VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomiteega Jamburgis selleks asutatud sidepunkti kaudu oli põrandaalusele organisatsioonile eluliselt vajalik. Erilist tähtsust omas see kogenud parteitöötajate suunamisel põranda alla ja kirjanduse edasitoimetamisel. 1918. aasta kevadel ja suvel tulid Eestisse põranda alla tööle R. Eige, M. Peterkopp, A. Kraiss, J. Mägi, K. Tiitsen jt. Et kohapealne trükibaas esialgu täielikult puudus, siis organiseeris Keskkomitee Eestisse põranda alla saadetava kirjanduse trükkimist Nõukogude Venemaa pinnal. Juba aprillis ilmus partei põrandaaluse organisatsiooni häälekandja "Kommunist" esimene number. Ka järgnevatel kuudel jätkas Keskkomitee põran-

⁹ Л. И. Яковлев. Интернациональная солидарность трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922. М., 1964, с. 90-91, 108.

¹⁰ Eesti Tööraha Kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tln., 1958, lk. 16.

¹¹ "Proletaarne revolutsioon Eestis", 1928, nr. 6. lk. 20-29.

daaluse organisatsiooni varustamist kirjandusega. Kokku trükiti okupatsioonikuudel üheksa numbrit "Kommunisti" ja mitmeid lendlehti. Põranda alla saadeti veel Keskkomitee häälekandjat "Tõuline", V. I. Lenini "Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded", V. Kingissepa "Kellele iseseisvus, kellele ike", J. Anveldi, H. Põggelmanni jt. töid. Maikuu teisel poolel alustas Tallinnas tegevust ka partei põrandaalune trükikoda.¹²

Põrandaaluse parteiorganisatsiooni sidemete tugevdamisel VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomiteega oli suur tähtsus 13.-15. juulil 1918 Moskvas toimunud VK(b)P eesti osakondade konverentsil, mille tõttu võttis osa ka põrandaaluse organisatsiooni esindaja. Mitmete eesti osakondade tööd Nõukogude Venemaal puudutavate küsimuste kõrval arutas konverents poliitilist olukorda ning parteiorganisatsiooni ülesandeid Eestis. Konverentsi otsused andsid uut hoogu põrandaaluse parteiorganisatsiooni organisatsioonilisele ja agitatsioonitööle.

Konverentsi otsused arutati 4. augustil partei Tallinna Komitee koosolekul läbi ning kiideti täielikult heaks.¹³

Järgnenud edukaast organiseerimistööst kõneleb fakt, et kui 4. augustil kuulus partei Tallinna organisatsiooni umbes 50 liiget, siis 1. septembriks oli liikmete arv kasvanud juba enam kui kahekordseks (116 liiget).¹⁴

Tihedamaks muutusid kontaktid ka põrandaaluse parteiorganisatsiooni ning okupatsioonivägede sõjaväelaste kommunistlike gruppide vahel. Juba 1918. aasta kevadel pöörusid viimaste esindajad eesti seltsimeeste poole palvega abistada neid revolutsioonilise ja sõjavastase kirjanduse hankimisel.

"Meile kirjutatakse küll Jamburgist, küll Tallinnast, et saksa sõjaväelased väga jänulised on kirjanduse järele, ootavad ja küsivad sealsete seltsimeeste käest," kirjutab J. Heintuk 30. mail Petrogradist H. Põggelmannile Moskvas-

¹² EKPA, f. 9460, nim. 1, s. 4. 18, 1.2.

¹³ "Proletaarne revolutsioon Eestis", 1928, nr. 6, lk. 21-22.

¹⁴ Sealsamas.

se.¹⁵ Eesti Osakondade Keskkomitee koos Rahvasasjade Rahvakonissariaadi Eesti Osakonnaga korraldas seepärast mitmete saksa keelseste sõjavastaste ja revolutsiooniliste üleskutsete trükkimise ja kirjanduse hankimise (ajalehe "Rote Fahne" ja ajakirja "Weltrevolution" numbrid, K. Marxi ja F. Engelsi "Kommunistliku partei manifest", brošüürid nõukogude valitsuse välispoliitikast, rahvusvahelisest olukorrast jne.), mis seejärel Eestisse põranda alla toimetati.¹⁶

Partei Tallinna Komitee hakkas samuti koostööle Tallinna Saksa sõjaväelaste kommunistliku grupiga ("Revaler Deutsche Militärkommunistische Gruppe") põrandaaluses trükikojas saksa soldatitele ja madrustele lendlehti trükkima.¹⁷

1918. aasta teisel poolel süvenes revolutsiooniline kriis Saksamaal ja Austria-Ungaris. Okupeeritud aladel olid vates sõjavägedes tugevnesid sõjavastased meeleolud, sagesid soldatite ja madruste väljaastumised. Samal ajal hoogustus ka okupeeritud maade elanikkonna vabadusvõitlus, mida Eestis, Lätis, Leedus, Valgevenes ja Ukrainas juhtisid põrandaalused parteiorganisatsioonid. Otsustavate sündmuste lähenemine nõudis nüüd kõigilt neilt kooskõlastatud tegutsemist, ühtse võitlustaktika väljatöötamist. Selleks oli vaja luua vastav tegevust koordineeriv organ.

Esimene teadaolev nõupidamine selles küsimuses toimus 30. juulil 1918 Moskvas, mille kohta H. Pöggelmann kirjutas järgmisel päeval VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomiteele Petrogradi järgmist: "Meil oli eile siin koosolek, komissariaadi enamlastel, kus otsus vastu võeti Komm. Partei U.K. juurde okupeeritud maade enaml. parteide esitajatest (põrandaalune) nõuandev organ luua, mille ülesandeks on vastastikku teateid muretseda põrandaalusest tööst okupeeritud maades, seda tööd koordineerida ja juhtida, mil et väljaastumise kordadel asi ühiselt sünniks."¹⁸ Veel tea-

¹⁵ EKPA, f. 9460, nim.1, s.-ü. 18, l.14.

¹⁶ E. P l o t n i k. H. Pöggelmann. I, lk. 270-271; Ülevaade EKP ajaloost. I osa, lk. 309; EKPA, f.9460, nim.1, s.-ü. 18, l.9-10.

¹⁷ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.8, l.1; f.27, nim. 7, s.-ü. 14, l.3,5.

¹⁸ EKPA, f. 6496, nim.4, s.-ü. 2, l.1.

tas H. Põggelmann, et ta on Eesti parteiorganisatsiooni esindajana üles andnud ennast, sest Keskkomitee liikmetest kedagi Moskvas ei olevat.

Mõni päev hiljem, 3. augustil arutati VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee koosolekul H. Põggelmanni ülalteodud teadaannet ja kiideti kontaktorgani loomine igati vajalikuks. H. Põggelmann kinnitati selles partei Eesti organisatsiooni esindajaks.¹⁹

Eespool nimetatud nõupidamisel osalenud Läti Sotsiaaldemokraatia Keskkomitee esindaja (K. Krastins), VK(b)P Lõdu Sektsioonide Keskbüroo esindaja (V. Mickevišius-Kapsukas), VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee esindaja (H. Põggelmann) ja Juudi Kommunistlike Sektsioonide esindaja (S. Dimanstein) ning rahvasajjade rahvakomissariaadi asetäitja S. Pestkovski pöördusid peatselt VK(b)P Keskkomitee poole kirjaga (kiri jõudis VK(b)P Keskkomiteesse 19. augustil), milles nad tegid konkreetseid ettepanekud Keskkomitee juurde parteitööd okupeeritud aladel suunava nõuandva organi loomiseks.²⁰

22. augustil toimus VK(b)P Keskkomitee initsiatiivil samade parteiorganisatsioonide esindajate nõupidamine. Revolutsioonilise tegevuse juhtimiseks okupeeritud piirkondades otsustati kohalolijaist moodustada organisatsiooniline büroo eesotsas S. Pestkovskiga.²¹ Kohe hakati lahendama ka büroo praktilise tegevusega seotud küsimusi: informatsiooni vastuvõtmiseks seati sisse büroo liikmete igapäevased valvekorrad, alustati okupeeritud piirkondade elanikkonna jaoks ajakirjanduse ja lendlehtede tsentraliseeritud väljaandmise ettevalmistamist, koguti andmeid, millist kirjandust (ka saksakeelset) ja millisel hulgal üks või teine maa vajab, jne.²²

Büroo funktsioonide edasiseks täpsustamiseks pöörduti 10. septembril VK(b)P Keskkomitee sekretäri J. Sverdlovi poole ettepanekuga võtta osa järgmisest büroo istungist.²³ Nõu-

¹⁹ E. P l o t n i k. Hans Põggelmann. I, lk. 276.

²⁰ EKPA, f. 4907, nim. 12, s.-ü. 2, 1.3.

²¹ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 10, 1.2.

²² Sealsamas, 1.1-3.

²³ Sealsamas, 1.3.

pidamine J.Sverdlovi osavõtul leidis aset 15. septembril. Tunnistanud organisatsioonilise büroo senise tegevuse õige, otsustati tšü edaspidiseks juhtimiseks luua Okupeeritud Piirkondade Kommunistlike Organisatsioonide Keskbüroo, mille koosseisu kuuluvad Läti, Leedu, Valgevene, Ukraina, Soome, Juudi ja Eesti kommunistlike organisatsioonide esindajad.²⁴ Ukraina ja Soome esindajad, kes seni ei olnud büroo tegevusest osa võtnud, peeti vajalikuks edaspidi tšüsse lülitada. Määratleti Keskbüroo peamised tšüssuunad: tšü koordineerimine okupeeritud piirkondade parteiorganisatsioonide vahel, sidepidamine nende ja VK(b)P Keskkomitee vahel, propagandatšü suunamine jne. Keskbüroo tegevuse juhtimine tehti ülesandeks S. Pestkovskile. Büroo alaliseks sekretäriks valiti Leedu kommunist R. Rasikas.

Keskbüroo tegevuse vastu tundis elavat huvi V.I. Lenin, kellel septembri teisel poolel oli büroo liikmetega juhuajamine.²⁵ Nõukogude valitsuse juht soovitas vajaduse korral tõmmata Büroo tšüsse kaasa rohkem Nõukogude Venemaal partei- ja nõukogude organites töötavaid rahvuslikke kaadreid. Eriti juhtis ta tähelepanu vajadusele tõhustada tšüd okupatsioonivägede soldatite ja madruste hulgas.

Tähtsaks küsimuseks, mille lahendamisele Keskbüroo asus juba septembris, oli sidemete jaluleseadmine põrandaaluste organisatsioonidega. Oktoobri keskpaigaks olid sidemed Valgevene, Leedu, Läti ja Eesti põrandaaluste organisatsioonidega sisse seatud. Keskbüroo hakkas põranda alla tšüle suumama kogunud seltsimehi, varustas neid informatsioonilise materjali ja kirjandusega.

Kriisi edasine süvenemine Saksamaal lubas oktoobris aimata peatset revolutsiooni puhkemist. V.I. Lenin märkis selle kohta tabavalt, et Saksamaal küpseb nüüd revolutsioon mitte päevade, vaid tundidega.²⁶ Samal ajal laienes ka okupeeritud alade elanikkonna vabadusliikumine, tugevnesid revolutsioonilised meeleolud okupantide endi armees.

²⁴ ЕКРА, ф. 6495, нм. 1, с. -д. 10, 1.4; с. -д. 11, 1.1.

²⁵ Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника. Т. 6. М., 1975, с. 128.

²⁶ В. И. Л е н и н. Teosed. 28.kd., lk. 96.

Keskbüroo alustas ettevalmistusi nõukogude võimu peatseks kehtestamiseks või taastamiseks okupeeritud piirkondades. Vastavalt Keskbüroo 2. oktoobri istungi otsustele hakati arvele võtma kõiki Nõukogude Venemaal tšütavaid okupeeritud aladelt pärinevaid partei- ja nõukogude tšütajaid ja nende alade elanikkonnast formeeritud Punaarmee üksusi.²⁷ Samuti hakati organiseerima okupeeritud territooriumil tšütliste relvastatud võitlussalku. Tšüt operatiivseks juhtimiseks otsustati Keskbüroo juurde luua Sõja-Revolutsioonikomitee.

13. oktoobril korraldas Keskbüroo nõupidamise okupeeritud piirkondade sõjalise koostšüt küsimuste arutamiseks, millest Keskbüroo liikmete kõrval võtsid osa samade maade esindajad sõjaväeasutustest. Eesti esindajatena olid nõupidamisel H. Pšögelmann ja M. Trakmann.²⁸

5. oktoobril pšördus Keskbüroo üleskutsesga okupeeritud piirkondade elanike poole: "Valmistuge võitluseks seltsimehed! Organiseeruge! Moodustage kommunistlike gruppe, ühinege ... kõigi sakslaste poolt okupeeritud alade ühtseks kommunistlikuks organisatsiooniks! ... Võitlusele tiheda ja vennaliku liidu loomise eest tšütalis-talupoegade Vene SPNV-ga!"²⁹

Kas seda üleskutset Eesti levitati, ei ole teada. Selle sšilitanud venekeelsele masinakirjaeksemplarile on R. Rasikas 10. oktoobril kirjutanud resolutsiooni: "Seltsimees-tele eestlastele! Tšütkimiseks ja kiires korras včljaandmiseks." Kaks päeva hiljem on H. Pšögelmann sinna lisanud: "Tšütgitud."

Okupeeritud piirkondade kommunistlike organisatsioonide tegevuse suundade edasiseks kindlaksmšaramiseks tuli 19. oktoobril Moskvast kokku nende I konverents. Eesti pšrandaalust parteiorganisatsiooni esindas konverentsil J. Mšagi, VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomiteed J. Sihver. Konverentsi tšütst võttis osa ka Keskbüroo liige H. Pšögelmann.³⁰

²⁷ EKPA, f. 6495, nim.1, s.-ü.10, l.8.

²⁸ EKPA, f. 6495, nim.6, s.-ü.1, l.5.

²⁹ EKPA, f. 27, nim.7, s.-ü.7, l.1-7.

³⁰ R. M š a j a k. Eesti Maa Ajutise Revolutsioonikomitee tegevusest 1918.a. novembris. Eesti Nõukogude Vabariik. 50 aastat Tšüt rahva Kommuni. Tln., 1969, lk. 50.

Konverents kuulas ära Okupeeritud Piirkondade Kommunistlike Organisatsioonide Keskbüroo ja kohapealt saabunud delegaatide aruanded, arutas parteiorganisatsioonide ülesandeid põranda all, nende taktikat ja loosungeid ning lahendas mitmeid teisi aktuaalseid päevaprobleeme.³¹

Konverentsi töö vastu tundis huvi V. I. Lenin, kes oli eelnevalt tutvunud konverentsil arutusele tulevate probleemidega, teinud omapoolseid ettepanekuid okupatsiooni alt vabanevatel aladel kehtestatava poliitilise võimu võimalike vormide ning okupatsiooniarmees agitatsioonitöö tugevdamise kohta.³²

Konverents valis V. I. Lenini oma aujuhatajaks.³³ Konverentsi töö tervikuna rikastas delegaate vastastikuste praktiliste töökogemustega. Aktuaalsetes päevaprobleemides tekkinud mõttevahetused aitasid välja töötada ühiseid seisukohti. Momendi olukorra hindamisel okupeeritud aladel avaldas J. Sihver konverentsil näiteks arvamust, et okupantide väed on täielikult laostunud ning et neilt on kerge võimu üle võtta.³⁴ Antud juhul oli ilmselt tegemist jõudude vahetuse mõningase väärti hindamisega. Eestis, mida arvata-vasti soodustas ka põrandaaluse organisatsiooni aruandes antud hinnang okupatsioonivägede revolutsioonilisuse kohta.³⁵ Mitmed delegaadid, nende hulgas silmapaistev leedu kommunist V. Mickevišius-Kapsukas, kritiseerisid seda seisukohta. Konverentsi resolutsioonis rõhutati vajadust suhtuda relvastatud ülestõusu tõsiselt ja seda põhjalikult ette valmistada.³⁶

Kuigi konverentsi töö tulemused olid tervikuna positiivsed, ei arvestatud mõnedes vastuvõetud otsustes alati kohapealseid tingimusi. Näiteks eitati tööliisklassi ja kehv-

³¹ ЕКРА, ф. 6495, нм.1, с.-д.10, л.9.

³² Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника. Т.6, с. 171-173.

³³ Sealsamas, lk. 171.

³⁴ Г. Л. Н и к о л ь н и к о в. Первая конференция коммунистических организаций оккупированных Германией областей (октябрь 1918). - Вопросы истории КПСС", 1965, №II, с.81-82.

³⁵ Eesti Töörahva Kommuun, lk. 18.

³⁶ Очерки истории Коммунистической партии Литвы. Т. I, с. 410.

talurahva liidu ning rahvaste enesemääramise õiguse loosungite püstitamise vajalikkust. Agraarküsimuse lahendamisel ei peetud tarvilikuks osa natsionaliseeritava maa väljajagamist kehttalurahva vahel. Täiesti eitav oli konverentsi seisukoht parlamentlike võitlusvormide kasutamise suhtes.³⁷ Siinjuures tuleb märkida, et sellised "pahempoolsed" vead ei olnud omased mitte ainult konverentsist osavõtnud parteiorganisatsioonide esindajatele - need olid levinud sel ajal ka teistes maades.

Kahtlemata oli neil seisukohtadel mõningane järeelmõju ka Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu tegevusele ja EKP taktikalistele seisukohtadele järgnevatel aastatel.

22. oktoobril võtsid konverentsi delegaadid osa Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee, Moskva Nõukogu, vabrikute ja tehaste komiteede ning ametiühingute ühisest istungist, kus V. I. Lenin esines ettekandega rahvusvahelisest olukorrast. Konverentsi poolt valitud uude Keskbüroosse valiti Eesti parteiorganisatsiooni esindajana J. Sihver.³⁸

Eesti parteiorganisatsioon asus pärast konverentsi lõpu selle otsuseid kohe ellu viima. 24. oktoobril arutati need läbi Petrogradis VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee erakorralisel laiendatud koosolekul ning 1. novembril partei Tallinna Komitee koosolekul.³⁹ Erilist tähelepanu pöörati koosolekutel võimu peatse ülevõtmise ettevalmistamisele. Otsustati põranda all hakata moodustama tööliste relvastatud võitlussalku, Nõukogude Venemaal aga viia läbi eestlastest kommunistide mobilisatsioon, samuti saata põranda alla veel kogenud kommuniste jne.

3. novembril puhkes Saksamaal revolutsioon. Esimesed teated sellest jõudsid Tallinna 8. novembri õhtul: Tallinna sadamas seisvate sõjalaevade madrused püüdsid kimmi radiogrammi ülestõusudest Saksa laevastiku baasides Kielis ja Wilhelmshafenis. Järgmisel päeval heiskasid madrused sada-

³⁷ Vt. Lähemalt Очерки истории Коммунистической партии Литвы. Т. I, с. 408-411; Г. А. Никольников. Первая конференция коммунистических организаций оккупированных Германией областей, с. 83.

³⁸ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. I osa, lk. 306.

³⁹ Sealsamas, lk. 306-308.

mas ja laevadel punased lipud. Samal ajal puhkesid linnas tõsliste meeleavaldused, mis kestsid 12. novembrini.

Okupatsiooniar mee juhtkonnale ustavaks jäänud väeosade toetusel tuli 11. novembril Eestis võimule kodanlik Aju-tine Valitsus. Eesti tõõrahval ei olnud aga veel piisavalt jõudu, et sellises situatsioonis, ka relvastatud ülestõusu teel, kohe võimu enda kätte võtta.

Ettevalmistused, otsustavaks võitluseks jätkusid nii põrandaaluse parteiorganisatsiooni juhtimisel Eestis kui ka VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee juhtimisel Nõukogude Venemaa pinnal. 15. novembril moodustati Petrogradis VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee koosolekul Eestimaa Ajutine Revolutsioonikomitee, kelle juhtimisel toimusid ettevalmis-tused Eesti vabastamiseks väljastpoolt.⁴⁰

Täites oma internatsionaalset kohust, tuli Nõukogude Venemaa tõõrahvas appi Eesti tõõrahva vabadusvõitlusele. Pu-naarmee väejuhatuse suunas Eesti ja Läti piiridele oma VII armee, kelle koosseisu arvati ka eesti kommunistlikud väeük-sused Nõukogude Venemaal.

28. novembril vabastasid Punaarmee üksused, nende hul-gas ka Viljandi ja Tartu eesti kommunistlikud kütipolgud, Narva, kus järgmisel päeval kuulutati välja iseseisev Eesti nõukogude vabariik Eesti Tõõrahva Kommuuni nime all.

Oma tegutsemise kuudel arendas Eesti Tõõrahva Kommuu-ni valitsus kõige tihedamat sõjalist, poliitilist ja majan-duslikku koostõõd Vene Nõukogude Vabariigiga, tema välis-esindused tõõtasid samuti Läti ja Ukraina nõukogude valit-suste juures.⁴¹ Ettevalmistusi püsivate kontaktide sisse-seadmiseks tehti Leedu, Ungari, Baieri jt. nõukogude vaba-riikidega.

Kommuuni Nõukogu esindajad teiste nõukogude vabarii-kide valitsuste juures olid samaaegselt ka kontaktide vahen-dajateks VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee (tegutses 1918. aasta detsembrist alates Narvas ning teda hakati nüüd nime-tama iseseisva Eesti Tõõrahva Kommuuni territooriumil te-

⁴⁰ Eesti Tõõrahva Kommuun, lk. 24.

⁴¹ Vt. lähemalt A. L i e b m a n. Eesti Tõõrahva Kom-muuni sõjalis-poliitiline liit Vene SPNV-ga. - "Eesti Tõõ-rahva Kommunist", 1972, nr.6, lk. 3-11; M. G r a f. Eesti Tõõrahva Kommuuni välisesinduste tegevusest. - Eesti Nõuko-gude Vabariik. 50 aastat Tõõrahva Kommuuni. Tln., 1969, lk. 175-189.

gutseva parteiorganisatsiooni keskorganina Kommunistliku Partei Eesti Osakondade Keskkomiteeks) ja teiste nõukogude vabariikide parteiorganisatsioonide keskorganite vahel. Seda funktsiooni VK(b)P Keskkomitee juures täitis J. Rab-tšinski, Ukraina KP Keskkomitee juures M. Reinbach, Lätimaa KP Keskkomitee juures J. Tauts ja Soome KP Keskkomitee juures G. Teiter. 1919. aasta märtsis võttis M. Reinbach Eestimaa parteiorganisatsiooni esindajana Harkovis osa Ukraina K(b)P III kongressi ja J. Tauts Riias Lätimaa KP VI kongressi tööst.⁴² Samal kuul Moskvas toimunud VK(b)P VIII kongressil oli Eestimaa organisatsiooni otsustava hääleõigusega delegaadiks J. Hansing.⁴³

Pärast kodanluse võimuletulekut Eestis 1918. aasta novembris valiti siin tegutseva parteiorganisatsiooni operatiivseks juhtimiseks 16 linna- ja maaorganisatsiooni esindajate ning Tallinna linnakomitee liikmete ühisel koosolekul 5-liikmeline KP Eesti Keskkomitee (V. Kingissepp, R. Vakmann, R. Vennikas, M. Likemets ja J. Rästas),⁴⁴ kelle tegutsemist vaadeldi siis ajutise nähtusena. Eesti territooriumi kodanluse ikkest vabastamise käigus pidi põrandaalune parteiorganisatsioon liituma Eesti Töörahva Kommuni parteiorganisatsiooniga ning saama proportsionaalselt esindatud ka KP Eesti Osakondade Keskkomitees.

1919. aasta kevadeks läks kodanlusel imperialistlike lääneriikide aktiivsel toetusel korda oma võimu kogu Eestis kindlustada. Aprillis toimunud Asutava Kogu valimised andsid sellele ka seadusliku aluse. Eesti Töörahva Kommuni valitsusasutused ja parteiorganisatsioon olid sunnitud oma tegevust jätkama Nõukogude Venemaa pinnal.

Ümbritsetud vaenulike vägede rinnete rõngast, ei saanud Nõukogudemaa Eesti töörahvale tema võitluses vajalikul määral abi osutada. Eriti raskeks kujunes Nõukogude Vabariigile just 1919. aasta.

Eesti töörahval ei olnud lootust abi saada ka oma põh-

⁴² EKPA, f.28, nim.3, s.-ü.335, l.9; s.-ü.339, l.21,24.

⁴³ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. I osa, lk. 321.

⁴⁴ Eestimaa Kommunistliku Partei esimene kongress. Dokumente ja materjale. Tln., 1960, lk. 19.

ja- ja lõunanaabreilt. Soomes oli tõõrahva vabadusvõitlus kodanluse poolt veriselt maha surutud. Läti tõõrahval tuli aga analoogiliselt Eesti tõõrahvaga pidada võitlust oma ja välismaiste kontrrevolutsiooniliste jõudude vastu ja nad olid samuti sunnitud järk-järgult taanduma. 22.mail 1919 langes nõukogude võim Riias.

Lähtudes kujunenud rahvusvahelisest olukorrast ja klassijõudude vahekorrast Eestis tuli parteil muuta oma senist võitlustaktikat.

KP Eesti Osakondade Keskkomitee (1919.aasta märtsist alates kasutati analoogiliselt Eestis asuva Keskkomiteega ka nimetust KP Eesti Keskkomitee), asudes 4. juunil 1919 Eesti Tõõrahva Kommuuni valitsusasutuste likvideerimise ning Nõukogude Venemaa ja kodanliku Eesti vahel rahu sõlmimise positsioonile, arutas ühtlasi ka Eestimaa parteiorganisatsiooni tegevuse edaspidise juhtimise küsimust. Keskkomitee liikmete enamik tegi kujunenud olukorrast õiged järeldused. Eitades revolutsiooni importi väljastpoolt, asusid nad seisukohale, et partei ühes Keskkomiteega peab edaspidi asuma Eestis. Sidepidamiseks teiste maade kommunistidega vajab põrandaalune Keskkomitee aga oma alalist välisesindust.⁴⁵

Eeltoodut arvestades otsustas KP Eesti Osakondade Keskkomitee Eestis põranda all tegutseva parteiorganisatsiooni keskorgani kõik funktsioonid panna (kuni parteikongressi kokkukutsumiseni) 1918. aasta novembris Tallinnas valitud KP Eesti Keskkomitee kanda. Põranda alla saadeti 1919.aasta juunis korraldus: "Teie kutsuge seal Partei kongress kokku. Teatage, kuidas vaatab EKP selle peale, et teie EKP Keskkomitee ülesannet täidate."⁴⁶ Augustis kinnitati uuesti, et Keskkomitee asub nüüd Tallinnas.⁴⁷

Samal, Keskkomitee 4. juuni koosolekul võeti vastu otsus hakata KP Eesti Osakondade Keskkomiteed edaspidi nime-
tama KP Eesti Keskkomitee Venemaa Bürooks.⁴⁸ Sellega võt-

⁴⁵ Eesti Tõõrahva Kommuun, lk. 135; EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.23, l.7a.

⁴⁶ EKPA, f.25, nim.1, s.-ü.112, l.2-3.

⁴⁷ Sealsamas, l.4

⁴⁸ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.23, l. 7a; f. 25, nim. 1, s.-ü. 112, l.1,4.

tis senine Eesti Osakondade Keskkomitee endale pörandaaluse Keskkomitee välisesinduse funktsioonid. Praktiliselt hakkas seda tööd läbi viima Keskkomitee senine 3-liikmeline Büroo (P. Lepp, P. Peterson ja O. Rästas).⁴⁹ Venemaa Büroo nimetust hakati kasutama Büroo 6. juunil 1919.aastal Stara-ja Russas toimunud koosolekust alates.⁵⁰ Et P. Peterson Venemaa Büroo tööst kõrvale jäi, siis täitis tema koha seal Keskkomitee liige H. Pöögelmann.

Andnud oma funktsioonid üle KP Eesti Keskkomiteele ja selle Venemaa Büroole, lõpetas KP Eesti Osakondade Keskkomitee järk-järgult oma senise tegevuse. Venemaa Büroo 17. juuli koosolekut, millest võtsid osa Keskkomitee liikmed H. Pöögelmann, O. Rästas, P. Lepp ja P. Peterson ning KP Eesti Keskkomitee liige M. Likemets, võib veel pidada sisuliselt Keskkomitee koosolekuks nii osavõtjate koosseisu kui ka arutatud küsimuste tähtsuse poolest.⁵¹ Koosolek kuulas ära O. Rästase aruande Keskkomitee ja Büroo tegevuse kohta alates 1918. aasta destsembrist. Organisatsioonilise töö ümberkorraldamise küsimustes jätki Keskkomitee 4. juuni koosoleku otsuste juurde. Samuti otsustati jätkata ettevalmistusi VK(b)P eesti osakondade konverentsi läbiviimiseks, et seal valida osakondadele uus juhtiv organ - VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee.

Kuigi Eestimaa parteiorganisatsioon kuulus endiselt VK(b)P koosseisu, oli ta 1919.aasta suveks faktiliselt kujunenud kodanliku riigi tingimustes töötavaks iseseisvaks parteiks, kelle eduka tegevuse üheks oluliseks eelduseks olid regulaarsed ja laialdased välissidemed. Neid astitigi nüüd KP Eesti Keskkomitee Venemaa Büroo vahendusel arendama.

Kuni 1919.aasta suveni oli pörandaaluse organisatsiooni Keskkomitee pidanud sidemeid mitme eri kanali kaudu (parteiorganisatsioonid, sõjavägi, Eesti Tööraha Kommuuni asutused). Need olid sageli juhusliku iseloomuga ning ohustasid pörandaalust organisatsiooni sissekukkumistega.

Venemaa Büroo peamiseks funktsioonideks pörandaaluse organisatsiooni töö abistamisel said 1919.aasta suvest si-

⁴⁹ EKPA, f. 25, nim. 1, s.-ü. 112, 1.2.

⁵⁰ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.19, 1.5.

⁵¹ Sealsamas, lk. 31-33.

depidamine Tallinnas asuva Keskkomiteega informatsiooni vahendamisel, kirjastustegevus, põrandaalusele organisatsioonile materiaalse abi hankimine ning vajalike parteitöötajate suunamine Eestisse.⁵²

Üheks olulisemaks neist oli informatsiooni vahendamine. KP Eesti Keskkomitee vajas oma tööks objektiivset informatsiooni olukorrast Nõukogude Venemaal, VK(b)P Keskkomitee seisukohtadest aktuaalsetes küsimustes, naabermaade kommunistlike parteide tegevussuundadest. Kominterni ühe asutajaliikmena oli Eestimaa parteiorganisatsioon huvitatud Kominterni Täitevkomitee poolt parteidele antavatest tööalastest juhenditest ja soovitustest. Taolise informatsiooni edasiandmiseks põranda alla seadis Venemaa Büroo juba 1919. aasta juunis sisse šifreeritud kirjavahetuse Keskkomiteega.

Samal ajal olid üldnimetatud omakorda huvitatud informatsioonist Eesti parteiorganisatsiooni tegevuse kohta ning olukorrast Eestis üldse. Selleks loodi 11. juunil 1919 Venemaa Büroo informatsiooniosakond (juhataja J. Käspert)⁵³, mis läbi rinde Eestist hangitud ajakirjanduse alusel hakkas peatselt koostama informatsioonibülletääne Eesti ja rahvusvahelise elu sündmuste kohta.

Kuni 24. juunini 1920 koostas informatsiooniosakond selliseid bülletääne regulaarselt, kokku 150 numbrit.⁵⁴ Neid saadeti Kominterni Täitevkomiteele, VK(b)P Keskkomiteele, Soome KP Keskkomiteele, Lätimaa KP Välismaa Büroole jt. Kominterni Täitevkomitee ja VK(b)P Keskkomitee informeerimiseks parteitöö olukorrast Eestis hakkas Venemaa Büroo Keskkomitee ülesandel 1919. aasta sügisest alates iga kahe kuu tagant koostama ülevaateid parteitööst Eestis.⁵⁵ Samal ajal hakati ka Kominterni Täitevkomitee häälekandjas "Kommunistlik Internatsionaal" avaldama ülevaateid Eesti töölisliikumise kohta. Nii ilmus ajakirja 1919. aasta septembrinumbris

⁵² Eestimaa Kommunistliku Partei esimene kongress, lk. 18.

⁵³ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.19, l.11.

⁵⁴ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.12-17, 85.

⁵⁵ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.22, l.6; f.6495, nim.1, s.-ü. 9, l.1-2; nim.1, s.-ü.28, l.1-2.

M. L[ikemetsa] pikem kirjutis majanduslikust ja poliitilisest olukorrast ning töölisliikumisest Eestis.⁵⁶ Samas numbris ilmus ka pikem ülevaade Eesti ametiühingute tegevusest.

Töölaste kontaktide tihendamiseks kinnitas Venemaa Büroo 1919.aasta juunis-juulis ametisse oma alalised esindajad VK(b)P Keskkomitee (J. Rabtšinski), Ukraina KP Keskkomitee (J. Liiv) ja Soome KP Keskkomitee (G. Teiter) juurde.⁵⁷

Põrandaalusele parteiorganisatsioonile saatis Venemaa Büroo informatsiooniks ning kohapealses propagandatöös kasutamiseks Nõukogude Venemaa ajakirjandust, ajakirja "Kommunistlik Internatsionaal", venekeelseid parteipoliitilisi väljaandeid, aga samuti Büroo kirjastusosakonna poolt väljaantavaid raamatuid ning brošüüre ja ajakirja "Klassivõitlus".⁵⁸ Nendes toodud materjalid aitasid KP Eesti Keskkomiteed oluliselt parteiorganisatsiooni tegevuse taktikalise joone kindlaksmääramisel. Näiteks avaldas ajakiri "Kommunistlik Internatsionaal" oma 1919.aasta ja 1920.aasta esimese poole numbreis mitmed KI Täitevkomitee poolt väljatöötatud direktiivdokumendid taktika küsimustes (kommunistide tööst kodanlikus parlamendis, tööst ametiühingutes, illegaalse ja legaalse töö ühendamisest jne.).⁵⁹

Sidemed Venemaa Büroo kaudu rahvusvahelise kommunistliku liikumisega võimaldasid Eesti töörahval 1919.aasta suvel lülituda Kominterni Täitevkomitee poolt organiseeritud esimese rahvusvahelise protestistreigi läbiviimisse. Kominterni Täitevkomitee üleskutset "Kõigi maade töötajatele!", mis kutsus 21.juulil rahvusvahelises ulatuses protesteerima interventsioonisõja vastu Nõukogude Venemaal, arutati 20.juulil Partei Tallinna Komitee koosolekul ning otsustati selleks omapoolne üleskutse välja anda.⁶⁰ Päev varem, 19.juulil, oli KP Eesti Keskkomitee avaldanud rahumanifesti kut-

⁵⁶ "Коммунистический Интернационал", 1919, № 5, с. 747-750.

⁵⁷ ЕКРА, ф.24, нм.1, с.-ü.19, 1.15,21,26.

⁵⁸ ЕКРА, ф. 6495, нм. 1, с.-ü. 28, 1.3-4.

⁵⁹ Второй конгресс Коминтерна. М., 1934, с. 612-613.

⁶⁰ ЕКРА, ф.24, нм.1, с.-ü.9, 30, 1.2.

sumaks Eesti töörahvast võitlusele rahu sõlmimise eest Nõukogude Venemaaga.

21.-22.juulil streikisid peaaegu kõigi Tallinna suuremate tehaste tööliised. Loosungite all "Elagu rahu Punase Venemaaga!", "Sõda valgetele röövvalitsustele!" võttis Tallinna streigist osa ligi 2000 töölist.⁶¹

Tingituna sõjaolukorrast, ei olnud Venemaa Bürool sihipidamine Tallinnaga eriti 1919.aasta suvel kerge. Sidepidajatel tuli sageli läbida kaks rinnet (valge-eestlaste ja Loodarmee oma). Tallinna jõudmiseks kulus vahel mitu kuud. Arvestades rasket olukorda regulaarse side pidamisel (sellest informeeris Venemaa Bürood lähemalt juulis Tallinnast saabunud Keskkomitee liige M. Likemets), otsustati Venemaa Büroo koosolekul 17.juulil hakata ettevalmistusi tegema mõnede seltsimeeste saatmiseks Lääne-Euroopasse, et sealtkaudu Eestiga sidemeid luua. Sellekohase konkreetsema kava väljatöötamine tehti ülesandeks H. Pöügelmannile ja P.Lepale.⁶²

7. augustil 1919 kinnitas KP Eesti Keskkomitee liige M. Likemets Venemaa Büroo poolt esitatud Büroo liikmete uue nimekirja. Selle kohaselt kuulusid nüüd KP Eesti Keskkomitee Venemaa Büroo koosseisu J.Anvelt, O.Rästas ja P.Nieler ning KP Eesti Keskkomitee Lääne-Euroopa Büroo koosseisu P. Lepp, H. Pöügelmann ja O. Ellek.⁶³ Viimased kolm olid kõik hästi kursis Lääne-Euroopa ja Ameerika töölisliikumisega. Olid ju H. Pöügelmann ja P. Lepp 1917.aastal Eestisse tagasi pöördunud emigratsioonist USA-s, Ellek aga Inglismaalt.

Venemaa Büroo asukohaks määrati järgnevalt Petrograd. Lääne-Euroopa Büroo pidi Büroo liikmete kranagemisel asuma ühes Lääne-Euroopa riigis.

Lääne-Euroopa Büroo töö organiseerimiseks saadeti 1919.aasta augustis-septembris Läti ja Leedu kaudu Saksa- maale P. Lepp ja O. Ellek ning kaks Büroo kaastöölist - A. Saarmann ja J. Saksakulm.⁶⁴ Kuna Kominterni Täitevkomiteel

⁶¹ Eesti NSV ajalugu. III kd.Tln., 1971, lk. 155,159.

⁶² EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.19, l.32.

⁶³ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.155, l.360; f.6495, nim.1, s.-ü.382, l.38-39.

⁶⁴ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.21, l.7-8; f.6495, nim.1, s.-ü.65, l.1-2.

oli blokaadirõngas Nõukogude Venemaaalt sidemete loomine Lääne-Euroopa parteidega samuti äärmiselt raske, siis täitsid Büroo liikmed ühtlasi ka KI sidemeeste rolli.⁶⁵

Järgmiste kuude jooksul lõid Büroo liikmed sidemed Saksamaa Kommunistliku Partei Keskkomiteega, Taani pahempoolse sotsialistliku partei ja Rootsi pahempoolse sotsialistliku partei esindajatega ning Ameerika Kommunistliku Partei Eesti Liidu Keskkomiteega.⁶⁶ Punktid Tallinnaga sidupidamiseks asutati Lüübekis, Stettinis, Hamburgis, Kopenhaagenis ning Stokholmis.

Ameerika Kommunistliku Partei Eesti Liidu Keskkomitee kogus 1920.aasta algul USA-s materiaalselt toetust Eesti töölisliikumisele. Nende esindaja Stokholmis A. Vichmann organiseeris rootsi kommunistide ja Rootsis elavate eesti revolutsiooniliste tööliste abiga Eestis valitsevat olukorda paljastavate lendlehtede trükkimise. Lendlehti levitati Lääne-Euroopas eestlastest tööliste, meremeeste ja sõjavangide hulgas.⁶⁷

Seoses olukorra stabiliseerumisega rindel 1920. aasta algul (31.detsembril 1919 kirjutati alla vaherahukokkuleppele Nõukogude Venemaa ja kodanliku Eesti vahel) vähenes vajadus pidada sidet Eestiga Lääne-Euroopa kaudu. 1920.aasta kevadel liideti Lääne-Euroopa Büroo ja Venemaa Büroo ühiseks KP Eesti Keskkomitee Välismaa Bürooks. Lääne-Euroopa Büroo poolt asutatud sidepunkte kasutati aga edaspidi Eesti parteiorganisatsiooni kontaktide edasiarendamiseks Lääne-Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kommunistidega. Siitkaudu levitati informatsiooni töölisliikumise ja selle tagakiusamise kohta Eestis, hangiti parteile vajalikku kirjandust. Samuti aidati nende maade kommunistidel saada objektiivset informatsiooni olukorrast Nõukogude Venemaal ja hankida Kominterni Täitevkomitee väljaandeid.

Tartu rahulepingu allakirjutamisega lõppes Eestisodusõda. See ei tähendanud aga klassirahu Eesti proletariaadi ning kodanluse vahel. Kommunistliku partei juhtimisel

⁶⁵ E. P l o t n i k. Hans Pöggelmann. II lk. 24.

⁶⁶ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.21, l.8; f. 6495, nim. 1, s.-ü.65, l.1; "Uus Ilm", 6. veebruaril 1920.

⁶⁷ EKPA, f. 6495, nim.1, s.-ü.60, l.33.

valmistus Eesti töörahvas uuteks otsustavateks klassilahinguteks. Selles töös olid suure tähtsusega koostöösuhted kogu rahvusvahelise revolutsioonilise liikumisega. "Enese vabastuse võitluses võidab Eesti töörahvas ainult siis, kui ta kõigi maade töölistega ühise klassivõitluse väerinna loob 3. Kommunistilise Internatsionaali lipu all," rõhutati KP Eesti Keskkomitee manifestis Eesti töörahvale Tartu rahupuhul.⁶⁸ Selle mõtte õigsust oli kinnitanud kogu eelnenud periood, mil Eestimaa parteiorganisatsiooni koostöö naabermaade vennasparteidega Okupeeritud Piirkondade Kommunistlike Organisatsioonide Keskbüroos, KP Eesti Keskkomitee esindajate kaudu ning Keskkomitee Välismaa Büroo vahendusel oli aidanud rikastada organisatsiooni proletariaadi klassivõitluse rahvusvaheliste kogemustega, saada objektiivset informatsiooni naabermaade olukorra ja kommunistlike parteide tegevuse kohta ning eeltoodust lähtudes ka oma taktikat seada.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНЫЕ СВЯЗИ ЭСТОНСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ В ГОДЫ ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЫ

Э. Кессель

Р е з ю м е

Эстонские организации Коммунистической партии в рассматриваемый период входили в состав РКП(б). В Эстонии в период немецкой оккупации эстонским партийным организациям приходилось работать в подполье. Через Центральный Комитет эстонских секций РКП(б) подпольная парторганизация Эстонии поддерживала связь с ЦК РКП(б).

В период оккупации возникли некоторые деловые связи эстонских коммунистов с коммунистическими группами немецких солдат и матросов (в основном по доставке и изданию революционной литературы на немецком языке).

⁶⁸ Eestimaa Kommunistliku Partei esimene kongress, lk. 15.

Важное значение по развитию связей с коммунистическими организациями соседних стран имела осенью 1918 года деятельность Центрального Бюро коммунистических организаций оккупированных областей. Эти связи развивались в дальнейшем в период деятельности Эстляндской Трудовой Коммуны через ее заграничные представительства.

К весне 1919 года при активной поддержке империалистических стран буржуазии удалось укрепить свою власть в Эстонии. Эстонская партийная организация стала фактически действовать как самостоятельная партия буржуазной страны. Учитывая это, центральный орган партийной организации Эстляндской Трудовой Коммуны — Центральный Комитет эстонских секций Коммунистической партии — передал летом 1919 года свои функции по руководству подпольной партийной организацией в Эстонии избранному в ноябре 1918 года здесь временному Эстляндскому ЦК Коммунистической партии, принимая при этом на себя функции заграничного представительства последнего.

Посредством своего Российского Бюро и Западно-Европейского Бюро Эстляндский ЦК Коммунистической партии развивал в последующем активные деловые контакты с братскими партиями соседних стран, с Исполкомом Коммунистического Интернационала.

Интернациональные связи коммунистической организации Эстонии имели важное значение при выработке ее тактической линии для данного периода.

INTERNATIONALE BEZIEHUNGEN DER ESTNISCHEN ORGANISATIONEN DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI IN DEN JAHREN DES BÜRGERKRIEGS

E. Kessel

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die estnischen Organisationen der Kommunistischen Partei gehörten in der Beobachteten Periode zum Bestand der Kommunistischen Partei Rußlands (Bolschewiki). Sie mußten seit dem Anfang der deutschen Okkupation in den illegalen

Bedingungen handeln. In der Vermittlung der Abteilungen des Zentralkomitees Estlands der KPR(B) erhielt die illegale Organisation die Verbindungen mit dem Zentralkomitee der KPR(B). In der Periode der Okkupation bildeten sich einige Beziehungen der Zusammenarbeit mit den kommunistischen Gruppen der deutschen Soldaten (hauptsächlich bei der Besorgung und Verlegung der deutschsprachigen revolutionären Literatur) aus. Wesentliche Bedeutung bei der Entwicklung der Beziehungen zwischen den Parteiorganisationen der Nachbarländer hatte die Tätigkeit des Zentralbüros der Kommunistischen Organisationen der Besetzten Gebiete im Herbst 1918. Diese Beziehungen wurden in der Periode der Kommune des Estnischen Arbeitervolkes mit Hilfe der Außenvertretungen der Kommune fortgesetzt. Im Frühling 1919 gelang es der Bourgeoisie unter der aktiven Stützung der Außenimperialisten ihre Macht in Estland zu festigen. Die Parteiorganisation Estlands begann faktisch als selbständige Partei des bürgerlichen Landes zu handeln. Das Zentralorgan der Parteiorganisation der Kommune des Estnischen Arbeitervolkes - das Zentralkomitee der Estnischen Abteilungen der kommunistischen Partei gab deshalb im Sommer 1919 ihre bisherigen Funktionen über die Lenkung der Tätigkeit der illegalen Parteiorganisation dem im November 1918 in Tallinn gewählten provisorischen Zentralkomitee der Kommunistischen Partei Estlands über, nahm auf sich die Aufgaben der Außenvertretungen der letzteren. In der Vermittlung des Büros Rußlands des Estnischen Zentralkomitees der Kommunistischen Partei und des Büros von Westeuropa entwickelte das Zentralkomitee anschließend arbeitsmäßige Verbindungen mit vielen Bruderparteien, aber ebenso mit dem Exekutivkomitee der Kommunistischen Internationale.

Internationale Beziehungen spielten eine sehr wichtige Rolle bei der Ausarbeitung der taktischen Richtlinie der Parteiorganisation Estlands für die gegebene Periode.

АГРАРНАЯ ПОЛИТИКА КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЭСТОНИИ В
ГОДЫ ПОСЛЕВОЕННОГО РЕВОЛЮЦИОННОГО КРИЗИСА /1920-1924/

Х. Саарнийт

Аграрная политика Коммунистической партии Эстонии в рассматриваемый период в печати была бегло освещена в общих обзорах истории КПЭ и истории Эстонской ССР /в обоих случаях автор - А. Либман/.¹ Довольно обширно эта важная проблема трактовалась, однако, в работах, посвященных изучению истории революционного движения и КПЭ в период послевоенного революционного кризиса². При этом кратко характеризуются принятые в марте 1920 года Эстонским Центральным Комитетом Коммунистической партии тезисы по аграрному вопросу³, дан анализ принятой I съездом КПЭ аграрной программы⁴, приводится платформа аграрных требований Единого фронта эстонского рабочего класса⁵, трактуется не принятая большинством трудя-

¹ Очерки истории Коммунистической партии Эстонии. Ч. II. Таллин, 1963, с. 47-49; 102-103; История Эстонской ССР. Т. III. Таллин, 1974, с. 282, 286, 295.

² A. L i e b m a n. Eestimaa kommunistliku Partei loomise ajaloost (veebbruar 1920-aprill 1922). Tln., 1960, lk. 128-133, 158-159, 268; A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistlik Partei sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (veebbruar 1920-detsember 1924). Tln., 1961, lk. 43-45, 53, 93, 122-123; A. L e b b i n. Eestimaa Kommunistlik Partei võitluses töörahva ühisrinde eest (1921-1924). Tln., 1961, lk. 44, 68, 76-81; A. S u n i l a. Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924. Tln., 1961, lk. 28, 40, 139, 141.

³ A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistliku Partei loomise ajaloost (veebbruar 1920-aprill 1922), lk. 128.

⁴ Очерки истории Коммунистической партии Эстонии. Ч. II. с. 47-49; История Эстонской ССР. Т. III, с. 282; A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistliku Partei loomise ajaloost. (veebbruar 1920-aprill 1922), lk. 158-159. A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistliku Partei sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (veebbruar 1920-detsember 1924), lk. 53; A. L e b b i n. Eestimaa Kommunistlik Partei võitluses töörahva ühisrinde eest (1921-1924), lk. 44.

⁵ История Эстонской ССР. Т. III, с. 286; A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistliku Partei loomise ajaloost (veebbruar 1920-aprill 1922), lk. 268; A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistlik Partei sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (veebbruar 1920-detsember 1924), lk. 122; A. L e b b i n. Eestimaa Kommunistlik Partei võitluses töörahva ühisrinde eest (1921-1924), lk. 76; A. S u n i l a. Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924, lk. 28.

щихся крестьян переформулировка 5-го требования Единого фронта "Прекратить раздробление мыз!" и последствия этого⁶, а также анализируется аграрная политика КПЭ осенью 1924 года в связи с подготовкой декабрьского вооруженного восстания⁷.

Автор настоящей статьи также занимался анализом проблем аграрной политики КПЭ в рассматриваемый период. Так, в вышедшей в 1965 году статье "Об объединении сельских трудящихся в единый фронт трудящихся в 1922-1923 годах"⁸, впервые представлены анализ платформы аграрных требований Единого фронта с точки зрения соответствия жизненных интересов отдельных слоев деревенского пролетариата и трудящегося крестьянства, анализ дискуссии по 5-му требованию Единого фронта "Прекратить раздробление мыз!" на II всегосударственном съезде профсоюзов сельских рабочих и решения, принятые на съезде по аграрному вопросу, а также анализ борьбы деревенского пролетариата за проведение в жизнь аграрных требований Единого фронта⁹. В опубликованной в 1970 году статье "Аграрная программа Коммунистического Интернационала и деятельность Коммунистической партии Эстонии по проведению ее в

⁶ Очерки истории Коммунистической партии Эстонии. Ч. II, с. 102-103; История Эстонской ССР. Т. III, с. 295; A. L i e b m a n. Eesti maa Kommunistlik Partei sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (veebruar 1920-detsember 1924), lk. 122; A. L e b b i n. Eesti maa Kommunistlik Partei võitluses töörahva ühisrinde eest (1921-1924), lk. 84; A. S u n i l a. Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924, lk. 40.

⁷ Очерки истории Коммунистической партии Эстонии. Ч. II, с. 120; A. S u n i l a. Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924, lk. 139, 141.

⁸ H. S a a r n i i t. Maatööraha koondamisest töörahva ühisesse väerinda aastail 1922-1923. - Tõid EKP ajaloo alalt I. Tln., 1965, lk. 60-88.

⁹ H. S a a r n i i t. Maatööraha koondamisest töörahva ühisesse väerinda aastail 1922-1923, lk. 66-68, 69, 72-73, 76-77, 82. О вышеуказанных проблемах см. подробнее тоже. O. K u u l i, A. L i e b m a n, H. S a a r n i i t. Tööraha riigi eest. Eesti ametiühingute võitlusest aastatel 1918-1940. Tln., 1967, lk. 89-90, 92-93; X. S a a r n i i t. К 50-летию II съезда Всесоюзного союза сельскохозяйственных рабочих. - "Коммунист Эстонии", 1972, № 2, с. 81-83; X. S a a r n i i t. Деятельность Компартии Эстонии среди трудового крестьянства в 1920-1924 гг. - "Коммунист Эстонии", 1974, № II, с. 32-33.

жизнь"¹⁰ на основе конкретного материала показано, что базой принятой I съездом КПЭ аграрной программы послужили тезисы II съезда Коминтерна по аграрному вопросу¹¹.

Однако до сих пор у нас нет отдельного специального исследования, хотя бы в виде статьи, где был бы дан более-менее целостный обзор аграрной политики КПЭ в годы послевоенного революционного кризиса /1920-1924/. Настоящая статья имеет целью восполнить этот пробел. Она состоит из двух частей. В первой трактуется аграрная программа КПЭ в 1920-1921 годах, а во второй части - аграрная политика партии по созданию, расширению и укреплению Единого фронта трудящихся в период 1922-1924 годов.

I. Аграрная программа КПЭ в 1920-1921 гг.

В.И. Ленин указывал, что для свержения буржуазии необходим сплоченный боевой союз рабочего класса и трудового крестьянства. Основой его создания является четко сформулированная ленинская аграрная программа, конкретно отражающая интересы различных слоев трудового крестьянства.

В марте 1920 г. Эстляндский Центральный Комитет Коммунистической партии принял тезисы по аграрному вопросу¹². В них дается оценка сущности буржуазной аграрной реформы и резко критикуется аграрная политика буржуазных и мелкобуржуазных партий. В тезисах правильно указывалось, что окончательное решение аграрного вопроса возможно лишь после победы социалистической революции. В последнем, 8 тезисе говорилось, что земельный вопрос нужно решить революционным путем так, как это было сделано "в октябре 1917 г. и снова в ноябре-декабре 1918 г."¹³ Партийная организация Эстонии, надо полагать, по-прежнему считала, что на базе конфискованных у дворянства крупных земельных владений следует создавать только социалистические хозяйства.

¹⁰ H. S a a r n i i t. Kommunistliku Internatsionaali agaarprogramm ja Eestimaal Kommunistliku Partei tegevus selle elluviimisel. - Tõid ЕКР ажалоо алат V. Tln., 1970, lk. 122-134.

¹¹ Там же, с. 122-124.

¹² ПА КПЭ, ф. 6495, оп. I, д. 64, лл. I-2.

¹³ Там же.

Еще конкретнее подобная точка зрения излагалась в статье "Артели, или революция?", разоблачающей аграрную программу Эстонской независимой социалистической рабочей партии /ЭНСРП/, которая была опубликована в нелегальном органе партии "Коммунист".

"В чем основное зло земельного /т.е. буржуазного - Х.С./ закона", - спрашивается в статье.

"В том, что он дробит и делит мызы. Из этого что следует? Из этого следует, что рабочая партия /подразумевается конкретно ЭНСРП - Х.С./ должна последовательно и упорно бороться против дробления и деления мыз и неустанно разъяснять рабочим необходимость создания коллективных хозяйств ... Только коллективные хозяйства в Эстонской трудовой советской республике и только революция трудящихся отвечают интересам трудового народа при решении земельного вопроса. Такова с самого начала точка зрения коммунистов /большевиков/"¹⁴.

Таким образом, мы видим, что в условиях временной диктатуры буржуазии КПЭ продолжала аграрную политику первого периода Советской власти и Эстляндской трудовой коммуны. Однако это и тогда не отвечало интересам различных слоев трудового крестьянства¹⁵.

Собравшийся в Таллине /нелегально/ 5 ноября 1920 г. I съезд КПЭ принял программу партии - "Программные тезисы Коммунистической партии Эстонии". Проект ее был составлен делегатом II съезда Коминтерна и участником работы его аграрной комиссии Х. Пегельманом¹⁶.

Согласно аграрному разделу программы следовало безвозмездно конфисковать все мызы, скотоводческие мызы, сходные с мызами крупные хозяйства и все те хозяйства /независимо от

¹⁴ "Kommunist", 1920, nr. 1 (17).

¹⁵ См. об этом подробнее: J. S a a t. Nõukogude võim Eestis. Oktoober 1917-märts 1918. Tln., 1975, lk. 324-343; H. S a a r n i i t. Veel kord Eesti bolševike agaarpoliitikast Oktoobrirevolutsiooni päevil. - Revolutsioonist revolutsioonini 1905-1940. Tln., 1975, lk. 67-91; H. S a a r n i i t. Eesti töörahva Kommuuni agaarpoliitika. - Eesti Nõukogude Vabariik. 50. aastat Töörahva Kommuuni. Tln., 1969, lk. 132-142.

¹⁶ См. подробнее: A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistliku Partei loomise ajaloost (veebruar 1920-aprill 1922), lk. 154; E. P l o t n i k. Hans Pöogelmann. Elu ja tegevus 1919-1938. II. Tln., 1975, lk. 33-35.

размеров/, чьи владельцы убежали от Советской власти. На их базе предусматривалось создать крупные коллективные хозяйства. "Средним и мелким землевладельцам оставалось право пользования находящимися в их руках хозяйствами", - декларировалось в аграрной программе, - "однако посредством всей экономической политики и агитации словом, а также путем систематического надзора за соблюдением условий охраны труда, среди этих крестьян также необходимо пробуждать стремление к созданию общественного хозяйства с тем, чтобы навсегда покончить с наемным трудом и повысить производительность земледельческого труда"¹⁷. Таким образом, намечалось в ближайшем будущем средние и мелкие хозяйства также объединить в крупные коллективные хозяйства. Поэтому раздел мыз, скотоводческих мыз и других крупных хозяйств для передачи в индивидуальное пользование безземельным и малоземельным крестьянам программой не предусматривался.

При разработке аграрной программы КПЭ опиралась по аграрному вопросу на тезисы состоявшегося летом 1920 г. П конгресса Коминтерна, где основной упор делался также на сохранение крупных хозяйств и их ведение по образцу крупных /коллективных/ хозяйств, возникших в Советской России вскоре после социалистической революции.

Думается, что ЦК КПЭ приспособило к условиям Эстонии § 6 тезисов по аграрному вопросу, принятых на II конгрессе Коминтерна. Там говорилось: "Для передовых капиталистических стран Коммунистический интернационал признает правильным преимущественное сохранение крупных сельскохозяйственных предприятий и ведение их по типу советских хозяйств России. Точно так же целесообразно поддерживать образование коллективных хозяйств /сельскохозяйственных артелей, коммун/"¹⁸. Но при этом КПЭ не посчитала нужным учесть изложенную в том же тезисе оговорку о возможности раздела крупных помещичьих землевладений между безземельными и малоземельными крестьянами. Об этом сказано следующее: "В тех странах и областях, где крупные сельские хозяйства играют сравнительно незначительную роль и, напротив, существует большое количество мел-

¹⁷ Eestimaa Kommunistliku Partei I kongress. Dokumente ja materjale. Tln., 1960, lk. 79.

¹⁸ В.И. Ленин и Коммунистический Интернационал. М., 1970, с. 224.

ких земельных собственников, которые стремятся удержать за собой землю, раздел земли крупных землевладельцев есть вернейшее средство привлечь крестьянство на сторону революции ..."¹⁹ Здесь же подчеркивалось, что при разделе крупных землевладений нужно прежде всего иметь в виду интересы сельского пролетариата.

КПЭ не учла, что в интересах создания прочного союза рабочего класса и трудового крестьянства победивший пролетариат не должен бояться распределения части мизных земель между трудовым крестьянством с таким расчетом, чтобы впоследствии иметь возможность убеждать крестьян на их собственном опыте в необходимости и целесообразности перехода к коллективным хозяйствам. Уже Ф. Энгельс, говоря об отношении коммунистов к малким хозяйствам, писал: "Мы же стоим решительно на стороне мелкого крестьянина; мы предпримем все сколько-нибудь возможное для того, чтобы сделать его участь более сносной, чтобы облегчить ему переход к товариществу, если он на это решится, и даже дать ему отсрочку, чтобы подумать над своей парцеллей, если он не может еще принять своего решения"²⁰.

В основу аграрной резолюции II конгресса Коминтерна легла работа В.И. Ленина "Первоначальный набросок тезисов по аграрному вопросу", написанная им в начале июня 1920 г. специально к этому конгрессу²¹. Из девяти пунктов тезисов в измененном виде были приняты только четыре. При этом второй пункт минимальные дополнения, шестой и восьмой - сокращения и дополнения, седьмой - только сокращения.²² Надо заметить, что в связи с предусмотренным в шестом пункте сохранением конфискованных крупных землевладений и созданием на их базе коллективных хозяйств В.И. Ленин писал: "Было бы, однако, величайшей ошибкой преувеличивать или шаблонизировать это правило и никогда не допускать даровой передачи части земель экспроприированных экспроприаторов-окрестному мелкому,

¹⁹ В.И. Ленин и Коммунистический Интернационал. М., 1970, с. 225.

²⁰ К. Маркс и Ф. Энгельс. Избранные произведения. Т. III. М., 1966, с. 522.

²¹ В.И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 41, с. 169-182.

²² См. В.И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 41, с. 170-172, 176-181; В.И. Ленин и Коммунистический интернационал, с. 220-227.

и иногда и среднему крестьянству"²³. Но это существенное положение В.И. Ленина вместе с обоснованием и разъяснением II конгресс Коминтерна не принял в свою резолюцию по аграрному вопросу²⁴. Не учла его при выработке аграрной программы и КПЭ.

Как в аграрных тезисах II конгресса Коминтерна, так и в аграрной программе КПЭ ставились только те общие задачи, которые надо было решить после установления диктатуры пролетариата при переходе от капитализма к социализму. Частичные же требования на период борьбы за диктатуру пролетариата не определялись²⁵.

Однако уже в декабре 1920 г., особенно же в январе 1921 года, Центральный Комитет КПЭ путем анкетного опроса через местные партийные организации начал собирать от профсоюзов сельских рабочих сведения о проведении буржуазной земельной реформы²⁶. Делалось это с целью обобщения полученных данных и выдвижения на их основе частичных требований по земельному вопросу.

Опираясь как на анализ анкетных данных о практическом претворении буржуазной земельной реформы²⁷, так и на решения о совместной обработке мзз, принятые в ряде мест /например, в Халлингу Пярнумааского уезда и Кюо Вильяндимааского уезда/²⁸, ЦК КПЭ в связи с предстоящими выборами волостных советов в мае 1920 г. в качестве частичных требований выдвинул лозунг: "Прекратить раздробление мзз!" и "Мззы и крупные хозяйства - под контроль рабочих!"²⁹. Эти лозунги были провозглашены только после того, как они получили одобрение загра-

²³ В.И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 41, с. 177.

²⁴ См. В.И. Ленин и Коммунистический интернационал, с. 224-225; В.И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 41, с. 176-179.

²⁵ См. подробнее: H. S a a r n i i t. Kommunistliku Internatsionaali agraarprogramm ja Eestimaa Kommunistliku Partei tegevus selle elluviimisel, lk. 124.

²⁶ См. подробнее: Eestimaa Kommunistliku Partei I kongress, lk. 117-119.

²⁷ О претворении буржуазной земельной реформы по анкетным данным см. подробнее: Eestimaa Kommunistliku Partei I kongress, lk. 119-122, 124-127; ЦГАОР ЭССР, ф. 949, оп. 2, д. 3, лл. 5-9.

²⁸ См. подробнее: ЦГАОР ЭССР, ф. 1760, оп. I, д. 3, л. 9, 30; "Sotsiaaldemokraat", 22. aprillil 1920.

²⁹ "Kommunist", 10. mail 1921.

ничного бюро ЦК КПЭ³⁰.

Выдвижение частичных требований и борьба за их осуществление со всей остротой встала на повестку дня, как известно, на III конгрессе Коминтерна, состоявшемся 22 июня - 12 июля 1921 г. Относительно тезисов о тактике единого фронта всех трудящихся /выработанных под непосредственным руководством В.И. Ленина/, в резолюции конгресса был включен специальный раздел - "Частичные требования и борьба за них"³¹. В нем подчеркивалось, что все конкретные хозяйственные требования трудящихся следует объединить под лозунгом рабочего контроля, что должно превратиться в средство борьбы с капитализмом³². Таким образом, есть основание полагать, что Центральный комитет КПЭ выдвинул частичные требования по аграрному вопросу еще до соответствующего решения Коминтерна.

В связи с лозунгом "Мызы и крупные хозяйства под контроль рабочих", выдвинутым вместе с требованием приостановить деление мыз, орган КПЭ "Коммунист" разъяснял следующее "Это - контроль рабочих над эксплуатацией, который положит предел жадности помещика и серого барона. Это - контроль рабочих над тем, чтобы помещик и серый барон не оставляли земли под паром, не занимались грабительским земледелием, не разоряли хозяйство. Это - ступень ко взятию мыз и крупных хозяйств в руки рабочих революционным путем"³³. Таким образом, лозунг, выдвинутый в мае 1921 г. ЦК КПЭ, отвечал задачам, поставленным III съездом Коминтерна перед рабочим контролем.

В статье "Контроль сельских рабочих над эксплуататорами", опубликованной в августе 1921 г. в органе партии, подробно разъясняли проведение рабочего контроля в деревне³⁴. Впервые нужно было завоевать контроль над условиями труда и зарплат. Начальная ступень контроля должна была быть достигнута тогда, когда крупные землевладения будут вынуждены

³⁰ См. об этом подробнее: A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistliku Partei taktika võitluses kodanluse vastu aastail 1920-1929. Doktoridissertatsioon käsikiri. Tln., 1969, lk. 538-539.

³¹ См. В.И. Ленин и Коммунистический Интернационал, с.341-345.

³² Там же, с. 343.

³³ "Kommunist", 10. mail 1921.

³⁴ "Kommunist", 21. augustil 1921.

выполнять следующие законы о труде и заработной плате. Высшей ступенью³⁵ рабочего контроля считался контроль над всем хозяйством, т.е. над его доходами и расходами и целесообразностью.

Хотя в отдельных волостях /например, Луунья Тартуского уезда, Пуйату Вильяндиского уезда и др./ требование о приостановлении деления мыз нашло одобрение на местах³⁶ и пярнумааская конференция сельских рабочих 9-10 октября 1921 года³⁷ приняла решение мызы не делить³⁸, лозунг "Прекратить раздробление мыз!" все же не отвечал интересам большинства сельского пролетариата, а также различных слоев трудового крестьянства, да и не соответствовал сложившейся тогда в Эстонии конкретной ситуации.

В связи с выдвижением указанных лозунгов КПЭ выработала в отношении возникающего слоя поселенцев позицию, которая учитывала его особенности.

КПЭ разъясняла, что после победы революции все земли поселенцев останутся в их пользовании, независимо от того, были они утверждены буржуазным правительством в качестве получателей земельных наделов, или нет. Так, в мае 1921 г. Центральный Комитет КПЭ в листовке газеты "Коммунист" сообщал, что позиция партии "не отбирать у поселенца ни одной лурь земли"³⁹ остается неизменной.

Коммунистам пришлось разъяснить эту позицию партии тем поселенцам, которые сами без применения чужого труда, обрабатывали свою землю. Так КПЭ проводила четкое разграничение между поселенцами - выходцами из трудящихся и поселенцами из высших военных чинов и т.п. В соответствии с этим определялась и политика партии по отношению к ним. В то время, как поселенцам из трудящихся при восстановлении Советской власти гарантировалась неприкосновенность их хозяйств, хозяйства

³⁵ О рабочем контроле см. J. A n t. Töölis kontrolli küsimus ja Eestimaa Kommunistlik Partei 1920-ndatel aastatel. - Revolutsioonist revolutsioonini 1905-1940. Tln., 1975, lk. 155-168.

³⁶ См.: ПА КПЭ, ф. 135, оп. I, д. 42, л. 5; "Kommunist", 21. oktoobril 1921.

³⁷ "Kommunist", 21. oktoobril 1921.

³⁸ "Töö", 1921, nr. 6, lk. 86.

³⁹ "Kommunisti" lendleht, 1921, nr. 27; ПА КПЭ, ф. 27, оп. I, д. 818, л. 48.

богатых поселенцев, получивших землю за счет трудового народа, подлежали конфискации. В тезисах ЦК КПЭ по земельному вопросу, опубликованных в июне 1921 года, мелкие поселенцы из трудящихся определялись как мелкие хозяйства, среди которых следует активизировать разъяснительную работу, учитывая их в качестве потенциальных союзников сельского пролетариата⁴⁰.

Активно защищаясь от клеветнических измышлений апологетов буржуазии и Эстонской социал-демократической рабочей партии /ЭСДРП/, будто коммунисты собираются отобрать у крестьян всю землю, ЦК КПЭ с первой половины 1921 г. постоянно напоминал крестьянам, что и после победы пролетарской революции земельные участки у мелких и средних землевладельцев останутся в их пользовании⁴¹.

2. Аграрная политика КПЭ в период создания, укрепления и расширения Единого фронта трудящихся /1922-1924/

КПЭ являлась одной из первых секций Коминтерна, которая руководствуясь решениями его III конгресса, а также разработанными в декабре 1921 г. Исполкомом Коминтерна тезисами и исходя из конкретных условий Эстонии, уже 4-5 января 1922 года⁴² на общегосударственном совещании ответственных партийных работников сформулировала в виде "12 требований"⁴³ окончательную платформу для осуществления Единого фронта трудящихся Эстонии.

Выступая 1 июня 1921 г. на III конгрессе Коминтерна в защиту Единого фронта В.И. Ленин резко подчеркивал, что "для победы, для удержания власти, необходимо не только большинство рабочего класса ..., - но и большинство эксплуатируемых и трудящихся сельского населения"⁴⁴.

⁴⁰ См. подробнее: Eestimaa Kommunistliku Partei II kongress. Dokumendid ja materjale EKP tegevusest ajavahemikul 1921. a. jaanuarist 1922. a. aprillini. Tln., 1962, lk. 161.

⁴¹ См. подробнее: A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistliku Partei taktika võitluses kodanluse vastu aastail 1920-1929, lk. 541.

⁴² "Kommunist", 14. jaanuaril 1922.

⁴³ См. подробнее: Eestimaa Kommunistliku Partei II kongress, lk. 354, 355.

⁴⁴ В.И. Л е н и н. Полн. собр. соч. Т. 44, с. 32.

Коммунистическая партия Эстонии, вырабатывая платформу Единого фронта, опиралась на ленинские теоретические положения. Это подтверждается и самим содержанием "12 требований", многие из которых специально отражали жизненные интересы сельского пролетариата и трудового крестьянства. Так, например, в 3 пункте платформы Единого фронта содержался целый ряд актуальных требований сельского пролетариата и трудового крестьянства: "... Батракам и прислуге следует выделить по крайней мере отдельную комнату. Бесплатно предоставить мелким хозяевам материалы для строительства и починки строений. Жилище - выселенным из миз рабочим. Бобыли и арендаторы имеют право поселиться на земле хозяйства, мизы и государства"⁴⁵. Шестой пункт Единого фронта гласит: - "Бесплатно предоставить землю для обработки и прибрежные воды для рыболовства. Никакой ренты от трудящихся ни государству, ни частным собственникам. Никакой платы за отчужденные у помещиков земли и инвентарь"⁴⁶. В этом пункте отражались насущные потребности арендаторов государственных и частных земель, трудящихся поселенцев и рыбаков. Кроме вышеприведенных специфических требований, сельские трудящиеся были заинтересованы в осуществлении и всех других пунктов теоретической платформы Единого фронта, так как в них отражались общие чаяния городского и сельского пролетариата и трудового крестьянства.

Поскольку в качестве пятого пункта в Единую платформу был включен также рассмотренный выше лозунг: "Прекратить раздробление миз!", то ЦК КПЭ в январе 1922 г. в своих печатных изданиях счел нужным разъяснить необходимость подобного шага⁴⁷.

Первым приняло /15 января 1922 г./ в деревне "12 требований" общее собрание профсоюза сельских рабочих Виймси /Харьюмааский уезд/⁴⁸. Конференция сельских рабочих Харьюмааского уезда, состоявшаяся 29-30 января 1922 г., также

⁴⁵ Eestimaa Kommunistliku Partei II kongress, lk. 354.

⁴⁶ Там же, с. 355.

⁴⁷ См. подробнее: Eestimaa Kommunistliku Partei II kongress, lk. 329-332.

⁴⁸ "Tallinna Tööline", 1922, jaanuar, пробный номер. Доведим, что этот пробный номер вышел в субботу 21 января или в воскресенье 22 января 1922 г.

единогласно поддержала "12 требований"⁴⁹. К "12 требованиям" стали присоединяться сельские рабочие по всей стране⁵⁰.

Если при выработке платформы Единого фронта КПЭ опиралась на руководящие идеи В.И. Ленина, то в своей агитационной и организационной работе в деревне она этого не всегда придерживалась. К Единому фронту привлекали сельский пролетариат, полупролетариев и бедняков. Середняка же в подавляющей части считали враждебным для пролетариата элементом. Поэтому среди середнячества не проводилось разъяснительной работы с целью привлечения его к Единому фронту, его нейтрализация для пролетарской революции признавалась. Подобная ошибочная точка зрения объясняется тем обстоятельством, что КПЭ неправильно истолковала роль середняка. Она считала, что "по крайней мере 80 из 100 крестьян, использующих наемный труд, относятся к слову середняков /имеющих двух лошадей/"⁵¹, однако систематическая эксплуатация наемного труда является, как известно, признаком кулачества. Говоря о середняке, Ленин, правда, упоминал, что тот нанимает рабочую силу, но при этом он подразумевал верхушечные слои середнячества⁵². По определению В.И. Ленина "середняк - это такой крестьянин, который не эксплуатирует чужого труда, не живет чужим трудом..., а работает сам, живя собственным трудом"⁵³.

Середняк имел двойственную природу: с одной стороны, он был трудящимся, с другой, - собственником; первое сближало его с рабочим классом, второе - разобщало, т.к. частнособственническое стремление середняка использовать наемную рабочую силу, нажить капитал, сближало его с буржуазией.

ЦК КПЭ видел сущность середняка искаженно, усматривая в нем только частного собственника, тяготеющего в сословии кулачества.

Приступив к образованию Единого фронта, КПЭ через свою печать неоднократно подчеркивала, что в случае восстано-

⁴⁹ "Tõõ", 1922, nr. 3 (9), lk. 139-140.

⁵⁰ Об объединении сельских трудящихся в Единый фронт трудящихся см. H. S a a r n i t. Maatöörahma koondamisest töörahva ühisesse väerinda aastail 1922-1923, lk. 60-88.

⁵¹ Bestimaas Kommunistliku Partei II kongress, lk. 341.

⁵² В.И. Л е н и н. Полн. собр. соч. Т. 41, с. 173-174.

⁵³ В.И. Л е н и н. Полн. собр. соч. Т. 38, с. 236.

ния Советской власти в Эстонии, она никого не собирается насильно объединять в крупные хозяйства. Создание последних должно было происходить добровольно, по инициативе самого трудового крестьянства. "Мысль о насильственном сгоме мелких хозяйств в коммуны, если она еще у кого-нибудь имеется, нужно изгнать из головы наших товарищей", говорилось, например, в статье "Наша партия и крестьянство", опубликованной 14 января 1922 г. в подпольном органе ЦК КПЭ. - "От мелкого и среднего земледелия к крупному можно прийти при условии, если сами крестьяне почувствуют тягу к этому. Однако такое стремление может возникнуть у них лишь тогда, когда они своими глазами увидят выгоду социалистического земледелия"⁵⁴.

С целью выработки на основе платформы Единого фронта конкретных указаний для объединения с сельскими трудящимися 20-22 марта 1922 г. в Таллине в "Рабочем подвале" собрался общегородской I съезд профсоюза сельских рабочих. Съезд показал, что активная разъяснительная и организаторская работа, проводившаяся в период его подготовки под руководством ЦК КПЭ, значительно усилила влияние и авторитет партии в деревне⁵⁵. На съезде были представлены 63 организации профсоюза сельских рабочих с 5600 членами⁵⁶. Подавляющее большинство - 87 делегатов - были настроены революционно. Многие из них - Георг Абельс, Иоханнес Юрна, Эдуард Кягу, Иоханнес Лауристин, Якоб Раудсепп, Эдуард Сильм /Алас/, Иоханнес Ванья, Ян Вельт и др. - являлись членами КПЭ.

Центральное место в повестке дня съезда занимал вопрос о Едином фронте трудящихся. С соответствующим докладом выступил председатель Таллинского Центрального совета профсоюзов и коммунистической фракции I Государственного собрания И. Ванья. Убедительными фактами обосновав тактику Единого фронта, докладчик призвал профсоюзы сельских рабочих активно бороться за проведение в жизнь "12 требований". После доклада состоялся оживленный обмен мнениями о платформе Единого фронта, особенно вокруг 5 пункта. Первым взял слово лидер ЭСДРП Яан Вайн, который представил резолюцию профсоюза сель-

⁵⁴ "Kommunist", 14. jaanuaril 1922.

⁵⁵ О подготовке к съезду см. подробнее: O. K u u l i, A. L i e b m a n, H. S a a r n i i t. Toorahva riigieest, lk. 90-92.

⁵⁶ Очерки истории Коммунистической партии Эстонии. Ч. II, /1920-1940 годы/. Таллин, 1963, с. 73.

ских рабочих Таали /Пярнумааский уезд/. В упомянутой резолюции деление мыз разрешалось только в том случае, если землю получают мызные рабочие⁵⁷. Затем выступил один из вождей революционного крыла ЭНСРП, секретарь правления Всеэстонского союза сельских рабочих /ВССР/ Аугуст Ханзен. Он подчеркнул, что хотя у сельских рабочих и имеется "инстинктивное желание получить землю", все равно нужно возражать против поспешного раздела мыз, при котором подавляющая часть лучших земель отдавалась активным белогвардейцем и зажиточным слоям, а большинство мызных рабочих и бедняков оставались ни с чем⁵⁸. После прений съезд присоединился к "12 требованиям" и в своей резолюции призвал всех трудящихся Эстонии объединиться с Единым фронтом и бороться за претворение в жизнь его программы. Требование "прекратить раздробление мыз" в данной ситуации было признано тоже правильным. Однако при этом подчеркивалось, что государственные земли останутся в качестве крупного землевладения до тех пор, пока из представителей безземельных, мелких земледельцев и бедных поселенцев не будут созданы земельные комитеты, которые определяют как способ обработки государственной земли и ее получателей, так и порядок выдачи государственных пособий и стройматериалов. Съезд обязал правление Общегосударственного союза сельскохозяйственных рабочих разработать законопроект о создании земельных комитетов и внести соответствующие изменения в земельный закон. С законопроектом нужно было ознакомить широкие массы сельских трудящихся, а затем, через группировки, поддерживающие Единый фронт, представить его для принятия Государственному собранию⁵⁹. II съезд профсоюза сельских рабочих потребовал передачи решения земельного вопроса в собственные руки трудового крестьянства.

В очередном открытом письме, направленном 4 апреля 1922 года руководством ВССР, коммунистической фракцией Государственного собрания, группировкой Государственного собрания ЭНСРП и Центральным комитетом фабрично-заводских рабочих

⁵⁷ ЦТАОР ЭССР, ф 949, оп. 2, д. 106, л. II.

⁵⁸ Там же.

⁵⁹ Bestimaa Kommunistliku Partei II kongress, lk. 371-372.

старост Эстонии лидерам Эстонской трудовой партии и ЭСДРП для формирования правительства трудящихся, 5 пункт Единого фронта был сформулирован следующим образом: "Прекратить раздробление мыз", пока не созданы избранные арендаторами сельских земель и другими сельскими трудящимися земельные комитеты, которые определили бы получателей государственных земель и способы их обработки"⁶⁰.

Рабочие организации, объединившиеся под руководством ЦК КПЭ в единый фронт, начинали претворять в жизнь решения II съезда профсоюза сельских рабочих по земельному вопросу. В открытом письме конкретизировался также 3 пункт: "Рабочим, выселенным из мыз и не нашедшим себе приличного жилья, земельные комитеты назначат до 3 рижских пур сада и огорода и необходимого пастбища и луга"⁶¹.

В связи с созывом общегосударственного съезда поселенцев и государственных арендаторов в апреле 1922 г. орган Единого фронта "Таллина Тööline" призвал поселенцев-бедняков направить туда своих делегатов, которые защитили бы свои интересы и объединились бы с платформой Единого фронта трудящихся. При этом выдвигались конкретные требования, за которые делегаты должны были бороться. Наряду с отменой арендной платы и выделением бесплатных строительных материалов следовало добиваться, "чтобы определение способа использования земли, пособий и строительных материалов было делом земельных комитетов, избранных поселенцами, мелкими арендаторами и безземельными"⁶². Исходя из этого делегат пярнумааских поселенцев-бедняков, член правления пярнумааского союза сельских рабочих⁶³ Иоган Пээльман представил на Всеэстонский съезд поселенцев, состоявшийся в Таллине 8-II апреля 1922 г., резолюцию. В ней требовалось изменить буржуазный земельный закон с таким расчетом, чтобы отчужденные мызные земли распределялись бы земельными комитетами, избранными безземельными крестьянами и поселенцами-бедняками. До их образования деление мыз рекомендовалось приостановить⁶⁴. Резолюция бедных посе-

⁶⁰ "Tallinna Tööline", 6. aprillil 1922.

⁶¹ Там же.

⁶² "Tallinna Tööline", 25. märtsil 1922.

⁶³ ЦГАОР ЭССР, ф. 1760, оп. I, д. 3, л. 67.

⁶⁴ "Tallinna Tööline", 20. aprillil 1922.

ленцев на съезде не прошла. Можно предположить, что борьба за создание вышеупомянутых комитетов развернулась бы шире, если бы правление Всеэстонского союза сельских рабочих разработало проект закона о создании земельных комитетов и ознакомило бы с ним широкие массы до его представления Государственному собранию через группы, поддерживающие платформу Единого фронта. К сожалению, этот законопроект не был своевременно разработан и представлен Государственному собранию.

Борьба сельских трудящихся как за создание земельных комитетов, так и за другие аграрные требования Единого фронта была относительно слабой, хотя изменение формулировки 5 требования значительно способствовало объединению сельских трудящихся вокруг борьбы за Единый фронт, руководимый КПЭ. И все же, сомнения трудового крестьянства относительно аграрной политики последней еще не рассеялись. Для этого нужно было откровенно признать ошибки, допущенные в решении земельного вопроса в первый период установления Советской власти и во время Эстляндской трудовой коммуны, и ясно сказать безземельным и малоземельным крестьянам, что при восстановлении Советской власти землю получают все, кто пожелает. В дополненных лозунгах по земельному вопросу, рассмотренных выше, это было сделано только относительно рабочих, выселенных из поделенных мыз. Им обещали выделить небольшие хозяйства. В отношении же остального крестьянства определение способа использования земли решено было оставить в компетенции создаваемых земельных комитетов. Это и вызвало сомнения, особенно среди той части крестьянства, которая находилась под буржуазным влиянием и не имела еще своего классового сознания. Поскольку своевременно не было признано ошибкой невыделение Советской властью в 1917-1919 гг. части мызных земель безземельному и малоземельному крестьянству, последние боялись, что земельные комитеты, руководимые Центральным комитетом КПЭ, могут вновь принять решение о совместной обработке земли. К тому же эти опасения увеличивала клевета буржуазии и правых социал-демократов на коммунистов. Добавим, что состоявшийся в октябре 1921 г. съезд Коммунистической партии Литвы признал официально ошибочным невыделение мызных земель безземельным и малоземельным крестьянам в Советской Литве в 1919 году. При этом в принятом по аграрному вопросу решении декларировалось, что большинство безвозмездно конфискованных мызных земель раздают тем рабочим и малоземельным крестья-

нам, которые желают мызные земли для индивидуального пользования⁶⁵.

Руководствуясь решениями III съезда КПЭ, ведущие организации Единого фронта в целях укрепления боевого союза рабочих и трудового крестьянства уточнили пятое требование. Оно было сформулировано следующим образом: "Не дробить мызные земли, пока не будут созданы из представителей сельскохозяйственных рабочих, маломощных новопоселенцев и других представителей сельских тружеников земельные комитеты, призванные составить списки нуждающихся в земле, денежном пособии, строительном и ремонтном материале, осуществлять контроль за проведением земельной реформы"⁶⁶.

Такой редакцией, где первой задачей земельного комитета считалось составление списков получателей земли, уже по существу признавалась необходимость распределения мызных земель безземельным и малоземельным крестьянам. Это вдохновляло сельских трудящихся на борьбу за аграрные требования Единого фронта. Так, например, рабочие общества Вольтвета /Пярнумааский уезд/ на своем собрании 19 ноября 1922 г. подняли вопрос о выделении бесплатного жилья вместе с необходимым строительным материалом мызным рабочим, оставшимся без земли при делении мыз⁶⁷. Исходя из жизненных интересов трудящихся поселенцев, Коммунистическая фракция Государственного собрания представила 6 февраля 1923 г. Государственному собранию законопроект о невыплате вознаграждения за отчуждаемые у балтийских баронов земли⁶⁸. Государственное собрание естественно, не приняло этого законопроекта, несмотря на то, что поселенцы активно боролись против выплаты баронам денег за землю.

В результате широкой разъяснительной работы⁶⁹, проведенной партийными и рабочими организациями под руководством Центрального комитета КПЭ /на основе соответствующего реше-

65 "Коммунист" /теоретический и политический журнал Центрального Комитета Коммунистической партии Литвы/, 1975, № 2, с. 100.

66 "Uus Meie Hääl", 19. oktoobril 1922.

67 ЦГАОР ЭССР, ф. 1746, оп. I, д. 6, л. 242.

68 ПА КПЭ, ф. 145, оп. I, д. I, л. 23.

69 См. подробнее: O. K u u l i, A. L i e b m a n, H. S a a r n i i t. Töörahva riigi eest, lk. 124-126; A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistliku Partei taktika võitluses kodanluse vastu aastail 1920-1929, lk. 575-577.

ния III съезда партии/ среди бедных поселенцев, объединившихся в общегосударственный союз поселенцев и государственных арендаторов, на их уездных собраниях /в Харькумаа и Вирумаа/ и II общегосударственном конгрессе /17-19 марта 1923 г./ сформировалась революционная оппозиция. Последняя активно боролась за претворение аграрных требований /невыплату денег за землю и инвентарь, отчужденный у прибалтийских баронов; выделение земли для бесплатного использования поселенцам и государственным арендаторам, создание земельных комитетов из представителей сельских трудящихся и т.д./⁷⁰.

Изменение формулировки и позднейшая конкретизация пятого требования Единого фронта, явившиеся серьезным шагом в разработке ленинской аграрной программы в условиях буржуазной диктатуры, сыграли существенную роль в объединении сельских трудящихся под знаменем Единого фронта. Ярким подтверждением этого являются как выборы во II Государственное собрание 5-7 мая 1923 г., так и выборы в волостные и уездные советы, проведенные той же осенью.

Если в выборах в I Государственное собрание 27-29 ноября 1920 г. списки Таллинского Центрального совета профсоюзов получили в деревне 10 571 голос, то при выборах во II Государственное собрание списки Единого фронта получили в деревне в общей сложности 31 837 голосов⁷¹, т.е. втрое больше. Наиболее крупную победу Единый фронт одержал в Пярнумааском уезде, где было получено 23,2% всех голосов⁷². По сравнению с выборами в I Государственное собрание число голосов, отданных за Единый фронт, возросло более чем в три раза, заняв после кулацкой партии - Объединение аграриев - второе место. В 12 волостях /Кихну - 58/, Вана-Каристе - 57,3%, Каркси - 45%, Каристе - 45%, Абья - 35,5% и др./ в Пярнумааском уезде Единый фронт занял даже первое место⁷³. Хотя влияние КПЭ в деревне заметно возросло, в ряде уездов /особенно Сааремааском, Ляэнемааском и Вирумааском/ ее позиция оставалась еще слабой.

Несмотря на то, что ЭСДРП в итоге потеряла 20% получен-

⁷⁰ Об этом см. подробнее: "Töö Täht", 28. veebruaril 1923; 7. ja 21. märtsil 1923.

⁷¹ Riigikogu valimised 5.-7. mail 1923. Tln., 1923, lk. 14 ja 70-71.

⁷² Там же, с. 16.

⁷³ Там же, с. 57-59.

ных ею при выборах в I Государственное собрание голосов, ее влияние в ряде уездов /Сааремааском, Валгамааском и Вырумааском/ было еще достаточно сильным. Наиболее сильное поражение было нанесено трудовой партии, получившей на 48% меньше голосов, чем при выборах в I Государственное собрание. В ряду уездов /Вырумааском, Тартумааском, Сааремааском/ поражение трудовой партии было просто катастрофическим. Это обусловил как раскол в организациях поселенцев и государственных арендаторов, так и ряд других факторов⁷⁴. И все же, несмотря на крупное поражение, позиция трудовиков оставалась сильной в Ляэнемааском уезде. Большую часть своего влияния она сумела сохранить еще в Петсеримааском, Пярнумааском и Вильяндимааском уездах.

В выборах волостных советов 4-5 ноября 1923 г. в 47 волостях списки Единого фронта по числу полученных голосов заняли первое место⁷⁵. Выборы уездных советов 9-10 декабря 1923 г. показали, что Единый фронт окреп, по сравнению с выборами II Государственного собрания, особенно в Тартумааском, Вильяндимааском и Валгамааском уездах. Число голосов, отданных Единому фронту, возросло также на острове Сааремаа и в Ярвамааском уезде. В результате выборов депутаты Единого фронта вошли в уездные Советы всех уездов, кроме Ляэнемааского и Петсеримааского.

В связи с подготовкой вооруженного восстания КПЭ в 1924 году стала уделять аграрному вопросу больше внимания, чем раньше. Начиная с лета КПЭ усилила также революционную работу среди крестьянства⁷⁶.

⁷⁴ Рассмотренный нами революционный фронт бедных поселенцев и государственных арендаторов объединился при выборах во II государственное собрание с платформой Единого фронта трудящихся и голосовал за ее список. Кроме того, в начале 1923 г. от трудовой партии откололось объединение поселенцев и мелких хозяев во главе с деятелями буржуазной земельной реформы /И. Циммерманн, И. Лехтман и др./. При помощи создания новой партии была сделана попытка объединить в одну партию с кулацкими элементами мелких поселенцев, происходящих из трудового крестьянства и разочаровавшихся в политике трудовиков. Таким путем хотели предотвратить их присоединение к Единому фронту трудящихся.

⁷⁵ ПА КПЭ, ф. 6495, оп. I, д. 129, л. 103.

⁷⁶ См. об этом подробнее: A. L i e b m a n. Eestimaa Kommunistliku Partei taktika võitluses kodanluse vastu aastail 1920-1929, lk. 743-744.

В целях укрепления союза рабочего класса и трудового крестьянства 15 октября 1924 г., т.е. накануне военно-организационной подготовки восстания в документе ЦК КПЭ за подписью Я. Анвельта была опубликована конкретная аграрная программа - "Открытое письмо к рабочим, служащим и матросам". В ней предусматривалось освободить поселенцев и государственных арендаторов от арендной платы и покупки земли, а также все трудовое крестьянство - от разных налогов за право обработки земли. Следовало конфисковать неподеленные мызы и центры мыз, отданные буржуазией генералам и другим активным белогвардейцам и передать их состоящим из представителей трудящихся "земельным комиссиям, которые определяют, как использовать, кому передать ее для обработки и т.д." ⁷⁷.

В аграрной программе еще раз подчеркивалось, что КПЭ не собирается насильно загонять "крестьян в коммуны", а "дает сельским трудящимся полную возможность обрабатывать землю по своему усмотрению, будь то личное мелкое хозяйство, кооперативное земледелие или что-либо иное" ⁷⁸. При этом трудовому крестьянству сообщалось, что коммунисты как марксисты знают, что крупное земледелие прибыльнее, чем мелкое, т.к. дает при меньшей затрате труда больше продукции. Поэтому будущее принадлежит крупному общественному земледелию. Но и несмотря на это, коммунисты не будут стремиться насильно определять общественное развитие. Крупное коллективное земледелие победит лишь тогда, когда трудовое крестьянство на своем опыте убедится, что социалистическое крупное хозяйство прибыльнее и рациональнее мелкого крестьянского индивидуального хозяйства.

"На повестке дня сейчас стоит вопрос не о том, как претворить на селе коммунизм, - подчеркивалось в открытом письме. - Ныне нужно разрешить вопрос, как завоевать землю в руки трудового народа, как удовлетворить самые насущные потребности народа в земле, постройках и т.д." ⁷⁹ В открытом письме опровергалась клевета буржуазии и правых социал-

⁷⁷ Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924. Dokumente ja materjale. Tln., 1974, lk. 91.

⁷⁸ Там же.

⁷⁹ Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924, lk. 91.

-демократов, что будто бы коммунисты собираются отнять землю у всех не коммунистов, прежде всего у трудового крестьянства. В письме говорилось: "Это смехотворное утверждение даже не нуждается в пространном ответе. Лучшим разъяснением здесь является то, что в 1917 и 1918 гг. большевики не отбирали ни одного хозяйства"⁸⁰. Однако, поскольку в первый период Советской власти у "серых" баронов были все же отняты отдельные крупные хозяйства⁸¹, здесь следовало бы точнее и убедительнее указать, что в том период не было отобрано ни одного хозяйства у трудового крестьянства. Особенно следует подчеркнуть декларированное в открытом письме напоминание, что Эстония преимущественно сельскохозяйственная страна, и что поэтому каждое национальное правительство не должно забывать о земледельцах. Отнять у трудящихся землю означало бы для правительства /подразумевается правительство рабочих и крестьян - Х.С./ рубить сук, на котором он находится⁸². Таким образом, трудовому крестьянству давалась твердая гарантия в том, что с установлением Советской власти ему оставят его хозяйство.

В статье "Пролетарская революция и крестьянство", опубликованной 19 октября 1924 г. в нелегальном органе ЦК КПЭ, подчеркивалось, что КПЭ не думает гнать крестьян в коллективные хозяйства и отбирать у них землю. В связи с этим декларировали, что "правительство рабочих и крестьян создается не для того, чтобы отбирать у крестьян землю, а для того, чтобы прибавить земли и облегчить бремя налогов мелким хозяевам"⁸³. Таким образом, было обещано раздать трудовому крестьянству мызные земли. Однако это было половинчатое обещание, так как в статье прямо не указывалось кого снабдят землей, кому и на каких условиях будут розданы - мызные земли и центры мыз. К тому же, если исходить из предстоящего решительного боя - вооруженного восстания 1 декабря 1924 г.,

⁸⁰ Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924, lk. 91-92.

⁸¹ См. подробнее: J. S a a t. Nõukogude võim Eestis, lk. 302-303.

⁸² Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924, lk. 92.

⁸³ "Kommuunist", 19. oktoobril 1924.

четкую и конкретную аграрную программу, отражающую интересы различных слоев крестьянства. Это было сделано в годы временной стабилизации капитализма. Большую роль здесь сыграл накопленный опыт и уроки декабрьского восстания.

DIE AGRARPOLITIK DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI
ESTLANDS WÄHREND DER REVOLUTIONÄREN KRISE
IN DEN NACHKRIEGSJAHREN (1920-1924)

H. Saarniit

Z u s a m m e n f a s s u n g

Am Anfang des Artikels wird eine kurze historiographische Übersicht über diejenige veröffentlichten Werke (darunter auch die Übersicht über die Untersuchungen des Verfassers), in denen man in geringerem oder höherem Umfange die Agrarpolitik der Kommunistischen Partei Estlands in den Jahren 1920-1924 behandelt, gegeben.

Im ersten Teil des Artikels wird das Agrarprogramm der Kommunistischen Partei Estlands in den Jahren 1920-1921 analysiert. Dabei wird auf Grund der Analyse der Agrarthesen des Estnischen Zentralkomitees der Kommunistischen Partei (wurden im März 1920 angenommen), des Agrarteils der auf dem I. Parteitag angenommenen "Programmatische Grundsätze der Kommunistischen Partei Estlands" und anderer Grundmaterialien gezeigt, dass die Kommunistische Partei Estlands auch in den Bedingungen provisorisch gewonnener bürgerlichen Diktatur die Agrarpolitik der Sowjetmacht der ersten Periode und der Kommune des Estnischen Arbeitervolkes durchsetzte, obwohl diese damals nicht allen Wünschen verschiedener Schichten des arbeitenden Bauernvolkes entsprach. Die Kommunistische Partei Estlands hat nicht berücksichtigt, dass im Interesse der Schaffung eines festen Bündnisses der Arbeiterklasse und der Bauernmassen das gewonnene Proletariat vorder Austeilung eines Teils der Gutsländereien an die bodenlose und wenig Boden besitzenden Bauern nicht zurückschrecken durfte, um später sie auf Grund eigener Erfahrungen von der Nützlichkeit und Notwendigkeit des Übergangs zur sozialistischen Kollektivwirtschaft zu überzeugen.

Im zweiten Teil des Artikels wird die Agrarpolitik der Kommunistischen Partei der Schaffung, Erweiterung und Festigung der Einheitsfront (1922-1924) analysiert.

Auf der Basis des konkreten Materials wird gezeigt, dass im Zusammenhang der Anwendung der unter direkter Teilnahme von W.I. Lenin durch die Komitern ausgearbeitete Taktik der Einheitsfront aller Arbeiter die Kommunistische Partei Estlands Schritt für Schritt von den Fehlern der ersten Periode der Sowjetmacht und der Kommune des Estnischen Arbeitervolkes in der Agrarfrage frei zu werden und allmählich konkrete Verhältnisse des bürgerlichen Estlands berücksichtigte Agrarpolitik auszubilden begann. Dessen ungeachtet konnte die Kommunistische Partei Estlands doch zum 1. Dezember 1924 - zur Zeit des bewaffneten Aufstandes kein klar formuliertes und die Interessen der verschiedenen Schichten arbeitender Bauernmassen widerspiegelte leninische Agrarprogramm auszuarbeiten.

Das gelang in den Jahren provisorisch schwankender Stabilisation des Kapitalismus. Grosse Rolle spielten dabei reiche Kämpferfahrten und Lektionen des heldenhaften Dezemberaufstandes.

EKNÜ I KONGRESSI DAATUMIST

V. Toom

EKNÜ I kongressi tegevus on jäädvustatud dokumentaalsetes materjalides, mis on terviklikult säilinud kuni käesoleva ajani. Nende materjalide põhjal on uurimustes korduvalt käsitletud kongressi tegevust tervikuna. Seejuures pole olnud eriarvamusi kongressi tšü ja ajaloolise tähtsuse sisulisel hindamisel. Küll aga on esinenud lahkavamusi kongressi toimumise aja, koha ja osavõtjate suhtes nii uurijatel kui ka EKNÜ I kongressi delegaatidel enestel.

Konspiratsiooni kaalutlusel pole EKNÜ I kongressi protokollides kongressi toimumise täpset kuupäeva. Protokolli esileheküljel on märgitud, et kongress toimus septembris 1922.¹ Ka teistes EKNÜ Keskkomitee poolt koostatud dokumentides, milles on mainitud kongressi, pole tema toimumise täpne aeg fikseeritud. EKNÜ Keskkomitee aruannetes Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali Täitevkomiteele organisatsiooni tegevuse kohta 1922. aasta II ja III kvartaliks ning eriaruandes EKNÜ I kongressi kohta on piirdutud kongressi toimumise kuu - septembri äramärkimisega.² EKNÜ Keskkomitee kirjavahetuses oma esindajaga KNI Täitevkomitee Balti Büroos leidub J. Kreuksi (Kont'i) kiri R. Vakmannile (Ralf'ile) 11. septembrist 1922, milles Kreuks teatab, et "möödunud suvel peeti Eestis EKNÜ kongress ära".³

Nõukogudemaal ilmunud väljaannetes kirjutati konspiratsiooni kaalutlustel, et kommunistliku noorsooühingu I kongress Eestis korraldati 1922. aasta septembris. Nõiteks VK(b)P Petrogradi Eesti osakonna häälekandja "Edasi"

¹ EKPA, f. 24, nim. 1, s. -ü. 773, l. 28.

² EKPA, f. 27, nim. 1, s. -ü. 5, l. 1; f. 27, nim. 2, s. -ü. 2, l. 35.

³ EKPA, f. 24, nim. 1, s. -ü. 212, l. 37. Nimetatud kiri jõudis Välismaa Büroosse 18. septembril 1922. Peale otsese kirjavahetuse oma esindajaga KNI Balti Büroos (asus Moskvas) saatis EKNÜ Keskkomitee informatsioonilist materjali edasiandmiseks ka EKP Keskkomitee välisesindusele - Välismaa Büroole (asukoht Petrogradis).

21. septembri 1922.a. numbris leidis kongressi kohta sõnum, et "EKNÜ põrandaalune kongress peeti ära Bestis septembrikuul"⁴.

Seega dokumentaalsete materjalide ja tolleaegsete trükkide põhjal on võimalik fikseerida ainult EKNÜ I kongressi toimumise kuu ja aasta - september 1922.

1957.aastal tähistati Bestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu 35.sünnipäeva, võttes lähtealuseks EKNÜ I kongressi 1922.aastal. Seoses sellega kasvas huvi kongressi korraldamisega seotud lahendamata probleemide - toimumise koha ja aja vastu.

1957.aastal kirjutas ajaloolane Karl Martinson noorsooühingu I kongressile pühendatud artiklis järgmist: "Kongressi täpset aega pole seni korda läinud kindlaks teha, kuid nagu näha aruandest, toimus see ajavahemikul 4.-13. septembrini 1922."⁵ Samal aastal kirjutas K. Martinson EKNÜ Keskkomiteele kirja "Paarist EKNÜ ajaloo põhidaatumist", milles ta esitas oma arvamuse ka I kongressi toimumise aja kohta.

1957.aastal esitati ka teine seisukoht kongressi daatumi kohta, mille järgi kongress korraldati septembri algul. Ajalehes "Edasi" avaldatud kongressi delegaadi A. Vaarmani meenutustes öeldi, et EKNÜ I kongress korraldati 2.septembril 8. rahvusvahelisel noorsoopäeval.⁶ Avaldatu järgi võis kongress toimuda kas 2. või 3. kuupäeval, sest rahvusvahelist noorsoopäeva tähistati igal aastal septembrikuu esimesel pühapäeval. 1922.aastal oli selliseks päevaks aga 3.september.

1957.aastal jäi küsimuse lahendamine seisma arvamuste esitamise staadiumi. EKNÜ ajaloo ühe põhidaatumid kindlaks tegemine kerkis uuesti päevakorda 1962.aastal, mil möödus 40 aastat EKNÜ I kongressist. Uuriija K.Martinson oli viie

⁴ A. Vaarmani raamatus on nimetatud ajalehenumbris toodud informatsioon EKNÜ I kongressi kohta esitatud desorientaalsel kujul: "Bestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu põrandaalune kongress peeti 21. septembril 1922. Lähemal ajal toome resolutsioonid ja otsused." (A. V a a r m a n. Vennad Kreuksid ja nende aeg. Tln., 1972, lk. 276.)

⁵ "Rahva Hääl", 13. septembril 1957.

⁶ "Edasi", 29. oktoobril 1957.

aasta jooksul kogutud materjali põhjal tulnud järeldusele, et EKNÜ I kongress toimus 10. septembril. Oma argumentatsioonil kongressi daatumi osas tegi ta teatavaks 1962. aasta juulis ELKNÜ Keskkomiteele saadetud kirjas ja augustis Keskkomitee häälekandjas "Noorte Hääli" avaldatud artiklis "Kus? Millal?"⁷. Seda seisukohta ei aktsepteerinud kongressi delegaadid A. Vaarman, O. Sepre, M. Kangur, E. Tarkpea ja V. Raekson, kes omavahelise arutluse tulemusena olid jõudnud ühisele seisukohale - EKNÜ I kongress toimus 3. septembril 1922.

Nii 3. kui 10. kuupäev 1922. aasta septembris olid puhkepäevad. Kongressi kokkukutsumise päevaks puhkepäeva valimine oli õigustatud ja otstarbekas konspiratsioonilise seisukohalt, sest suurem osa delegaatidest olid kas töölisel või õpilasel ja nende äraolek tõlts tõenäoliselt mõnel tööpäeval äratanud kahtlust. Kahtlemata oli ka delegaatide linnast lahkumine puhkepäevaks maale minejate voolus vähem märgatav kui teisel ajal.

EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi direksioon otsustas võtta EKNÜ I kongressi daatumi kui diskussioonilise küsimuse instituudi Teadusliku Nõukogu päevakorda, et anda mõlemale poolele võimalus esitada omad poolt- ja vastuargumendid ning teha kokkuvõtte probleemi uuritusest.

Kuigi 19. oktoobril 1962. aastal toimunud PAI Teadusliku Nõukogu koosolekul esitas K. Martinson mitmeid arvestatavaid argumente 10. kuupäeva kasuks, avaldas Teaduslik Nõukogu arvamust, et seni teadaolevatel andmetel toimus EKNÜ I kongress 3. septembril 1922,⁸ millist daatumit pidasid õigeaks koosolekul esinenud viis I kongressist osavõtjat (A. Vaarman, O. Sepre, V. (M.) Kangur, E. Tarkpea ja V. Raekson). Nõukogu arvamuse põhjal fikseeriti tol ajal valimisjärgus EKP ajaloo ülevaate teises köites noorsooühingu kongressi korraldamise ajana 3. september.⁹ Kuid üldtunnustatuks see daatum järgnevatel aastatel siiski ei kujunenud. Ajalookandidaat K. Martinson jäi endiselt 10. kuupäeva juurde, kuid

⁷ "Noorte Hääli", 31. augustil 1962.

⁸ EKP KK PAI Teadusliku Nõukogu protokoll, 19. oktoobril 1962, lk. 24

⁹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa. Tln., 1962, lk. 64.

mitmete kodanliku perioodi uurijate (O. Kuuli, H. Saarniit, V. Toom, J. Ant jt.) arvates polnud tõestuslik materjal veel küllaldane otsustamaks, kas noorsooühingu kongress toimus 3. või 10. septembril. Sel põhjusel oli nende poolt avaldatud noorsooühinguteemalistes kirjutistes EKNÜ I kongress määratletud kui 1922. aasta septembri esimesel poolel toimunud sündmus.¹⁰

1974. aastal leidis käesoleva artikli autor NLKP KK Marksismi-Leninismi Instituudi Partei Keskarhiivist Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali fondist käesoleva probleemi lahendamise seisukohalt uut materjali, mis omakorda nõudis varem kogutud tõestusliku materjali allikakriitilist analüüsimist. K. Martinsoni põhilised argumendid 10. septembri kasuks rajanevad suures osas EKNÜ I kongressi protokollides kirjeldatud mitme sündmuse tõlgendamisel ajalisel sellisena, et neid poleks saadud fikseerida 3. kuupäeval tehtud üleskirjutustes kongressi kohta. EKNÜ Ajutise Keskkomitee aruandes kongressile ütles J. Kreuks muu hulgas: "8. rahvusvahelisel noorsoopäeval demonstreerisid noored punaste lippude all ..." Sama rääkis ka Tallinna organisatsiooni delegaat, Seldes: "8. noorsoopäeval demonstratsioon korraldatud metallistide noorte poolt ..." ¹¹ Kuna rahvusvahelist noorsoopäeva tähistati 1922. aastal 3. septembril ¹², siis selle kirjapanek protokollis minevikuvormis lubab K. Martinsoni arvates väita, et kongress peeti noorsoopäeva tähistamise päevast hiljem, s.o. järgmisel pühapäeval - 10. septembril. Ajutise Keskkomitee aruandes on veel öeldud, et tõõlisnoorsoo ajakirja "Noor Tõõline" on ilmunud juba kaheksa numbrit. 5. septembril 1922 teatas "Uus Meie Hää" tõõlisnoorsoo kuukirja kaheksanda numbril ilmumisest. Kui kongress oleks toimunud 3. septembril, siis "Noor Tõõline" nr. 8 pidanuks ilmuma hiljemalt 2. septembril. Sel juhul oleks "Uus Meie Hää" (ilmumissagedus kolm

¹⁰ Vt. O. Kuuli, V. Toom. Internatsionaalses rivis. Tln., 1970, lk. 24.

¹¹ EKPA, f. 24, nim. 1, s. -ü. 773, l. 28 ja 29.

¹² "Uus Meie Hää", 5. ja 16. septembril 1922.

korda nädalas) teatanud ajakirja värskel numbril ilmumisest mitte 5. septembril vaid juba varem, väidab K.Martinson.¹³

Ülalnimetatud aruandes leidub ka fakt, et Ajutine Keskkomitee on kuni kongressini pidanud 22 koosolekut.¹⁴

On säilinud EKNÜ Keskkomitee viimase kongressieelse, 22. istungi osaliselt šifreeritud protokoll, mis dateeritud 3.septembriga 1922. Koosolekul kuulati ära aruanded EKNÜ I kongressi delegaatide valimise kohta ja kinnitati kongressi päevakord.¹⁵ On ebatõenäoline, et Ajutise Keskkomitee koosolek toimus samal päeval kui kongress. Ajutise Keskkomitee dateeritud protokollidest selgub, et koosolekuid peeti 20. ja 27. augustil ning 3. septembril.¹⁶ Kongressil valitud Keskkomitee esimese koosoleku protokoll kannab daatumit - 17.september.¹⁷ Seega igal pühapäeval, välja arvatud 10. september, tuli noorsooühingu keskorgan kokku arutamaks kongressi korraldamisega seotud probleeme. K. Martinson resümeerib: 10.septembril toimus noorsooühingu kongress, sel päeval Keskkomitee istungit ei toimunud.¹⁸

Kuid ülaltoodud, 10.kuupäeva kasuks esitatud argumentidele on võimalik anda teistsugune käsitus, mis neidsamu fakte interpreteerib vastupidiselt. Nii võidi I kongressi protokollis teksti sisse viia 8. rahvusvaheline noorsoopäev ka juhul, kui kongress peeti 3. septembril. Loomulikult kulgesid ettevalmistused noorsoopäeva tähistamiseks Ajutise Keskkomitee juhtimisel ja septembri esimesel pühapäeval Tallinnas toimunud töölisnoorte demonstratsioon oli selle veenvaks tõendiks. Kuna demonstratsioon pealinnas algas kell 10 ja kestis koos miitinguga Piritall kella 18-ni, siis pole kronoloogiliselt siin vastuolu, sest vastavalt EKNÜ I kongressi üleskirjutusele kongress algas 9.30 ja lõppes 18.30.

¹³ EKP KK PAI Teadusliku Nõukogu protokoll, 19.oktoobril 1962, l.8.

¹⁴ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.773, l.28.

¹⁵ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü. 784, l.18.

¹⁶ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü. 784, l. 14, 17 ja 18.

¹⁷ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü. 784, l.19.

¹⁸ EKP KK PAI Teadusliku Nõukogu protokoll, 19. oktoobril 1962, l.8.

Rahvusvahelist noorsoopäeva tähistati ulatuslikumalt esimest korda Bestis 1922.aastal, kuid ühegi tallinlasest kongressidelegaadi (A. Vaarman, M. Kangur, V. Raekson) mälestustes ei kajastu selline meeldejääv emotsionaalne sündmus, kuigi need noorsoolikumise aktivistid võtsid agaralt osa kõigi noorteürituste organiseerimisest tol perioodil. Vastupidi, Aleksander Resev, kes oli 3. septembril noorsoopäeva demonstratsiooni ajal Pirital, väitis kindlalt, et kedagi noorsooühingu kongressi delegaatidest ta seal ei näinud.¹⁹ Torkab silma ka asjaolu, et noorsoopäeval esinesid kõnedega vanemad seltsimehed E.Kägu ja Riigikogu liige P.Keerdo, kes ühtlasi oli ka selle poliitseis registreeritud noorsooürituse vastutav korraldaja.²⁰ Kuukirja "Noor Tööline" kaheksanda numbril ilmumisest avaldas teate "Uus Meie Hääl" oma 4.numbris, mis ilmus 5.septembril 1922.Kuid ka juhul, kui "Noor Tööline" nr.8 ilmunuks 2. septembril, poleks "Uus Meie Hääl" saanud avaldada teadaannet töölisnoorsoo ajakirja uue numbril ilmumisest varem, sest revolutsioonilise töölisajalehe "Uus Meie Hääl" 3.number ilmus samuti 2.septembril. Legaalse revolutsioonilise töölisajakirjanduse uurija K. Tammistu väidab oma monograafias 1920.ndate aastate esimesel poolel olnuvat tavalise, et ajalehed trükiti varem, kui näitas nendele märgitud ilmumiskuu-päev.²¹ Pole ka võimatu, et Ajutise Keskkomitee viimane koosolek toimus kongressiga samal päeval, vahetult enne kongressi. Illegaalsust silmas pidades polnud sugugi kindel, kas kõik delegaadid ja määratud referendid jõuavad kohale, seepärast sai kongressil päevakord lõplikult kindlaks määratud ikkagi enne kongressi alustamist. Seda küsimust arutati 3.septembril toimunud koosolekul, millest võttis osa Ajutise Keskkomitee neli liiget. Seega polnud ka tehniliselt raske nii vähese osavõtjate arvuga koosolekut pidada.

Teiste 10.septembrit toetavate argumentide seas päl-

¹⁹ EKP KK PAI Teadusliku Nõukogu protokoll, 19. oktoobril 1962, l.19.

²⁰ "Uus Meie Hääl", 5. septembril 1922.

²¹ K. T a m m i s t u. "Saarlaste Matsist" "Sõnumi-ni". Tln., 1971, lk. 54.

vib tähelepanu viide ühele kirjale, mis saadeti Eestist Petrogradi. Kirjas märgitakse: "Nagu teile vahest "alt" mehed ka teatasid, lõppes siin hilju põrandaalune noorte kongress ..."²² Selle kirjaga saadeti Nõukogudemaale ka EKNÜ I kongressi tervituslähitused V. I. Leninile ja KNI Täitevkomiteele. Märkus kirja nurgal kinnitab, et see jõudis Petrogradi 18. septembril 1922. Kirjas avaldatakse veel lootust, et vastus saadetakse välja juba 16.septembril. Seega on kiri kirjutatud mitu päeva enne 16.septembrit. "Kui oletame, et kirja jõudmiseks Petrogradi ja, nagu loodab kirja autor, vastuse kirjutamiseks kulus kokku kaks päeva (see on isegi kaasaegsete sidevahendite juures üsna kiire aeg), siis kirjutati see Eestis mitte hiljem kui 14. septembril"²³ - sellise arutluse abil püüab K. Martinson rakendada kirja sisu oma kontseptsiooni teenistusse.

Ülalnimetatud kirja allikakriitilisel analüüsimisel selgus, et kirja autoriks oli KI Täitevkomitee Rahvusvaheliste Sidemete Osakonna kaastöölaine Tallinnas A. Säre (Männi) ja adressaadiks EKP Keskkomitee Välismaa Büroo. Kiri jõudis Petrogradi hiline misega, 18. septembril (vastava märkuse on teinud kirja nurgale VB liige R. Vakmann), sest kirja autor palus vastuse välja saata juba 16. kuupäeval. Tuleb nõustuda K. Martinsoni järeldusega, et see dateerimata kiri on kirjutatud mitu päeva enne 16.septembrit. Nüüd on võimalik täpsustada kirja daatum järgneva loogilise arutluse põhjal.

Datumita kirjas on juttu Siimani (J. Anveldi - V.T.) kahe kirja ära kirjade lisamisest saadetisele. A. Säre kirjutab: "Lisan nad sellepärast, et originaalid saatsin ühe laevamehega, sest tarvidus oli, et teie kätte juba järgmise postiga selle kirja peale vastus tuleks, s.o. et teie oma vastuse juba 16.09.22.a. välja saadaks."²⁴ EKP KK Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivist õnnestus üles leida A. Säre (varjunimi Mores - V.T.) kaaskiri J. Anveldi kirja originaalile: "Siinjuures kiri Siimani (J. Anveldi - V.T.) käest, mille peale palutakse järgmise postiga vastust. Et

²² EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.192, 1.2.

²³ "Noorte Hääl", 3.augustil 1962.

²⁴ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.192, 1.2.

teile (Välismaa Büroole - V.T.) kuidagi teist moodi saata ei saanud, siis saatsin laevaga."²⁵ Kiri jõudis Petrogradi õigeaegselt - 15.septembril, kuid olulisem on selle kirjutamise daatum - 12.september. Mainitud kahe A.Säre kirja kõrvutamine lubabki järeldada, et need on koostatud ühel ajal - 12. septembril 1922. Kuid sellest, et kiri, millele lisati EKNÜ I kongressi tervituste tekstid, on kirjutatud 12.septembril, on üsna küsitav järeldada kongressi toimumise aega. Pole ju võimalik täpsustada, millal jõudsid tervituste tekstid illegaalselt kongressilt A.Säre kätte. Pealegi on selles kirjas, millele K. Martinson viitab, veel märkus selle kohta, et Moskvasse läkitati Kommunistliku Noorsooühingu I kongressi tervituste tekstid juba varem, s.o. enne, kui A. Säre saatis neist ärakirjad Petrogradi avaldamiseks kohalikus ajakirjanduses.²⁶

3.septembri kontseptsioon on seni rajanenud ainuüksi kongressi delegaatide mälestustel, kuid erinevatel aegadel EKNÜ I kongressist meenutatu sisaldab ka erinevusi kongressi daatumi osas. Delegaadid Erich Tarkpea ja Voldemar Raekson on kongressist kõnelnud kui 1922 aasta augusti lõpul toimunud.²⁷ 1958.aastal avaldatud mälestustes oli M.Kanguri arvates kongress korraldatud septembri algul 1922.²⁸ Ka kongressi delegaatidele V.Kangurile, E.Tarkpeale ja teistele mällu jäänud detail, et jalgsimatka Kohila jaamast kongressi asukohta (27 kilomeetrit) tehti kuuvalgel 881, pole eriti arvestatav argument 3.kuupäeva kasuks: 2.septembril vastu 3-ndat oli kuu veidi suurem kui poolkuu, 9/10.septembril paistis veidi vähem kui täiskuu.²⁹

Kongressi daatumist põhjustatud diskussioonis on korduvalt kasutatud veel Juhannes Männa mälestusi. J.Mänd, kes kutsuti EKP Keskkomitee poolt Petrogradist tagasi illegaalsele parteitööle, jõudis Tallinna enda arvates 3. septemb-

²⁵ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.212, l.22.

²⁶ EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.192, l.2.

²⁷ EKP KK PAI Teadusliku Nõukogu protokoll, 19. oktoobril 1962, l.6.

²⁸ V. K a n g u r. Noorusaastail võitlustules. - Karastumine. Tln., 1958, lk. 264.

²⁹ EKP KK PAI Teadusliku Nõukogu protokoll, 19. oktoobril 1962, l.9.

ril 1922. Ühes konspiratiivkorteris pidanud ta kokku saama J. Kreuksiga, viimane olevat aga tulnud hiljem, ja nagu J. Mänd mäletas, õelnud J. Kreuks, et ta olnud EKNÜ kongressil. K. Martinson juhib õigustatult tähelepanu J. Mäna varasematele mälestustele 1927.aastast, kus ta väidab end olevat Tallinna jõudnud mitte 3., vaid 5.septembril 1922.³⁰ Oletades, et J. Mänd jõudis konspiratiivkorterisse ikkagi 3.septembril, peab uurija tõenäoliseks, et J.Kreuks rääkis J.Männale 3.septembril Ajutise Keskkomitee koosolekust, mitte aga kongressist.³¹

Alles tosin aastat pärast diskussiooni õnnestus leida NLKP Marksismi-Leninismi Instituudi Partei Arhiivist kaalukat materjali selgitamiseks EKNÜ kongressi toimumise aega. Nagu selgus protokollidest, arutas KNI Täitevkomitee 1922.aastal kahel korral Eesti Sektsiooni I kongressi korraldamist. Nii otsustas Täitevkomitee oma koosolekul 26. augustil 1922 kinnitada Baltimaade sektsioonide koordineerimisorgani - Balti Büroo ettepanek EKNÜ kongressi ajaliselt edasi lükata KNI 3.kongressi järgsele ajale,³² sest KNI sektsioonide kongressid pidid reeglina kokku tulema pärast kommunistlike noorsooühingute rahvusvahelise ühenduse ülemaailmsel foorumil ning lähtuma tss planeerimisel KNI kongressi otsustest.

7. oktoobril informeeriti Täitevkomiteed, et EKNÜ I kongress toimus, hoolimata Balti Büroo protestist. Täitevkomitee otsustas küsimuse arutamise edasi lükata Eesti Sektsiooni kongressi materjalide kohalejõudmiseni, mis ühtlasi selgitaksid Täitevkomitee 26.augusti otsuse mitte-täitmist EKNÜ Keskkomitee poolt.³³ EKNÜ Keskkomitee aruanne KNI Täitevkomiteele EKNÜ I kongressi kohta kannab daatumit 15. oktoober,³⁴ tegelikult anti see dokument üle Täitevkomiteele paar kuud hiljem - 15.detsembril Eesti

³⁰ EKPA, f.25, nim.2, s.-ü. 1024, l.3.

³¹ "Noorte Hääl", 31.augustil 1962.

³² MLI PKA, f.533, nim.3, s.-ü.30, l.180.

³³ MLI PKA, f.533, nim.3, s.-ü.30, l.202.

³⁴ MLI PKA, f.533, nim.10, s.-ü. 3787, l.13-14.

Sektsiooni poolt KNI 3.kongressil.³⁵

Aruandes selgitati neid asjaolusid, mis tingisid Eesti Sektsiooni kongressi korraldamist enne KNI 3.kongressi. Kongressi daatumi aspektist on eriti oluline aruande see osa, kus kinnitati kongressi edasilükkamist nõudnud KNI Täitevkomitee telegrammi kättesaamist enne EKNÜ kongressi. Aruandes öeldi, et EKNÜ Keskkomitee otsusega 23. juulist 1922 määrati noorsööuõhingu kongressi kokkutulemise ajaks september, kuid m õ n i p ä e v enne kongressi sai Keskkomitee KNI Täitevkomiteelt telegrammi, milles kongressi kokkukutsumist sel ajal peeti ebasoovitavaks. EKNÜ Keskkomitee, konsulteerinud EKP Keskkomitee Poliitbürooga, otsustas kongressi mitte edasi lükata põhjusel, et kõik kongressi ettevalmistustööd (delegaadid valitud, sobiv kongressi koht leitud jne.) olid lõpule viidud. Samuti olid delegaadid saanud juba korralduse välja sõita kindlaksmääratud kohta. Ka ei saanud jätta arvestamata sellist tegurit, et illegaalse kongressi korraldamiseks oli septembrikuu kõige sobivam aeg ilmastikutingimuste poolest, kuna KNI Täitevkomitee poolt soovitatud aeg pärast KNI III kongressi detsembris 1922 - jaanuaris 1923 ei sobinud ei külmade tuleku ega lume tõttu (hästi märgatavad jalajäljed, võimalus jälgida delegaatide liikumist kaugelt ja teised konspiratiivsusel nõrgendavad asjaolud).³⁶

Järgnevalt tuli analüüsida KNI TK 26.augusti 1922.a. otsust sisaldanud telegrammi jõudmise käiku EKNÜ Keskkomiteele. Selleks tuli läbi vaadata kogu EKP Keskkomitee säilinud kirjavahetus Välismaa Bürooga selgitamaks, kui palju kulus aega konspiratiivse sideahela kõigi lülide läbimiseks. Selgus, et 1922.aasta augustis - septembris kulus selleks 4-5 päeva. Telegrammi kohalejõudmine Moskvast ei võtnud mingil juhul rohkem, vaid pigem vähem aega. Kuid ka juhul, kui KNI TK telegramm oleks liikunud Moskvast Tallinna kirja kiirusega, pidanuks ta jõudma EKP KK Poliitbüroo liikme(te) kätte hiljemalt 31.augustil 1922, seega

³⁵ MLI PKA, f.533, nim.10, s.-ü.3757, l.60; Ülevaade EKNÜ I kongressist avaldati KNI TK väljaande "Internatsionaale Jugend Korrespondenz" 1923.aasta aprillinumbris (lk. 20 - 21).

³⁶ EKPA, f.27, nim.2, s.-ü.5, l.1.

m õ n i p ä e v enne kongressi algust, mil kogu organi-
satsiooniline ettevalmistus kongressiks oli lõppjärgus. Vä-
hemalt kümnepäevane intervall telegrammi kättesaamise ja
kongressi planeeritud toimumise aja vahel oleks EKNÜ Aju-
tisele Keskkomiteele olnud küllaldane võtmaks ühendus KNI
Täitevkomiteega kongressi korraldamisega seotud asjaolude
selgitamiseks enne selle toimumist.

Lähtudes ülaltoodust, pole küllaldast alust teha EKNÜ
ajaloo alastes väljaannetes korrektiivi 10.kuupäeva ka-
suks, vaid jätta 1922.aasta 3.septembri kui EKNÜ I kong-
ressi toimumise tõenäose daatumi juurde.

О ДАТЕ I СЪЕЗДА КСМ ЭСТОНИИ

В. Тоом

Р е з ю м е

О дате единственного состоявшегося съезда КСМ Эстонии
в период буржуазной диктатуры имелись разные мнения среди
исследователей и участников съезда.

В статье дается историография проблемы и на основе
критического анализа источников делается вывод, что I съезд
КСМ Эстонии состоялся 3 сентября 1922 года.

ABOUT IDENTIFICATION OF THE DATE OF THE 1ST CONGRESS OF THE ESTONIAN Y. C. L.

V. Toom

S u m m a r y

The date of the 1st Congress of the Young Communist
League of Estonia has been a subject of discussion among
research workers as well as the delegates of the congress.

In the present work, based on the historiographical
treatment and the critical analysis of historical sources,
the author comes to the conclusion that the real date of
the congress is September 3, 1922.

SÕJA JA RAHU KÜSIMUS EKP TEGEVUSES
KAHEKÜMNENDAIL AASTAIL

A. Liebman

Tähtsat osa rahvusvahelise imperialismi plaanides etendasid Baltimaad. Erakordselt keerulises rahvusvahelises olukorras tekkinud kodanlikud Balti vabariigid tõmmati nende strateegilise ja geograafilise asendi tõttu kahe maailma vahel kapitalistlike suurriikide poliitika keerisesse. Imperialistid püüdsid kasutada mitmesuguseid poliitilisi kombinatsioone ja avalikke provokatsioone, et tõugata Baltimaade rahvaid interventsioonile maailma esimese tööliste ja talupoegade riigi vastu. Sellepärast olid imperialistlikud suurriigid huvitatud Baltimaades revolutsioonilise liikumise mahasurumisest ja kodanliku diktatuuri tugevdamisest. Baltimaade kodanlus omalt poolt, teades, et ta ilma imperialistlike riikide aktiivse toetuseta ei suudaks võimul püsida, astus viimastega teadlikult Nõukogude-vastasesse sobingusse. Mitmed Lääne suurriikide juhtivad riigitegelased ja Nõukogude-vastase poliitika tuntud initsiaatorid rõhutasidki otseselt, et kuna Eesti moodustab ühe lüli kapitalistlikke maid Nõukogudemaast isoleerivas "puhvervabariikide" ahelas, nn. sanitarkordonis, on nende valitsused huvitatud kodanliku Eesti saatusest. Lääne reaksionäärid lubasid eesti kodanlust tema konfliktides Nõukogudemaaga toetada. Imperialistide toetusele lootes siirdus kodanlik valitsus oma olemasolu esimestest päevadest peale Nõukogude Vabariigi vastu suunatud poliitika sõiduvette, asudes süstemaatiliselt rikkuma Tartu rahulepingu sätteid.

Kodanluse esindajad võtsid osa Nõukogude-vastastest mahhinatsioonidest ja kõikidest Balti vabariikide omavahelistest septsustest, mille eesmärgiks oli sõjalise liidu loomine töörahva vabariigi vastu.

Kõrvuti kodanliku Eesti ajaloo muude probleemidega on nõukogude ajaloolased uurinud ka kodanliku klikivõimu välispoliitikat, andes selles valdkonnas monograafilisi käsitlusi. Laialdasele arhiivivaiasele ja teistele allika-

tele tuginedes on H.Arumäe, O. Elango, A.Koop, M. Pesti, H. Saarniit jt. sedastanud, et kodanlik Eesti orienteerus Smr-britanniale, 30-ndate aastate teisel poolel lähenes hitlerlikule Saksamaale ja et kodanliku Eesti välispoliitika oli kogu aeg teravalt Nõukogude-vastane.¹

Palju vähem on uuritud seda osa EKP taktikast, mis oli suunatud sõjaohu ärahoidmisele, võitlusele rahu säilitamisest. Tõsi, selle probleemiga seotud küsimusi valgustati sageli 20-30-ndail aastail kommunistlikus ajakirjanduses. Korduvalt olid sõja ärahoidmise ja rahu säilitamise küsimused arutlusobjektiks EKP foorumitel, kus töötati välja sõja vastu võitlemise plaanid. Riivamisi on puudutanud selle probleemistu üht või teist aspekti EKP ajaloo uurijad J. Ant, O. Kuuli, H.-A. Lebbin, K. Tammistu, A. Tolk jt. Üldistavates teostes "Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo" ja "Eesti NSV ajalugu" on EKP tolle perioodi sõja ja rahu poliitikale antud üldhinnang. Seega spetsiaalseid uurimusi, mis tugineksid arhiivimateriaalidele ja teistele allikaile EKP taktikast sõja ja rahu küsimuses, meil veel ei ole. Ka käesolevas lühiartiklis püüab autor tuua esile vaid mõningaid iseloomulikumaid EKP kahekümnendate aastate sõja ja rahu poliitika põhitendentsi.

Sõja ja rahu küsimus on tänapäeva põhiküsimus. Pärast Teist maailmasõda, kui sotsialism muutus maailmasüsteemiks ja jõudude vahetõrje maailma areenil kujunes sotsialismi kasuks, lakkas sõda olemast fataalne paratamatus. Teisiti oli olukord kahekümnendatel aastatel. Kuigi imperialism oli lakanud pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu olemast ainuke sotsiaalne süsteem, mis kontrollimatult määras maailma saatust, jäi maailmasõja puhkemise paratamatus alles, sest imperialism oli tollal nii majanduslikus kui sõjalisel suhtes NSV Liidust tugevam. Vastavalt sellele tuli kommunistlikel parteidel välja töötada ja rakendada

¹ Х. А р у м ä е. За кулисами "Балтийского Союза". Таллин, 1966; О. Е л а н г о. Eesti kapitalismi ajatise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1926-1929). Tln., 1958; A. K o o p. NSV Liidu ja kodanliku Eesti suhted aastail 1920-1928. Tln., 1966; M. P e s t i. Rahvuslik reetmine "rahvusluse" sildi all. Tln., 1960; H. S a a r n i i t. Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920-1924). Tln., 1961 jt.

oma taktikat sõja ja rahu küsimuses.

Teatavasti kohe pärast Tartu rahu sõlmimist (6. veebruaril 1920) formuleeris KP Eesti Keskkomitee oma manifestis töörahva ees seisvad ajajärgu põhiülesanded. Selles dokumendis selgitati, et rahu sõlmimine Nõukogude Venemaa ja kodanliku Eesti vahel ei tähenda sugugi klassirahu sõlmimist eesti proletariaadi ja kodanluse vahel. "Rahuleping," öeldi manifestis, "ei protokollis mitte jõudude vahekorid pökapikuse Eesti härrasriigi ja punase hiigla Venemaaga, vaid selle viimase ja ülemaailmse kontrrevolutsiooni vahel. Ivan Poska käega kirjutab Lloyd George Tartus rahulepingule alla... Tartu rahuga on üleilmse kontrrevolutsiooni Eesti väesalk tema rahvuslistesse piiridesse surutud. See on rahvusvahelise tööliklassi esaline võit, mis vastab tema jõudude tänasele seisukorrale. Eesti töörahva eluline huvi ja ülesanne on - surmata kontrrevolutsioon Eesti piirides.

...Tartu rahulepinguga ei ole veel lõpul Eesti töörahva võitlus rahu eest punase Venemaaga... Eesti härrasriigi iseseisvus ja rippumatus on varjukujuline silmamoonutus, sest tema tõeline majanduslik rippuvus suurriikidest teeb ta poliitiliselt täiesti rippuvaks neist."²

Eesti töölist ja talupoega tahtsid imperialistlikud suurriigid kasutada kahurilihana Nõukogude tööliste ja talupoegade vastu esimestena. See asjaolu määras ka Eesti tööliklassi avangardi, EKP ülesanded.

Võitlus rahu eest ja sõjaohu vastu oli Eestis otseselt seotud töörahva aktiivse väljaastumisega NSV Liidu kaitseks. EKP taktikas võitluses sõjaohu vastu oli esmaseks ülesandeks juhtida töörahva tähelepanu oma kodanluse Nõukogude-vastastele mahhinatsioonidele. Partei näitas kõigis oma artiklites ning suusõnalisises agitatsiooni- ja propaganda-töös kodanliku Eesti riigi kohta, et see riik on sõltuv imperialistlikest riikidest ja jääb selleks paratamatult seni, -kuni Eestis kestab kodanlik kord.³ Süstemaatiliselt paljastas EKP ka eesti kodanluse mahhinatsioone välispoliitika alal.

² Eestimaa Kommunistliku Partei I kongress. Dokumente ja materjale. Tln., 1960, lk.14.

³ "Kommunist", 20.mai 1921; 11.juulil 1921.

Balti Liidu loomise esimestest katsetest peale määras EKP õigesti kindlaks selle liidu olemuse ja kutsus töörahvast aktiivselt võitlema selle teokssaamise vastu. Avaldatud artiklites ja väljalastud lendlehtedes kirjutas EKP Keskkomitee, et Balti Liidust pidi saama relv Nõukogude-vastase välispoliitika elluviimiseks ja võitluseks töörahva revolutsioonilise liikumise vastu siseriigis.⁴

Kui 1921.aastal suurenes märgatavalt Lääne imperiaalistlike riikide Nõukogude-vastase interventsioonisõja hädadoht, millest ka Eesti kodanlus ei tahtnud sugugi kõrvale jääda, tuli EKP-l endisest rohkem paljastada oma kodanluse ohtlikke mahhinatsioonide ja juhtida töörahva tähelepanu sõja puhkemise reaalsele võimalusele. Oktoobri algul toimunud EKP II kongress pühendas palju tähelepanu sõja ärahoidmise taktika väljatõttamisele. Nii V.Kingissepa ettekandes "Poliitiline olukord ja EKP lähemad ülesanded" kui ka J. Anveldi referaadis "Nõukogude Venemaa seisukord" oli see probleem tähtsal kohal. Ka kongressi delegaadid peatusid oma sõnavõttudes korduvalt Nõukogude vabariigi vastase sõjachu võimalikkusel. Kongressil tõttati välja ja võeti vastu üksikasjaline kava selle kohta, mida EKP pidi Nõukogude vabariigi vastu suunatud sõja ärahoidmiseks tegema. Partei liikmeid kohustati organiseerima laiaades töörahva hulkades sõjavastast kihutustõõd, kasutades selleks antimilitaristlikku meeleolu demobiliseeritud sõdurite hulgas, talupoegade kartust rekvireerimise ees jne. Igal viisil tuli takistada sõjamoona ja sõjariistade sissevedu. EKP kollektiivid ja ka üksikud kommunistid pidid valve alla võtma sadamad ja raudteed ning kõige agaramalt kihutustõõd tegema, et töölisel loobuksid sõjamaterjalide laadimisest ja edasisaatmisest.⁵

Nõukogude vabariigile sõja kuulutamise korral kohustati parteid organiseerima üldstreike, kasutades selleks kõiki legaalseid töölisorganisatsioonide ja muid toetuspunkte töölisliikumises (ametihinguid, Riigikogu ja omavalitsuste kommunistlikke rühmi jne.), vaatamata valitsuse

⁴ Eestimaa Kommunistliku Partei II kongress. Dokumente ja materjale. Tln., 1962, lk. 231-233.

⁵ Eestimaa Kommunistliku Partei II kongress, lk. 262-269; 272-275.

poolt tarvitusele võetavatele survevahenditele. Võimaliku mobilisatsiooni korral pidi partei selle läbiviimist pühuda igati takistada. EKP Keskkomiteed kohustati kohe pärast võimalikku mobilisatsiooni välja töötama üksikasjaline partisaanisalkade organiseerimise plaan ja sõja puhkemisel korraldama selle plaani kohaselt kodanluse tagalas laialdast partisaaniliikumist. Parteiorganisatsioonid pidid arvele võtma kõik partei liikmed, kes on võimelised relva kandma, samuti ka need, kes on varem armees teeninud. Keskkomiteel tuli astuda kontakti naabermaade - eelkõige Läti- ja Leedumaa kommunistlike parteidega, et kodanluse väljaastumise korral Nõukogude Venemaa vastu töötada koos nendega välja ühine tegevuskava.⁶

Seega oli EKP-l juba 1921. aastal olemas sõja vastu võitlemise konkreetne tegevuskava. Samuti oli selleks ajaks kindlaks määratud ka kommunistide ja kogu Eesti tööliiklasi tegevuse peasuunad Nõukogude-vastase sõja puhkemise puhul. Kuna sõjachu ärahoidmise probleem Eestis oli otseselt seotud Nõukogude vabarligi kaitsmise probleemiga, seadis EKP Keskkomitee eesti kommunistide ette esmajärgulise tähtsusega ülesande - Nõukogude Venemaa kui maailma esimese tööliiklasi tingimusteta kaitsmine. Eesti kommunistid pidid tegema kõik selleks, et see kants jääks püsima ja muutuks järjest tugevaks, jääks, nagu V. I. Lenin juba 1918. aasta algul ütles, "kindlalt püsima kui rahvusvahelise sotsialismi tõrvik ja kui eeskuju kõigile töörahva hulkadele".⁷

EKP astus aktiivselt välja Nõukogudemaa toetuseks, temale igakülgse abi osutamise eest. Valitseva kildkonna ohjeldamatule natsionalistlikule propagandale seadsid kommunistid vastu töötajate kasvatamise proletaarse internatsionalismi vaimus. Loosung "Käed eemale Nõukogude Venemaast!", mille all eesti proletariaat võitles Nõukogude-vastase sõjalise interventsiooni ajal, täiustus 1921 aasta suvel, kui Nõukogude Venemaa mitmetes piirkondades puhkes nälg, loosungiga "Avitage Nõukogude Venemaad!".⁸ EKP juhtimisel arendasid ametiühingud laialdast kampaaniat näljahädaliste

⁶ Eesti- ja Kommunistliku Partei II kongress, lk. 275.

⁷ V. I. L e n i n. Teosed, 26. kd., lk. 435.

⁸ Eesti- ja Kommunistliku Partei II kongress, lk. 198.

abistamiseks. Üle kogu maa toimusid töötajate koosolekud. Paljudes tehastes ja vabrikutes annetasid tööliised 1-3 päeva palga suurusel summasid näljahädaliste abistamise fondid. Mõne kuuga koguti üle 30 000 marga, mis anti üle Nõukogude Venemaa saatkonnale Tallinnas.⁹ Materiaalse abi kõrval, mis aitas kergendada nõukogude inimeste võitlust majandusliku laosega, aitas see kampaania mobiliseerida rahvahulki võitlusse kapitalistlike riikide poolt organiseeritavate Nõukogude-vastaste sepitsuste vastu.

Nii EKP illegaalses kui ka kommunistide juhtimisel ilmuvas legaalses ajakirjanduses valgustati laiadele töötajate hulkadele Nõukogude Liidu rahumeelset poliitikat ja paljastati rahvusvahelise imperialismi ning Eesti kodanluse agressiivseid taotlusi.

Kui imperialistid hakkasid 1923. aastal ette valmistama uut relvastatud interventsiooni, pannes toime provokatsiooniakte Nõukogudemaa vastu, toimusid kogu maailmas, sealhulgas ka Eestis, protestikoosolekud. EKP liikmete initsiatiivil võeti 18. mail 1923 toimunud ülemaailmsel tööliisorganisatsioonide juhatuste ja Tallinna vabrikuvanemate ühisel koosolekul ühel häälel vastu resolutsioon, milles taas deklareeriti valmisolekut astuda välja maailma esimese töörahva riigi kaitseks ja mõisteti teravalt hukka imperialistide sepitsused. "Meie ei luba rahvusvahelise proletariaadi isamaa - Nõukogude Vabariikide kallale tungimist! Käed eemale Nõukogude Venemaa küljest!" Seldi resolutsioonis.¹⁰

Tähtsat osa võitluses sõjaohu vastu etendas kommunistide revolutsiooniline töö kodanliku Eesti armeesse mobiliseeritud sõdurite hulgas. Seda tööd tegi EKP Keskkomitee peamiselt sõjaväes tegutsevate partei illegaalsete kollektiivide või kommunistidest sõdurite kaudu. Tänu aktiivselt tegutsevatele parteikollektiividele oli EKP mõju kodanlikus armees kahekümnendate aastate esimesel poolel küllaltki suur. 1923. aasta omavalitsuste valimistel said Töörahva Ühise Väerinde nimekirjad Tallinna mõnedes sõjaväeosades

⁹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajalooost. II osa. Tln., 1963, lk. 57.

¹⁰ Eestimaa Kommunistliku Partei III kongress. Dokumente ja materjale. Tln., 1975, lk. 256.

25-35 % häältest.¹¹ Nekrutite ja noorsõdurite hulgas tõstas aktiivselt kommunistlik noorsoo-organisatsioon.

EKP arendas 1923.aasta sügisel ulatuslikku selgitustööd ka Saksamaa revolutsiooni kaitses, selgitades töörahvale, milline hädasoht ähvardaks Eestit ja Nõukogude Liitu Saksamaa poolt, kui seal võidakse kontrrevolutsioon. Oktoobri lõpul saatis J.Anvelt VK(b)P Keskkomitee hääleandjale "Pravda" artikli "Eesti tööliste võitlus rahu eest".¹² Selles olid kokkuvõtlikult antud kodanliku Eesti sise- ja välispoliitilise orientatsiooni marksistlik analüüs ning Eesti tööliklassi ülesanded. Novembris koostas EKP Keskkomitee konseptiivsed põhisalused käesoleva olukorra ja parteiülesannete kohta.¹³ Need paljundati ja saadeti partei kollektiividele. EKP Keskkomitee ülesandel esinesid revolutsiooniliste tööliste saadikud Riigikogus korduvalt ka arupärimistega kodanliku Eesti Nõukogude-vastase välispoliitika kohta.¹⁴ Kommunistlikud tööliised kasutasid hiljem kodanluse esindajate ülestunnistusi oma agitatsiooni- ja propagandatöös. EKP juhtimisel organiseerisid legaalsed revolutsioonilised tööliisühingud 1924.aasta augustis Eestis laiaulatuslikult sõjavastase nädala.¹⁵ Paljudes kohtades toimusid koosolekud ja sõjavastased demonstratsioonid, mis aitasid kaasa tööliklassi mobiliseerimisele ja tema võitlusvõime aktiveerimisele.

Tööliklassi relvastatud ülestõus 1924.aasta 1. detsembril ja sellele järgnenud sündmused andsid eesti kodanlusele tugeva tõuke Eesti veelgi tihedamaks sidumiseks imperialistlike suurriikidega ning liidu kindlustamiseks naaberriikide kodanlusega Soomest Poolani. Kominterni Täitev-

¹¹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa, lk. 104.

¹² EKPA, f.6495, nim.1, s.-ü.124, l.14-20.

¹³ Eestimaa Kommunistliku Partei III kongress, lk. 321-323.

¹⁴ H. S a a r n i i t. Kommunistliku fraktsiooni tegevusest Eesti Riigikogus sõjajärgse revolutsioonilise kriisi ajastul (1920-1924). Tln., 1961, lk. 58.

¹⁵ A. S u n i l a. Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1.dets. 1924. Tln., 1961, lk. 125-130.

komiteele 1926. aasta sügisel saadetud informatsioonis teatas EKP Keskkomitee, et Eesti kodanlus toetab täielikult Poola avantüristlikku poliitikat: "Inglismaa juhtimisel toimuvad täies hoes sõjalised ettevalmistused. Eriti "tõõrdakse" elanikkonda psühholoogiliselt sõjaks kaitseliidu ja igasuguse muu kirjanduse kaudu."¹⁶

NSV Liidus alustati neil aastail edukalt sotsialistlikku industrialiseerimist, mis kindlustas maa majanduslikku iseseisvust, tugevdas tema kaitsevõimet ja lõi vajalikud tingimused sotsialismi võiduks. Nõukogudemaa rahvusvaheline autoriteet ja tema populaarsus tõusis kogu maailma töörahva silmis. Nõukogude Liidu tugevnemist ja arenemist pidasid imperialistid kapitalistlikule süsteemile ohtlikuks. Seepärast püüdsid nad Nõukogudemaa industrialiseerimist nurja ajada või seda vähemalt pidurdada. Rahvusvaheline imperialism püüdis Balti kodanlikke riike, sealhulgas ka Eesti endiselt kasutada Nõukogude-vastase agressiooni provotseerimise tööriistana. Seetõttu oli siin sõjaohu vastu võitlemise küsimus neil aastail eriti aktuaalne.¹⁷

EKP Keskkomitee 1927. aasta jaanuaripleenumil võeti vastu põhialused sõjaohu vastu võitlemise küsimuses. Pleenum tunnistas vajalikuks teha intensiivsemat sõjavastast propagandat ja kohustas kohalikke parteiorganisatsioone organiseerima Eesti töörahvast võitlusse tihedate sidemete loomiseks NSV Liiduga.¹⁸ Tallinna linnavolikogu tööliitühma poolt 20.märtsil 1927 korraldatud kontsertmiitingul tehti kokkutulnutele teatavaks, et Inglismaa juhtimisel luuakse agressiivset blokki Nõukogude Vabariigi vastu, millesse tahetakse tõmmata ka Eesti. Miitingu resolutsioonis nõuti Nõukogude-vastaste sõjaliste ettevalmistuste lõpetamist ja NSV Liiduga sõbralike suhete loomist.¹⁹ Ka Tallinna töörahva demonstratsioonil 1.mail 1927 oli üheks tähtsamaks lootsungiks "Maha sõjalised sepitsused Nõukogude Liidu vastu!".

¹⁶ EKPA, f.6495, nim.1, s.-ü.162, l.2.

¹⁷ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa, lk. 171.

¹⁸ EKPA, f.27, nim.7, s.-ü.19, lk.69.

¹⁹ "Kiir", 26.märtsil 1927.

Oma trükisõnalises propagandas paljastas EKP kodanluse sõjasepitsusi. Partei selgitas NSV Liidu ja Eesti proletariaadi klassihuvide ühtsust ja jutustas vene ning eesti tõelis- te ühisest võitlusest.²⁰

Aastail 1927-1933 Nõukogude Liitu külastanud tõeliste jutustused ja ajalehtedes avaldatud artiklid nõukogude rahva elust tõstsid EKP mõju ja osatähtsust tõelisel liikumises.²¹ Bestimaa parteiorganisatsiooni jõupingutused kandsid vilja. Sümpaatia nõukogude rahva vastu, kes Kommunistliku Partei juhtimisel ehitas sotsialismi, valgustades nii Eesti kui kogu maailma tõetajate teed uuele, õnnelikule elule, üha tugevnes.

Korduvalt oli Baltimaade kommunistlike parteide tak- tika seoses sõjaohuga päevakorral Poola-Baltimaade Sekre- tariaadis. 16. juunil 1927 esines J. Anvelt sekretariaadisa- tungil ettekandega "Baltimaade kommunistlike parteide üles- anded seoses NSV Liidu vastu suunatud sõjaohuga".²² Vastu- võetud otsuses konstateeriti, et Baltimaade kommunistlikud parteid on seni sõjaohu vastu võitlemise probleemidega te- gelnud vähe. Nõuti sõjavastase võitluse seostamist tõelis- te ja talupoegade päevanõudmistega, imperialistlike riikide plaanide - allutada endale täielikult Balti riigid ning tõu- gata nad sõtta NSV Liidu vastu - paljastamisega. Oma agit- siooni- ja propagandatõõs pidid kommunistid laialdaselt sel- gitama NSV Liidu rahvuspoliitikat, Nõukogude vabariigi suh- tumist Balti riikidesse ja populariseerima nõukogude rahva saavutusi sotsialismi ehitamisel. Ka tuli partei juhtimisel tugevdada komsomoli kaudu armees, spordi- ning teistes noor- sootühingutes tehtavat sõjavastast tööd, organiseerida spet- siaalselt noortele ning sõduritele ja madrustele adresseer- ritud lendlehtede, üleskutsete jt. trükiste avaldamist. Eri- ti valvsad pidid kommunistid olema strateegiliselt tähtsa- tes punktides ja piirilähedastes rajoonides, kus sõjavas-

²⁰ EKPA, f. 24, nim. 1, s. - 4. 218, l. 12; f. 27, nim. 7, s. - 4. 9, l. 9-49; "Kommunist", 26. märtsil 1927.

²¹ O. K u u l i, A. L i e b m a n, H. S a a r n i i t. Tõerahva riigi eest. Tln., 1967, lk. 237-256.

²² A. L i e b m a n. Kominterni Täitevkomitee Poola- Baltimaade Sekretariaat ja EKP taktika küsimused. - Tõid EKP ajaloo alalt. VII. Tln., 1975, lk. 173-174.

taast võitlust tuli mitmekordistada. Balti riikide kommunistlikele parteidele tehti ettepanek arutada kõigis organisatsioonides sõja vastu võitlemise küsimusi, töötada välja konkreetne tegevusplaan sõja vastu võitlemise kampaania teostamiseks ja määrata kindlaks kommunistide ja kogu Baltimaade tööliisklassi tegevus NSV Liidu vastase sõja puhkemise puhul.

Poola-Baltimaade Sekretariaat saatis kõigile oma liikmetele tutvumiseks EKP 1927. aasta jaanuaripleenumil vastu võetud tegevusplaani sõja korraks. 19. veebruaril 1929 esinesid Poola, Soome, Leedumaa ja Eestimaa kommunistlike parteide esindajad sekretariaadis ettekandega oma tegevusest Nõukogudemaa kaitsesse ja partei tööst sõjaväes. Pärast küsimuse igakülgset arutamist võeti vastu resolutsioon, milles olid konkreetselt ära näidatud kohalike parteiorganisatsioonide ülesanded sõjavastase propaganda tugevdamisel. 8. märtsil võttis ka Kominterni Täitevkomitee Poliitsekretariaat vastu resolutsiooni "Võitlusest imperialistliku sõjaohu vastu ja partei tööst Poolas, ja Baltimaades". Mõni kuu hiljem informeeris R. Meering taas sekretariaati EKP tööst armees.²³ Et sõjaohu vastu võitlemise kampaania Baltimaades jättis veel soovida, tegeles sekretariaat selle probleemiga pidevalt ka edaspidi.

1928. aastal toimunud Kominterni VI kongressil oli sõjaküsimus väga tähtsal kohal. Selleks ajaks oli suurenenud imperialistlike riikide NSV Liidule kallaletungimise oht. Mitmed kongressi päevakorras olnud küsimused olid ühel või teisel määral seotud sõjaohu vastu võitlemise probleemidega. Baltimaade, sealhulgas ka EKP nimel esines kongressil Poola-Baltimaade sekretariaadi juht, Leedumaa KP väljapaistev tegelane V. Kapsukas.²⁴ Seoses suureneva sõjaohuga Baltimaades, ütles sõnavõtja, peab kongress pöörama nendele maadele erilist tähelepanu. Baltimaades kasvab Briti imperialismi mõju. Eriti tugev on see Poolas ja Eestis.

²³ A. L i e b m a n. Kominterni Täitevkomitee Poola-Baltimaade Sekretariaat ja EKP taktika küsimused, lk. 173-174.

²⁴ Стенографический отчет VI Конгресса Коминтерна. Вып. 2. М., 1929, с. 157-161.

V.Kapsukas rääkis ka Baltimaade kommunistlike parteide taktikast Nõukogude-vastase sõja küsimuses. Ta teatas Kominterni VI kongressile, et Baltimaade parteid teevad kõik mis võimalik, et sellise sõja puhkemise korral muuta see kodu-sõjaks ning ülestõusuks kapitalistliku korra vastu. Samal ajal aga tunnistas sõnavõtja, et tšü sõjaväes on veel kohati nõrk. Ja seda ka Eestis. Mõnede parteilaste juures võib täheldada sõda pooldavaid meeleolusid. Need seltsimehed, ütles V. Kapsukas, arutavad umbes nii: "Sõda annab meile plüssid kätte ja küllap meie siis oskame mõisnikkude, hallparunite ja kapitalistide ikkeest pääseda."²⁵ Selline seisukoht oli väär: tegelikult varjati nende kõlavate fraaside taha oma passiivsust, oma võimetust tegutseda aktiivselt, võtta osa igapäevasest võitlusest ja seostada seda võitlust proletariaadi suurte eesmärkidega.

Tõsi küll, Eestis ei olnud selline seisukoht peaaegu üldse levinud. Kuid Leedus ja Soomes oli see kommunistide hulgas küllaltki laialt maad võtnud. Samal ajal aga olid mõned Eesti kommunistid (näit. J.Jürna) arvamisel, et mobilisatsioonist tuleb klassiteadlikel tšülistel kõigiti kõrvale hoiduda, sõjaväest üldse deserteeruda.²⁶ Kuid valdavam osa EKP juhtivatest seltsimeestest oli kategooriliselt sellise taktika vastu.

V.Kapsukas tegi Kominterni VI kongressil Baltimaade kommunistlike parteide nimel ettepaneku mõista hukka mobilisatsiooni väljakuulutamise puhul sõjaväest eemalehoidmise taktika. Kommunistide ülesandeks pidi olema kutsuda kõiki mobiliseeritud võtma plüssid ja need tšürahva pärisvaenlaste - mõisnike, hallparunite, kapitalistide ja kogu kapitalistliku korra vastu püürama.²⁷

Kominterni VI kongressil lükati ümber kodanliku ja reformistliku propaganda poolt laialt levitatud võltsing, nagu oleksid kommunistid huvitatud sõjast, kuna see loovatsituatsioon, kus on võimalik edukalt võidelda võimu kättevõitmise eest kogu maailmas. Kongress rõhutas, et kommu-

²⁵ Стенографический отчет VI Конгресса Коминтерна. Вып. 2, с. 160.

²⁶ ВКРА, ф.24, нм.1, с.-д.520, л.110-111.

²⁷ Стенографический отчет VI конгресса Коминтерна. Вып. 2, с. 160.

nistide "süüdistamine" imperialistlike sõdade õhutamises on mõttetu laim, ja näitas, et "kuigi kommunistid on veendunud imperialistliku sõja paratamatuses, peavad nad tööliishulkade ja kogu töörahva huvides, kellel see sõdanõuab kõige rängemaid ohvreid, kõigest väest visa võitlust imperialistliku sõja vastu".²⁸

Lähtudes Kominterni seisukohtadest, fikseeris EKP 1929.aasta jaanuarikonverents taktika põhisuunad sõjaohu vastu võitlemisel ja määras täiendavalt kindlaks tähtsamad abinõud, mida partei pidi rakendama juhul, kui Nõukogude-vastane sõda on siiski juba teoks saanud. Konverents kutsus Eesti töörahvast - kui Nõukogude-vastane sõda peaks puhkema - organiseerima EKP juhtimisel oma kodanluse vastu relvastatud ülestõusu, korraldama valgearmees sabotaaziakte, arendama partisanivõitlust, muutma sõja klassisõjaks, võitluseks kodanliku diktatuuri vastu, sõjaks Eestis proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest.²⁹

Teatavasti oli Kominterni VI kongress otsustanud, et Nõukogude-vastase sõja puhul peab vennastumise loosung maad andma loosungile "Ületulek Punaarmee poole!". Kongressi teesides rõhutati, et imperialistliku sõja puhul NSV Liidu vastu "ei määra taktikat ja võitlusvahendite valikut ainult klassivõitluse huvid omal maal, vaid ka rindel toimuva sõja huvid, mis on kodanluse klassisõda proletaarse riigi vastu"³⁰. Kongressi otsustes toonitati, et "kommunistide poliitiliseks programmiks imperialistliku sõja ajal on seesama programm, mille bolševike partei oli Lenini juhtimisel välja töötanud ja seda rakendanud oma kangelaslikus võitluses Esimese maailmasõja vastu"³¹. See programm aga seisnes teatavasti imperialistliku isamaa kaitsmisest loobumises, oma valitsuse lüüasaamise ja imperialistliku sõ-

²⁸ Коммунистический Интернационал в документах. Решения, тезисы и воззвания конгрессов Коминтерна и пленумов ИККИ 1919-1932. М., 1933, с. 799.

²⁹ ЕКРА, f.24, nim.1, s.-ü.520, l.221-227.

³⁰ Стенографический отчет VI Конгресса Коминтерна. Вып. VI. М., 1929, с. 99.

³¹ Sealsamas, lk. 92.

ja kodusõjaks muutmise eest võitlemises.

Ka EKP 1929.aasta jaanuarikonverentsi resolutsioonis "Sõja hädajuhtumise kohta" olid need Kominterni VI kongressi uued seisukohad juba arvesse võetud. "Eesti tööliste, külakehvikute ja kõikide teiste töörahva liikmete kohus on Nõukogude punaväge igal viisil toetada, sest punavägi pole talle mitte vaenlane, vaid et ta on rahvusvahelise töörahva sõjavägi. Ükski Eesti proletaarlane ei tohi lasta ennast seejuures hirmutada "isamaa äraandmise" süüdistamisega, "Moskva agendiks" olemises süüdistamisega jne., sest et töörahvas võib oma isamaaks ainult Nõukogude Liitu pidada." Otsustavalt mõisteti EKP konverentsil hukka mõnede juhtivate EKP tegelaste seisukoht, mille väljenduseks olid kommunistide ja klassiteadlike tööliste mobilisatsioonist kõrvalhoidmise tendentsid.³² Üksikasjalikult näidati, kuidas EKP-l tuleb arendada tööd kodanlikus armees ja üldse võidelda militarismi vastu.³³

Pärast EKP jaanuarikonverentsi intensiivistus EKP tegevus sõjaohu ärahoidmiseks. Nii illegaalne kommunistlik ajakirjandus kui ka revolutsiooniline legaalne ajakirjandus avaldas mitmeid artikleid, milles paljastati sõjaohutajaid ja kutsuti töörahvast üles astuma välja NSV Liidu kaitseks. EKP võitlusel sõjaohu vastu oli suur tähtsus töötajate poliitilise aktiivsuse tõstmisel ja nende veenmisel kommunistide poliitika õigsuses. See võitlus etendas suurt osa kommunistide sidemete tugevdamises massidega.

Olulisel kohal sõjaohu vastu võitlemise taktikas oli ESTP liidrite paljastamine selles küsimuses. Parempoolsed sotsiaaldemokraadid rääkisid ja kirjutasid palju kodanliku Eesti neutraliteedist, kuid samal ajal toetasid nad agaralt kodanliku valitsuse kõiki abinõusid armee tugevdamiseks ja koos sellega tegelikult NSV Liidu vastu sõja ettevalmistamist.³⁴ EKP selgitas rahvahulkadele, et ESTP liid-

³² EKPA, f.24, nim.1, s.-ü.520, l.226.

³³ Sealsamas, l.228-232.

³⁴ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost.II osa, lk. 190.

rid, kes sõnades astuvad välja Eesti mittevahelasegamise eest sõjalise konfliktihul, ei ole siirad ja uinutavad hulkade valvsust. Kommunistid näitasid, et tegelikult ei jaa kodanlik Eesti sõjalise konfliktihul imperialistlike riikide ja NSV Liidu vahel kõrvale; tema armee on allutatud imperialistlike riikide kindralstaapidele, Inglise ja Prantsuse armee ohvitserid võtavad kõige agaramalt osa kodanliku Eesti armee väljaõpetamisest. Täiesti põhjendatult juhtis EKP töörahva tähelepanu sellele, et toetades kodanluse Nõukogude-vastast poliitikat, reedavad ESTP liidrid ka selles küsimuses tööliisklassi huve.³⁵

Kuid samal ajal tuleb märkida, et üksikutel juhtudel samastasid Eesti kommunistid alusetult ESTP positsioone härmiselt reaktsooniliste, kodanlike parempoolsete parteide seisukohtadega, süüdistades kõiki sotsiaaldemokraate paljasõnaliselt sõjaõhutamises ning sõja pooldamises ja initsieerimises. Esines ka ESTP-s levinud patsifistlike tendentside alahindamist, mis segas kontakti otsimist nende seltsimeestega, kes olid tõelised rahupooldajad.

EKP rahuvõitluse taktikas esines tol perioodil veel teisigi puudusi. Nii piirdus sõjaohu vastu võitlemise propaganda peamiselt ainult tööliste seas tehtava tööga.

Täiesti eitavalt suhtus EKP kodanlik-liberaalsesse rahu taotlevasse voolu - patsifismi. Patsifistid propageerisid passiivseid rahu säilitamise meetodeid, ei tunnistanud rahvanurka revolutsioonilisi aktsioone rahu kaitsmise vahendina ja pidasid tähtsalmaks sõja ärahoidmise abinõuks sõja "patuse", amoraalse iseloomu hukkamõistmist. Ehkki patsifistid ei mõistnud neid sügavaid materiaalseid põhjusi, mis kodanlikus ühiskonnas sõdu esile kutsuvad, ei oleks EKP pidanud nii resolutselt ja ilma igasuguste reservatsioonideta taunima patsifistide seisukohti. EKP aga mõistis teravalt hukka massides levinud patsifistlikke meeleolusid. Kõiki patsifiste nimetati lobisejateks ja kutsuti üles paljastama neid petturitena. Sellised seisukohad takistasid kommunistidel saavutada kontakti nende kihtidega, kes taotlesid rahu nii nagu vaja. EKP 1929. aasta jaanuarikonverentsi resolutsioonis sõja ärahoidmise küsimuse kohta

³⁵ "Tallinna Kiir", 22. oktoobril 1927.

fikseeriti, et tuleb halastamatult ja otsustavalt "paljastada igasugust juttu "rahust", igasugust propagandat, rahuaadet, sest kõik "rahu" eest võitlejad sotsialistid ühes kodanlusega seda rahuvingu ainult sõja maskeerimiseks tarvitavad".³⁶ Loosungeid "Sõda sõjale!", "Mitte ialgi sõda!" jne. kvalifitseeriti väärade loosungitena, kuna nende eesmärgiks olla masside uinutamine, nende tähelepanu kõrvalejuhtimine peaprobleemist - sõja ärahoidmisest prolettaarse revolutsiooni teel.

Kuid sellised ebaõiged seisukohad olid tol perioodil levinud laialt kogu rahvusvahelises kommunistlikus liikumises ja mitmed neist olid fikseeritud ka Kominterni ametlikes dokumentides. Alles 1932.aastal toimus selles küsimuses otsustav pööre. Siitpeale suunas Komintern kommuniste võitlema kõigi rahupooldajate tegevusühtsuse saavutamise eest.

Hoolimata mõningatest puudustest, mis kahekümendatel aastatel EKP taktikas rahu küsimuses esinesid, alatas kommunistide tegevus tõhusalt kaasa kodanliku Eesti valitsivate ringkondade avantüristlike sõjaplaanide paljastamisega.

EKP hoiatas pidevalt töörahvast sõjaohu eest, kutsus võitlema kodanluse pealetungi vastu, kõvendama sidemeid revolutsiooniliste töölisorganisatsioonidega, mitte laskma end kasutada kahurilihana NSV Liidu vastu. Populariseerides NSV Liidu rahupoliitikat ja tema saavutusi sotsialismi ehitamisel, veenis EKP rahvahulki selles, et Nõukogude riigi rahuarmastav poliitika vastab kõigi maade töötajate huvidele ning seepärast on kogu rahvusvahelise proletariaadi, sealhulgas ka Eesti tööliisklassi tähtsaim internatsionaalne kohus NSV Liidu toetamine.

³⁶ EKPA, f.6495, nim.1, s.-ü. 207, l.81.

ВОПРОС О ВОЙНЕ И МИРЕ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КПЭ В 1920-е ГОДЫ

А. Либман

Р е з ю м е

В тактике борьбы с угрозой войны первостепенной задачей КПЭ являлось привлечение внимания трудящихся к антисоветским проискам свой буржуазии и мобилизация их на борьбу против этих происков.

II съезд КПЭ разработал и принял конкретную программу борьбу против опасности войны; были определены основные направления деятельности коммунистов и всего рабочего класса Эстонии в случае развязывания антисоветской войны. Важную роль в борьбе против угрозы войны играла революционная деятельность КПЭ среди военнослужащих эстонской буржуазной армии.

Опираясь на положения, выработанные Коминтерном, Январская (1929 года) конференция КПЭ сформулировала основные направления тактики борьбы против военной угрозы и дополнительно определила важнейшие меры, которые КПЭ должна будет предпринять в случае, если буржуазии удастся все-таки развязать антисоветскую войну.

Существенное место в тактике борьбы против угрозы войны отводилось разоблачению лидеров ЭСРП.

В то же время следует отметить, что в отдельных случаях эстонские коммунисты необоснованно отождествляли позиции ЭСРП с позициями крайне реакционных, правых партий. Имел место огульный, недифференцированный подход к социал-демократам — в них видели сторонников и поджигателей войны. Недооценивались и обнаружившиеся внутри ЭСРП пацифистские тенденции, — это мешало коммунистам находить контакт с теми, кто по-настоящему стремился к миру.

DIE FRAGE ÜBER KRIEG UND FRIEDEN IN DER
TÄTIGKEIT DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI ESTLANDS IN DEN
1920 JAHREN

A. Lieberman

Z u s a m m e n f a s s u n g

In der Taktik der Kommunistischen Partei Estlands im Kampfe gegen die Kriegsgefahr war die erstrangige Aufgabe die Aufmerksamkeit der Arbeiter auf die antisowjetischen Umtriebe der eigenen Bourgeoisie zu lenken und ihre Mobilisierung zum Kampf gegen diese Umtriebe.

Auf dem 2 Parteitag der Kommunistischen Partei Estlands wurde ein konkretes Programm gegen die Kriegsgefahr ausgearbeitet und angenommen; die Hauptrichtungen der Tätigkeit der Kommunisten und des ganzen Proletariats wurden für den Fall des Ausbruchs des antisowjetischen Kriegs festgestellt. Bedeutende Rolle im Kampf gegen die Kriegsgefahr spielte die revolutionäre Tätigkeit der Kommunistischen Partei Estlands unter den Soldaten der estnischen bürgerlichen Armee.

Ausgehend von den durch die Komitern ausgearbeiteten Standpunkten, formulierte die Januar-Konferenz (1929) der Kommunistischen Partei Estlands die Hauptrichtungen der Taktik im Kampfe gegen die Kriegsgefahr und stellte zusätzlich wichtige Maßnahmen fest, die die Kommunistische Partei Estlands in dem Fall treffen würde, falls dem Bürgertum doch gelingen wird, den antisowjetischen Krieg auszubrechen. Wichtige Rolle in der Taktik im Kampf gegen die Kriegsgefahr spielte die Entlarvung der führenden Funktionäre der Sozialistischen Arbeiterpartei Estlands.

Gleichzeitig muß bemerkt werden, daß in einigen Fällen die estnischen Kommunisten unbegründet die Positionen der Sozialistischen Arbeiterpartei Estlands mit den äußerst reaktionär rechtgesinnten Positionen der Parteien gleichsetzten.

Es fand undifferenzierte, ungenügend begründete Annähe-

rung an die Sizoademokraten statt - in ihnen sah man die Brandstifter und Anhänger des Krieges. In der Sozialistischen Arbeiterpartei Estlands unterstützte man in der Sozialistischen Arbeiterpartei geäußerte pazifistische Tendenzen - das störte die Kommunisten mit denen in Kontakt zu kommen, die tatsächlich nach dem Frieden strebten.

1920 - 1930

J. Ant

Alates ajast, mil tekkis kapitalistlik formatsioon, on inimkond teinud tohutuid kulutusi armeele, relvastusele, sõdadele. Riikidevahelise konkurentsi ja sisemise klassivõitluse tingimustes kehtestab kapitalism vägivallavõimu palgatöö kaitseks, olles K.Liebknechti sõnade kohaselt alati valmis "kaitsma relvajõul pühamatest pühamat kasumit".¹ Eriti süngeks militarismi, võidurelvastumise ja laastavate sõdade mõttes on kujunenud imperialismiajastu. Rahvusvahelisel kommunistlike ja töölisparteiade nõupidamisel Moskvas 1969.a. rõhutati, et imperialism "on loonud enneolematu sõjamasina, mis neelab kolossaalseid inim- ja materiaalseid resursse, võidurelvastumist intensiivistades planeerib ta uute relvade tootmist aastakümneteks ette; ähvardab ülemaailmse termotuumasõjaga, mille tules häviksid sajad miljonid inimesed ja laastataks terved maad".²

Kommunistlike ja töölisparteiade juhtimisel võitleb töörahvas kogu maailmas sõjaohu ja militarismi vastu. Erilist osa etendab selles võitluses noorsugu. Kuivõrd just noorsugu moodustab kapitalistlike riikide relvajõudude põhiosa, siis oleneb palju sellest, kas noorsugu relva kandes võitleb selle eest, et reaktsioonilised ringkonnad ei saaks alustada uusi sõdu ega anastada teisi rahvaid, või mitte. Selles mõttes on revolutsioonilisele töölisliikumisele kasulik iga mineviku õppetunni üldistamine.

Kahe aastakümne vältel kuulus imperialistlike riikide süsteemi kodanlik Eesti. Kujunedes sõjaoludes ja muutudes sõltuvaks suurtest imperialistlikest riikidest, püüdis Ees-

¹ К. Л и б к н е х т. Милитаризм и антимилитаризм в связи с рассмотрением интернационального движения рабочей молодежи. М., 1960, с. 66.

² Kommunistlike ja töölisparteiade rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid. Tln., 1969, lk. 267.

ti kodanlus igati ära teenida viimaste usaldust. Suurriikide plaanides lämmatada esimene sotsialistlik riik oli Balti riikidele eraldatud küllalt oluline osa. Eelnenust tulenevalt rakendas kodanlik vabariik üldist sõjaväekohustust ning rajas regulaarse armee. 1924. aastal oli kodanliku Eesti sõjaväes 16 500 sõdurit ja allohvitseri ning 1 500 ohvitseri.³ Kodanlus taotes, et noorsugu oleks koolipingist alates valmis kodanlikku riiki oma elu hinnaga kaitsma. Ajakirjas "Sõdur" rõhutati: "Noorsoo kasvatamine ja õpetamine tuleks korraldada esimesest koolipäevast pääle juba nõnda, et laps omandaks teataval määral sõjalise kasvatuse, mis ärataks temas sõjakust ja pakuks sõjalisi teadmisi."⁴ Regulaararmeeist läbikäinud noortest pidid saama ustavad kodanliku riigikorra kaitsjad. Ühtlasi taotlesid valitsevad ringkonnad, et kodanlikust armeest saaks riigi teine politsei jõud revolutsioonilise liikumise mahasurumisel. Eelnevaga seoses pöörati suurt tähelepanu noorsoo kasvatamisel antikommunistlike ja natsionalistlike ideede vaimus.

Ülalõeldu määras ära EKP ja EKNU tegevuse peasuunad. Kokkuvõtlikult olid need järgmised: 1) selgitustöö noorsoo hulgas, mille eesmärgiks oli õpetada noori mõistma kapitali ja militarismi lahutamatu seost, kodanliku armee funktsioone ja olemust; 2) agitatsioon ja propaganda kutsealuste hulgas; 3) arendada komsomoli tegevust armees, et rakukeste rajamise näol kindlustuda organisatsiooniliselt, ühtlasi aga olla sõdurite poolt tõstetud majanduslike ja poliitiliste nõudmiste eest peetava võitluse juhiks; 4) võidelda sõjalise õpetuse vastu üldhariduslikes koolides; 5) võidelda militaristlike noorsooorganisatsioonide rajamise vastu. Mõned nimetatud aspektidest on käsitletud seni ilmunud uurimustes. Noorsoo militariseerimist kodanlikus Eestis on põhjalikumalt käsitlenud K. Martinson.⁵ Ühtlasi on K. Martinson oma kandidaadiväitekirjas käsitlenud teiste küsimuste kõrval

³ Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924. Dokumente ja materjale. Tln., 1974, lk. 59.

⁴ "Sõdur", 1922, nr. 14, lk. 5.

⁵ K. M a r t i n s o n. Noorsoo militariseerimisest kodanlikus Eestis. - "Nõukogude Kool", 1963, nr. 11, lk. 817-822; nr. 12, lk. 943-949.

EKNU võitlust sõjaohu ja militarismi vastu alates 1920-ndate aastate keskpaigast.⁶ Kommunistlike noorte tegevust kodanlikus armees on oma mälestustes kajastanud komsomoliveteranid F. Kaur ja V. Kangur.⁷ EKNU sellealane tegevus on üldistatud EKNU ajaloo ülevaates.⁸ Siiski on EKNU tegevust kodanlikus armees käsitletud seni napilt. Üheks põhjuseks on asjaolu, et see töövaldkond oli kõige enam konspireeritud ja dokumentaalset materjali on säilinud väga vähe.

Käesoleva artikli ülesandeks on valgustada EKNU taktikaliste seisukohtade kujunemist suhtumises kodanlikku armeesse ja militaristlikesse organisatsioonidesse kahekümneandil aastail. EKNU tegevust on püütud analüüsida lähtudes rahvusvahelise kommunistliku noorsoo liikumise tolleaegse juhtiva keskuse - Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali (KNI) suunavatest juhtnööridest.

Sotsialistlik liikumine püüdis möödunud sajandi lõpukümnest alates määrata oma suhtumist sõdadesse, samuti taktikat võitluses sõjaohu ja militarismi vastu, noorsoo sõjalise kasvatuses vastu. II Internatsionaali kongressid 1889.a. ja 1896.a. nõudsid alaliste armeede laialisaatmist ja kogu rahva relvastamist.⁹ Pariisi kongress 1900.a. pööras tähelepanu vajadusele organiseerida noorsugu antimilitaristlikuks võitluseks.¹⁰ Olulist osa etendas sotsialistide sõjavastase võitlustaktika arengus II Internatsionaali 1907.a. Stuttgardi kongressi otsused. Nende väljatöötajateks olid V. I. Lenin, A. Bebel ja R. Luxemburg. Kongressi lõupäeval alustas tööd sotsialistlike töölisnoorsoo ühingute esimene rahvusvaheline konverents. Esindatud olid 13 maa delegaadid.¹¹ Konverents

⁶ K. M a r t i n s o n. Kommunistlik noorsooliikumine Eestis aastail 1925-1940. Dissertatsioon ajalookandidaadi teadusliku kraadi saamiseks. Tln., 1965.

⁷ Karastumine. Mälestusi Eesti noorsoo revolutsioonilisest liikumisest. Tln., 1958, lk. 98-99, 265-267.

⁸ Ülevaade Bestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ajaloost. I osa. Tln., 1975.

⁹ Международные социалистические конгрессы. Очередные вопросы и постановления. Калуга, 1922, с. 44, 47.

¹⁰ М. М. М у х а м е д ж а н о в. Молодежь и революция. М., 1972, с. 39.

¹¹ Sealsamas, lk. 42.

ühines Stuttgardi kongressi otsusega militarismivastase võitluse küsimuses, rõhutades militarismi erilist ohtlikkust klassivõitluse jaoks, ja luges kõigi maade noorsooliikumise otseseks kohuseks võidelda militarismi vastu.¹² Tuleb aga märkida, et sotsialistlikus liikumises polnud ühtsust ega üksmeelt militarismivastase võitluse küsimustes. Marksistlik teooria ja praktika arenes pidevas võitluses - ühelt poolt parempoolsete oportunistlike tendentsidega ja teiselt poolt anarhistliku fraseoloogiaga.¹³ Eriti keeruliseks muutus olukord I maailmasõja päevil, mil sotsialistlike parteide liidrid loobusid varem väljatöötatud otsustest ja toetasid kodanlust imperialistlikus röövsõjas.

Kommunistide ja kommunistliku noorsoo antimilitaristliku taktika väljatöötamisel etendas suurt osa V. I. Lenin. Eeskätt tuleks mainida V. I. Lenini artikleid: 1907. a. sügisest "Militarismivastane propaganda ja sotsialistlike töölisnoorte ühingud" ning 1916. a. sügisest "Proletaarse revolutsiooni sõjaprogramm".¹⁴ V. I. Lenin lähtus faktist, et kodanliku riigi armee, mis on formeeritud töölis- ja talurahva noorsoost, moodustab kapitalistliku korra peamise tugipunkti. Sellest lähtuvalt tuli kodanlikule militarismile, mis püüdis armeed muuta pimedaks tööriistaks nii välispoliitikas kui tööliklassi revolutsioonilise liikumise mahasurumises, vastu seada militarismivastane propaganda sõdurite ja madruste hulgas. V. I. Lenini arvates oli antimilitaristlikku propagandat lihtsam teostada kutsealuste keskel kui armees. Armees takistasid seda karmid kasarmutingimused, sõjaväeline distsipliin ja äralõigatus oma keskkonnast. V. I. Lenin märkis, et kuigi noorsooühingute ülesanne on poliitiline eneseharimine, selgepiirilise sotsialistliku programmi väljakujundamine, peavad nad veelgi rohkem aega ja tähelepanu pöörama antimilitaristlikule tegevusele.¹⁵ Patsi-

¹² В. Десятерик, А. Латышев. Ленин и молодые зарубежные революционеры. М., 1974, с. 27.

¹³ М. М. Мухамеджанов. Молодежь и революция, с. 39.

¹⁴ В. И. Ленин. Теосед. 41. kd., lk. 171-173; 23. kd., lk. 65-75.

¹⁵ В. И. Ленин. Полное собрание сочинений. Т. 16, с. 115.

fistlike ideede levikust tingitult pööras V.I.Lenin palju tähelepanu marksistide suhtumisele kodanlikku armeesse. Kokkuvõtlikult väljendas ta seda artiklis "Proletaarse revolutsiooni sõjaprogramm", märkides: "Rõhutud klass, kes ei püüa õppida relva tarvitama, ei püüa omada relva, niisugune rõhutud klass vääriks vaid seda, et teda koheldaks nagu orje."¹⁶ Seega pole revolutsioonilisel noorsool õigust kodanlikust armeest deserteerida või sellest kõrvale hoiduda. Vastupidi - tuleb õppida sõjakunsti ning samal ajal levitada oma vaateid sõdurite hulgas. Neist ideedest lähtus edaspidi kogu rahvusvaheline kommunistlik noorsooliikumine, sealhulgas EKNÜ KNI raames.

KNI tegeles antimilitaristliku võitluse küsimustega asutavast kongressist alates. Oma tegevusprogrammis fikseeris KNI militarismi mõiste leninliku definitsiooni. Selge piirjoon tõmmati patsifismi ja marksistliku taktika vahele. Näidati, et võimu võttes peab proletariaat paratamatult toetuma relvajõule, järelikult noorsugu peab võitlema proletariaadi relvastamise eest.¹⁷ Oluliselt täpsustasid antimilitaristlikku taktikat KNI Rahvusvahelise Büroo 1920.a. juulidirektiivid. Direktiivides asetati kommunistlike noorte tegevusele peaarõhk armeele. Armees tuli levitada kommunistlike ideid, rajada revolutsioonilisi ringe, mis propaganda kõrval pidid arendama võitlust ka sõdurite eluoluliste tingimuste parandamise eest.¹⁸ Individuaalset deserteerimist ja sõjaväeteenistusest kõrvalehoidmist ei loetud antimilitaristliku võitlustaktika hulka kuuluvaks. Kui seni oli KNI siiski peaarõhu asetanud kommunistlike noorte tegevusele armeele, siis KNI II kongress 1921.a. juulis eraldas selgelt kolm võrdväärset tegevussuunda: 1) armee, 2) kutsealused, 3) kodanluse poolt rajatud sõjalised ja poolsõjaväelised noorsoo-organisatsioonid.¹⁹ Oluliselt täiendasid kommunist-

¹⁶ V. I. L e n i n. Teosed. 23. kd., lk. 68.

¹⁷ Берлинский конгресс КИМ. М., 1925, с. 96.

¹⁸ Коминтерн, КИМ и молодежное движение (1919 - 1943). Сборник документов. Т. I. М., 1977, с. 70.

¹⁹ М. М. М у х а м е д ж а н о в. Молодежь и революция. с. 303.

like noorte võitlustaktikat kodanlikes armeedes Soome delegatsiooni ettepanekud, mis olid adresseeritud V.I.Leninile. Nimelt soovitati kogu antimilitaristliku töö lähtepunktiks võtta konkreetsed sotsiaalsed olud, millest sõdur on võrsunud, ja seostada kõik puudused, mille all ta varem kannatanud, ekspluataatorlike klasside edasise saatusega.²⁰ Tervalt kritiseeriti Soome delegaatide poolt KNI Täitevkomitees levinud seisukohta, et noorsooühingute rakukestel pole vaja tegelda sõdurite eluolu pisiküsimustega; õigustatult hinnati seda kui KNU tegevuse alahindamist armees.²¹

EKNU avaldas oma taktikalised seisukohad 1922.a. algul häälekandjas "Noor Proletaarlane". Ulatuslikumas programm-artiklis "Kommunistliku Noorsooühingu ülesanded" asetati pearõhk kommunistlike noorte tegevusele armees.²² Märgiti, et KNU peab "kodanlise sõjaväe niivõrd ära mürgitama, et see kodanlusele sõja korral võimetu tööriist oleks, kuid vägev sõjariistus jõud töörahvale kokkupõrkamise korral kodanlusega". Artiklis ei puudutatud tööd kutsealuste keskel ega kodanlikes noorsoo-organisatsioonides, ei pööratud tähelepanu ka sõdurite eluoluliste nõudmiste eest võitlemisele.

Noorsooühingute võitluskogemused, üldistatud KNI poolt, ja töörahva ühisrinde poliitika enam kui pooleaastane praktika olid aluseks EKNU I kongressi tööle 1922.a.septembris. Kongressil jäi eeskätt kõlama KNI poolt sõnastatud põhimõtte, et kodanlikult armeelt ei "tule mitte nõuda sõjariistade mahapanemist, vaid meie püüd olgu - sõjariistad kodanluse käest ära ja töörahva kätte".²³ Militarismivastase võitluse küsimust käsitleti kongressil põhiliselt organisatsiooniliste küsimuste raames. Vastuvõetud resolutsioonis määrati kindlaks järgmised ülesanded: 1) "igasse sõjaväeosas asu-

²⁰ Ближе всех. Ленин и юные интернационалисты. Сборник документов и материалов. М., 1968, с. 177-178.

²¹ М. М. Мухамеджанов. Молодежь и революция, с. 304.

²² Bestimaa Kommunistliku Partei II kongress Tln., 1962, lk. 359.

²³ ЕКРА, ф. 24, nim.1, s.-ü. 733, l.10.

tada EKNÜ kollektiivid kolmikute alusel, et sinelites noortöölisi töörahva ühisesse väerinda võita"; 2) "EKNÜ peab looma kollektiivid skautide rühmadesse, et antimilitaristlik propagandat nende keskel teha ja proletaarsele ollusele selgitada, et töörahva laps ainult TÖÖRAHVA VABARIIGI punast skautismi toetab".²⁴ Sõjaväes organiseeritavad kolmikud pidid olema rangelt konspireeritud ja seepärast vahetult alutatud Keskkomiteele.²⁵ Tundub, et EKNÜ I kongressi poolt fikseeritud ülesanded antimilitaristliku töö valdkonnas polnud päris ammendavad. Nii ei pööratud tähelepanu ulatuslikule deserteerimisele kodanlikust armeest. Kodanlike väljannete andmeil mõisteti 1920.a. kohut 606, 1921.a. 514 deserteeri üle.²⁶ Deserteeride poliitiline hoiak ei jätnud erilisi kahtlusi, kuivõrd kindralstaabi ülema 15.septembri 1922.a. ringkirjast selgub, et enamik deserteerunutest on siirdunud Nõukogude Venemaale.²⁷ Kongressi tähelepanu alt jäi kõrvale ka teravnenud ideoloogiline ning poliitiline võitlus militariseerimisküsimuste ümber. Nii keelas politsei 1922.a. 1. mai demonstratsioonil üldse rääkida militarismist.²⁸ Samal ajal valdas militarismivastane võitlus üha laiemalt noorte meeli. 1922.a. jaanuaris Viljandis toimunud Eesti Koolinoorsoo Keskliidu IV kongress lõppes ajakirja "Noor Tööline" sõnade järgi "antimilitaristliku tormiga".²⁹ Noorsoo meeleolud kutsusid kohe esile valitsevate ringkondade vasturünnaku. 1922.a. augustis nõudis "Sõdur" sõjalise kasvatus tugevdamist sedavõrd, et oleks efektiivsemalt võimalik võidelda väljaspool kooli levinud "haiglase poliitilise noorproletaarluse vastu".³⁰

Ülalöeldu juures tuleb muidugi arvestada, et kuivõrd tegu oli noorsooühingu esimese kongressiga, siis olid aru-

²⁴ Eestimaa Kommunistliku Partei III kongress. Tln., 1975, lk. 89.

²⁵ Ulevaade ELKNÜ ajaloost. I osa, lk. 128.

²⁶ "Sõdur", 1922, nr. 14, lk.1.

²⁷ Eestimaa Kommunistliku Partei III kongress, lk. 97.

²⁸ Sealsamas, lk. 150.

²⁹ "Noor Tööline", 1922, nr.1, lk. 24.

³⁰ "Sõdur", 1922, nr. 15, lk. 1.

tusel põhiliselt organisatsioonilised küsimused. Liiatigi peeti kongressi illegaalselt, mis sundis maksimaalselt ajakava kokku suruma.

1922.a. detsembrikuus toimus KNI III kongress. Kongress rõhutas teravalt vajadust võidelda kodanlike armeede sõdurite materiaalse olukorra parandamise ja poliitiliste õiguste laiendamise eest.³¹ Enamik kongressist osavõtjaid ei jaganud mõnede Saksamaa ja Poola delegaatide arvamust, kes pidasid näiteks lubamatuks võidelda väeteenistuse aja lühendamise eest, pidades seda põhimõtteliselt vastuolus olevaks kommunistliku taktikaga.³² KNI kongress arvestas, et militarismivastane võitlus oli tugevasti mõjustanud ka sotsialistlike noorsooühingute reaksoosseise ja et see avas uusi võimalusi ühisrindeks. Sama momenti oli silmas peetud ka KNI uue programmi projektis, kus suur rõhk asetati võitlusele ajateenistuse-eelse sõjalise ettevalmistuse vastu.³³ Paraku laialdast rahvusvahelist noorsoo ühisrinnet kommunistliku ja sotsialistliku voolu vahel tollal veel ei tekkinud. Näiteks ütlesid sotsialistlikud noorsooühingud ära KNI ettepanekust viia ühiselt läbi 1923.a. 11. - 18.märtsini rahvusvaheline kodanliku militarismi ja reaktsiooni vastase propaganda nädal.³⁴

Antimilitaristliku töö seisukohalt kujunes KNI-le edukaks 1923.a. Aktiivseks ja tulemusrohkeks oli see aasta samuti EKNÜ-le. Aasta algul okupeerisid Prantsuse-Belgia väed Ruhri piirkonna. Siit alguse saanud sündmuste ahel viis 1923.a. sügisel Saksamaal revolutsioonilise situatsiooni kujunemiseni. Oktoobris puhkes kommunistide juhtimisel ülestõus Hamburgis. Tekkisid töölisvalitsused Saksimaal ja Tüüringis. KNI arendas laiaulatuslikku militarismivastast kam-

³¹ В. Привалов. Коммунистический Интернационал Молодежи. Страницы истории. М., 1973, с. 123.

³² Р. Хитаров. От II до V конгресса КИМ. М.-Л., 1931, с. 67.

³³ К вопросу о программе Коминтерна. М., 1923, с. 197.

³⁴ В. Привалов. Коммунистический Интернационал Молодежи, с. 123.

paaniat, et kaitsta puhkevat revolutsiooni Saksamaal ja ära hoida teiste kapitalistlike riikide võimalikku intervent-siooni. KNI Täitevkomitee sekretär R.Schilleri kirjas 22. veebruarist 1923 EKNÜ Keskkomiteele nõuti ka EKNÜ-lt anti-militaristlikus võitluses "kõige energilisemat ja laialda-semat kampaaniat"³⁵. EKNÜ aruandes 8. detsembrist 1923 KNI Täitevkomiteele leiame kokkuvõtte toimunud üritustest.³⁶

Aruanne lubab järeldada, et kampaania kujunes Eestis laiaulatuslikuks ning oli revolutsioonilise võitluse tuli-punktiks. Agitatsiooni- ja propagandatöös lähtus EKNÜ eel-dusest, et kui tööliklass Saksamaal kaotab ja võibda reakt-sioon, on see ühtlasi ka eesti tööliklassi kaotuseks.

Seoses ulatusliku militarismi- ja sõjavastase kampa-niaga viidi 1923.a. ellu organisatsioonilisi muudatusi. 1. oktoobril saadetud juhtnõõrides soovitas KNI Täitevkomitee sekretariaat kommunistlike noorsooühingute keskkomitee-de juurde luua spetsiaalsed militarismivastase võitluse osa-konnad.³⁷ EKNÜ moodustas sõjavägedes tegutsevatest kommu-nistlike noorte gruppidest erilise sõjaväeorganisatsiooni, allutades selle vahetult Keskkomiteele.³⁸ Ka määrati linna-desse, kus paiknesid sõjaväeosad, spetsiaalsed organisaato-rid-sidepidajad.³⁹

Mõnevõrra rohkem hakkas EKNÜ tähelepanu pöörama sõdu-rite ja kutsealuste materiaalsele ning poliitilisele olukor-rale. Nii oli 1923.a. 1.mai hüüdlausestesse lülitatud loo-sung "Nõuame soldatisinelisse riidetatud noortööliste inim-likku kohtlemist!"⁴⁰.

Rakendatud abinõude tulemusel kasvas armees antimili-taristliku töö intensiivsus ja efektiivsus. Sellest annavad

³⁵ NLKP Keskkomitee Marksismi-Leninismi Instituudi Par-tei Keskarhiiv (edaspidi MLI PKA), f.533.

³⁶ Vt. Eestimaa Kommunistliku Partei III kongress, lk. 338.

³⁷ MLI PKA, f.533.

³⁸ Ülevaade ELKNÜ ajaloost. I osa, lk. 141.

³⁹ Sealsamas.

⁴⁰ Eestimaa Kommunistliku Partei III kongress, lk.279.

tunnistust EKP ja EKNÜ dokumendid, mälestused, samuti kodanliku armee dokumendid. Nii on EKNÜ Keskkomitee liige V. Kangur meenutanud kommunistlike noorte aktiivset revolutsioonilist tegevust Pärnus paikneva 9. pataljoni 2. kompaniis, kuhu ta 1923.a. aega teenima suunati.⁴¹

1923.-1924.aasta vahetusel tekitasid kodanliku armee juhtkonnale suurt muret Virumaalt armeesse kutsutud revolutsioonilised noored, keda arvestati umbes 30 ümber. Kindralstaabi valitsuse III osakond, mis tegeles vastuluure ja sõjaväe poliitiliste meeleolude tundmaõppimisega, kartis, et "suurema arvu värskeste kommunistide juurdetulekuga seal (5. üksik jalaväepataljon Rakveres - J.A.) üldine meeleolu kommunistide kihutustöö tõttu palju pahemale poole võib nihkuda".⁴² Ka revolutsiooniliste jõudude edu 1923. a. II Riigikogu valimistel kandis kindralstaap osaliselt kuritarvituste kasvule ja sõdurite rasketele teenistustingimustele armees.⁴³

Sõjamineisterium juurdles tõsiselt, mida ette võtta revolutsiooniliste noortega - kas koondada nad omaette üksusteks või hajutada mitme sõjaväeosa vahel.⁴⁴ Revolutsioonilise tegevuse vastu võeti tarvitusele nii ideoloogilisi kui organisatsioonilisi abinõusid. 1. jalaväerügemendi ülematekandest 1. diviisi ülemale 20. veebruarist 1924 selgub näiteks, et kommunistlikule agitatsioonile vastukaaluks korraldati loenguid jooksvate poliitiliste sündmuste kohta. Peale selle oli "kompaniides poliitiliselt kindlalt riiklisel alusel seisvad sõdurid valitud, kes üldist meeleolu jälgivad ning sellest kompaniide ülematele ette kannavad".⁴⁵

Revolutsioonilised meeleolud valitsesid ka kutsealuste hulgas. EKP dokumentides märgiti, et 1923.a lõpul tegi EKNÜ aktiivset agitatsiooni kutsealuste kogunemispunkti-

⁴¹ Karastumine, lk. 265-267.

⁴² Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1.detsembril 1924, lk. 60.

⁴³ EKPA, f. 6495, nim.1, s.-ü. 124, 1.25.

⁴⁴ Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1.detsembril 1924, lk. 61; V. G r ü n b e r g. Kommunistlik propaganda- ja organiseerimistöökodanliku Eesti sõjaväes. - Eesti Kommunist", 1974, nr. 11, lk.37-38.

⁴⁵ Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1.detsembril 1924, lk. 61.

des.⁴⁶ Tulemuseks oli, et 1924.a. jaanuaris rongist, milles veeti kutsealuseid Pärnumaalt, kolasisid "Internatsionaali" helid. Tallinnas, teel Balti jaama, möödudes Pikal tänaval Nõukogude Liidu saatkonnast avaldasid oma solidaarsust Nõukogudemaaga Harjumaa kutsealused.⁴⁷

1924.a. näitas antimilitaristliku võitluse veelgi suuremat kasvu. Üheks keskseks sündmuseks kujunes juuli- ja augustikuu vahetusel EKP ja EKNÜ poolt organiseeritud sõjavastase nädala raamides 3. augustil toimunud võimas sõjavastane meeleavaldus Tallinnas, millest töölisajalehtede andmeil võttis osa kuni 4000 inimest.⁴⁸ Demonstrantidega üritasid ühineda mõned väeosad. Seda takistasid ohvitserid. Kuid mitmel pool ühinesid sõdurid 30-40 kaupa demonstrantidega, kuigi neid selle eest ähvardasid karmid karistused.⁴⁹ Demonstratsioonil areteeriti ja karistati vanglaga 23 osavõtjat, enamik neist revolutsioonilised noored.⁵⁰ Novembris 1924 andis EKNÜ välja "Sõduri ja madruse 10 käsku", mis nägi ette täpsed juhtnõõrid, kuidas revolutsioonilistel noortel tuleb käituda kodanlikus armees.⁵¹ 1924.a. ilmsesid armees rahulolematuse tendentsid ka rahvuslikul pinnal. Seda eriti Rakveres paiknevates väeosades. Nimelt kohtlesid eestlastest ohvitserid ja allohvitserid halvasti vene vähemusrahvusest sõdureid.⁵²

1924.a. EKP ja EKNÜ poolt organiseeritud võitlusaktisioonid kuulusid juba relvastatud ülestõusu ettevalmistamise raamidesse. J. Anveldi hilisemate hinnangute järgi oli kuni 1923.a. kommunistidel armees vähe poolehoidu.⁵³ 1923.a.

⁴⁶ EKPA, f.6495, nim.1, s.-ü. 145, l.8.

⁴⁷ "Kommunist", nr. 2, 11. märtsil 1924.

⁴⁸ "Meie Leht", nr. 12, 5. augustil 1924.

⁴⁹ EKPA, f. 6495, nim.1, s.-ü. 141, l.26.

⁵⁰ Ülevaade ELKNÜ ajaloost. I osa, lk. 158.

⁵¹ Vt. Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1.detsembril 1924, lk. 98-100.

⁵² EKPA, f. 27, nim.1, s.-ü. 717, l.30.

⁵³ EKPA, f.9461, nim.1, s.-ü.22, l.164.

olukord muutus ja 1924.a. suvel ei võinud kodanlus enam armee toetusele tervikuna kindel olla.⁵⁴

Relvastatud ülestõusu ajaks polnud EKNÜ siiski jõudnud veel koostada konkreetsemat tegutsemisprogrammi sõdurite keskel. Võitlusloosungitena olid formuleerimata sõdurite ja kutsealuste igapäevased eluolulised nõudmised. Analüüsides kodanluse valitsusorganite materjale, võib järeldada, et majanduslikud nõudmised olid sõduritel sellele vaatamata siiski küllalt selgepiiriliselte välja kujunenud. Esikohal võib nimetada sõdurite suurt rahulolematust kodanliku maareformiga. Rahutusi tekitas halb toitlustus ja riietus. Noorsõdurid olid iseäranis rahulolematud äärmiselt halbade kasarmutingimustega.⁵⁵ Pärast detsembriülestõusu ebaõnnestumist tekkis vajadus organiseerida võitlust sõdurite majanduslike ja poliitiliste vajaduste eest, sest langes vahetu revolutsiooniline innustus, samuti raskenes armees kogu revolutsiooniline tegevus. Samas suunas tegutses KNI, kuivõrd kapitalismi ajutise stabilisatsiooni aastail ilmnas üldine revolutsioonilise liikumise langus.

1924.a. juulis toimunud KNI IV kongress arutas ja üldistas põhjalikult antimilitaristliku töö kogemusi noorsooühingutes. Teiste ülesannete kõrval orienteeris kongress noorsooühinguid võitlusesse sõdurite ja madruste spetsiifiliste nõudmistega eest.⁵⁶ Kongress mõistis hukka mõnede noorsooühingute poolt tõstatatud üldsõnalised loosungid ("Seltsimehed sinelites, ärge unustage, et te olete proletaarlased!"), mis ei mobiliseerinud armeedesse värvatud noori aktiivsele tegevusele. Vastulöökk anti neile delegaatidele, kes ikka veel eitasisid sõdurite nõudmistega eest veetava võitluse vajadust, kartes sellega tugevdada kodanlikke armeesid.⁵⁷

⁵⁴ ЕКПА, ф. 6495, нм.1, с.-ü. 141, 1.33.

⁵⁵ ENSV ORKA, ф. 1108, нм.1, с.-ü. 192, 1. 5, 7, 23; с.-ü. 150, 1.18.

⁵⁶ Л. М. Рабкин а. Коммунистический Интернационал Молодежи в борьбе против милитаризма и фашизма (1924 - 1927). - Под знаменем пролетарского единства. Изд. Саратовского Университета, 1969, с.103.

⁵⁷ Sealsamas, lk. 104.

KNI Täitevkomitee, arendades edasi kongressi ideid, suutis 1926.aastaks välja pakkuda juba mitmeid konkreetseid nõudmisi sõdurite jaoks erinevates maades. Nende hulka kuulus ajateenistuse lühendamise nõue, põllutöödeks antava puhkuse nõue, sõdurite perekondade abistamise nõue.⁵⁸ Tublisti aitas noorsooühinguid 1925.a. juulis Berliinis toimunud Euroopa kommunistlike noorsooühingute konverents. Konverents formuleeris erinevate maade ja regioonide noorsooühingute peamised ülesanded lähemaks ajaks. Baltimaade noorsooühingute osas märgiti, et siin peaks kõikide noorsoo nõudmiste aluseks olema rahu ja normaalsete suhete küsimus Nõukogude Liiduga.⁵⁹ Taoline ülesanne nõudis endisest veelgi suurema rõhu asetamist militarismivastasele võitlusele.

Kahekümnendate aastate teine pool oli mitmeti vastuoluline. Ühelt poolt stabiliseerus ajutiselt kapitalistlike riikide siseolukord, teiselt poolt teravnesid rahvusvahelised suhted. Imperialistlikud riigid taotlesid uuesti arveteõiendamist esimese sotsialistliku riigiga. Eriti teravnesid kahekümnendate aastate keskel suhted Inglismaa ja Nõukogude Liidu vahel. Eelnevast lähtudes polnud rahvusvahelisele kommunistlikule liikumisele kaugeltki ükskõik, millise hoiaku võtab noorsugu kodanlikes armeedes.

Eesti kodanlus tegutses pärast 1924.a. 1. detsembri relvastatud ülestõusu peamiselt kolmes suunas. Esiteks püüti armeed puhastada revolutsioonilistest elementidest ja isoleerida "kommunistlikust nakkusest". Teiseks püüti luua armeed kõrvale relvastatud vabatahtlik võitlusvõimeline klassiorganisatsioon, kuivõrd ülestõusu kogemus oli kinnitanud, et armeed ei saa alati täies ulatuses usaldada. Sel eesmärgil taaselusutati Kaitseliit, mille kaudu loodeti mõjutada ka noorsugu. Kolmas tegevussuund taotles laialdaseimat sõjaväe-eelset militaristlikku ettevalmistust. 1927/28. õppeaastast viidi kesk- ja kutsekoolidesse sisse üldine sõ-

⁵⁸ ЕКРА, ф.27, нм. 1, с.-ü. 680, 1.24.

⁵⁹ Конференция Коммунистических Союзов Молодежи Европы 21 и 22 июля 1925 г. в Берлине. Резолюции, постановления, воззвания. М.-Л., 1926, с. 43.

sõjaline õppus 2 tundi nädalas, millele lisandus kevadel 10-päevane laagriõppus. Sellega pidid õpilased juba enne sõjaväeteenistust läbi tegema noorsõduri kursuse.⁶⁰ Sõjalisele õpetusele koolides püüti anda natsionalistlikku ja inimvihakajalikku värvingut. Seetõttu puhkes 1929.a. skandaal sõjalise õpetuse ühe metoodilise juhendi ümber, mis kandis pealkirja "Meie vaenlased" ja milles õhutati antikommunism ning rahvuslikku vaenu.⁶¹ Sõjaväelased nõudsid, et ka füüsika, keemia, geograafia jt. üldainete programmidesse tuleb põimida sõjalisi teadmisi.⁶²

Kaitseliidu reorganiseerimisel peeti samuti silmas klassivaenu ja sotsialismivaenulikkuse õhutamist. 1926.a. septembris toimunud Kaitseliidu pealikute nõupidamisel oli üheks arutuse all olevaks küsimuseks ideoloogiline kasvatustöö noorsoo hulgas.⁶³ Sama aasta lõpus kuulus Kaitseliidu ridadesse 1938 õpilast ja 1093 üliõpilast.⁶⁴ 1930.a. mais kinnitati Kaitseliidu vanematekogu poolt "Noorte Kotkaste" organisatsiooni põhimäärus.⁶⁵ Sellega loodi noorsoo militaristlikuks kasvatamiseks vahetult Kaitseliidule alluv organisatsioon.

Arvestades muutunud tingimusi, pidi EKNÜ ajakohastama oma antimilitaristlikku võitlustaktikat. EKNÜ organisatsioon oli saanud ülestõusu tagajärjel tugevasti kannatada. Kodanluse aktiivse vastutegevuse tõttu muutus nõrgestatud organisatsiooni tegevus armees üpris raskeks. Seepärast tuli nüüd tegevuse pearõhk kanda õppiva noorsoo ja kutsealuste keskele.

⁶⁰ K. M a r t i n s o n. Noorsoo militariseerimisest kodanlikus Eestis. - "Nõukogude Kool", 1963, nr. 11, lk. 819-820.

⁶¹ ENSV ORKA. f. 1108, nim.4, s.-ü. 14, l.680, 684.

⁶² B. N e d z v e t s k i. Esimeste sammude sügavad jäljed. Tln., 1972, lk.55.

⁶³ "Kaitse Kodu", nr.19,30. septembril 1926, lk. 837.

⁶⁴ "Kaitse Kodu", nr. 12,15. juunil 1927, lk. 451.

⁶⁵ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.-ü. 664, l.243-244.

Noorsooühingu konkreetse tegevuse nõrgenemine armee-
 tõi kaasa nihilistlike meeleolude tugevnemise. Levis ja laie-
 nes deserteerumine armee-est. Seda konstateeris EKNÜ detsemb-
 rikonverents 1926.a.⁶⁶ Taolised meeleolud polnud võõrad ka
 mõnedele EKP juhtivatele töötajatele. Nii avaldati veel EKP
 1929.a. jaanuarikonverentsil mõtet (J. Jürna), et klassitead-
 likud töölised peaksid mobilisatsiooni korral sellest kõr-
 vade hoidma, sõjaväeteenistusest aga deserteerima.⁶⁷ Neid
 meeleolusid arvestades nõudis EKNÜ 1926.a. detsembrikonve-
 rentsil resolutsioon "Töö sõjaväes" järgmist: "Kodanlist sõ-
 javäge ei löhu ja ei nõrgesta meie mitte sellega, kui meie
 kodanlisest sõjaväest kõrvale püüame hoida. Kommunistiline ja
 revolutsiooniline noorsugu peab just kodanlisse sõjaväkke
 tungima, et sõjateadmisi omandada ja neid siis kodanluse
 vastu tarvitada, ning et kodanlist sõjaväge seestpoolt nõr-
 gestada ja killustada."⁶⁸ Sellest hoolimata oli EKNÜ hääle-
 kandja 1928.a. sunnitud konstateerima, et paljud kommunist-
 liku noorsooühingu liikmed ei taha sõjaväkke minna ja püüa-
 vad sellest kõrvale hoida.⁶⁹ Üldhariduslikes koolides laie-
 nes sõjalisest õpetusest kõrvalehoidmine. Eriti kiiresti
 kasvas laagriõppustest kõrvalejääjate arv. Paljudes õppe-
 asutustes (Tallinna Õpetajate Seminar, Tallinna Tehnika
 Gümnaasium, Tallinna Linna Ühisgümnaasium) puudus väliõppus-
 telt 25 - 30 % õpilastest.⁷⁰ Ka siin ei jäänud EKNÜ ükskõik-
 seks pealtvaatajaks. 1928.a. kevadel rõhutas "Noor Prole-
 taarlane": "Eestimaa Kommunistlik Noorsoo Ühing ei või soo-
 vitavaks pidada oma liikmete ja poolehoidjate kooliõpilaste
 laagriõppusest kõrvalejäämist." Ajaleht näitas, et taoline
 käitumine toob kaasa kaks halba nähtust, nimelt et kõrvale-
 hoidvad õpilased heidetakse lõpuks koolidest välja, ja tei-

⁶⁶ "Noor Proletaarlane", nr. 5, 1. juulil 1927.

⁶⁷ EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 520, l. 110-111.

⁶⁸ "Noor Proletaarlane", nr. 5, 1. juulil 1927.

⁶⁹ "Noor Proletaarlane", nr. 1, 28. märtsil 1928.

⁷⁰ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 4, s.-ü. 15, l. 67-68.

seks, et kõrvaleholdjad jäävad sõjalistest teadmistest ilma.⁷¹ Ühtlasi peeti vajalikuks, et kommunistlikud noored ühendaksid laagriõppuse kindlasti aktiivse propagandategevusega.

EKNÜ 1926.a. detsembrikonverents kohustas kommunistlikke noori armees võitlema sõdurite ja madruste "poliitiliste ja majanduslike õiguste kitsendamise ja kärpimise vastu". Seejuures ei käsitletud konverentsil konkreetset sõdurite eluoluliste nõudmiste programmi, vaid piirduti põhimõteteliste töösuundade kindlaksmääramisega.

Kõigest eelöeldust ei tohi järeldada, nagu oleks EKNÜ tegevus militarismivastase võitluse valdkonnas kahekümnendate aastate keskelt alates piirdunud vaid deserteerimise hukkamõistmisega. 1927.a. 10.-18. märtsini korraldas EKNÜ noorsoo sõjavastase nädala. Sellele üritusele pühendas "Noor Proletaarlane" suure osa järjekordse numbri mahust.⁷² Nädala raamides ilmus EKNÜ Keskkomitee lendleht "Kõikidele nekrutitele, sõduritele ja madrustele". Aruandes KNI Täitevkomiteele 20. maist 1928 konstateerisid EKNÜ Keskkomitee liikmed J. Reesen, H. Ross ja L. Looring, et EKNÜ on pidevalt korraldanud kampaaniaid võitluseks sõjaohu vastu, on pidevalt tundma õppinud sõjaasjandust nii armee tegevuseteenistuses kui ka armee-eelse sõjalise õpetuse kaudu.⁷³

Kokkuvõttes jäi aga noorsooühingu antimilitaristlik tegevus, võrreldes kahekümnendate aastate esimese poolega, kahtlemata nõrgemaks. 1929.a. EKNÜ Keskkomitee poolt KNI Täitevkomiteele saadetud kirjas analüüsiti EKNÜ organisatsioonilist olukorda ja tegevust. Puuduste hulgas märgiti noorsooühingu nõrka tegevust armees ja antimilitaristliku töö nõrkust tervikuna.⁷⁴ Ühtlasi oli Keskkomitee olukorda põhjalikult arutanud ja kavandanud abinõud puuduste kõrvaldamiseks. Eeskätt peeti vajalikuks antimilitaristlike võit-

⁷¹ "Noor Proletaarlane", nr. 2, 26. aprillil 1928.

⁷² Vt. "Noor Proletaarlane", nr. 3, 9. märtsil 1927.

⁷³ MLI PKA, f. 533.

⁷⁴ Sealsamas.

lusmeetodite täiustamist. Kui varem oli pidevalt rõhutatud ja nõutud kommunistlikelt noortelt tegevust vahetult kasarmuis, siis nüüd oli suund võetud nii kutsealuste kui sõdurite kaasatõmbamisele legaalsete revolutsiooniliste organisatsioonide ja ametiühingute poolt korraldatavatesse üritustesse, samuti osavõtule mittingutest ja koosolekutest, ilma et neid üritusi oleks käsitletud otseselt nekrutite ja sõdurite jaoks läbiviidavate üritustena. See võimaldas kahtlemata paremini vältida kodanluse repressioone, teiselt poolt aga hoida kutsealuseid ja sõdureid kursis töölisliikumise aktuaalsete küsimustega.

Kommunistlike noorsooühingute konkreetsete antimilitaristlike tegevusprogrammide väljatöötamisel oli suureks abiks KNI programm, mis võeti vastu internatsionaali V kongressil 1928.a. Programm määratles, et KNI võitleb militarismi vastu, kuid selle raamides ka sõdurite ja madruste nõudmiste eest, et kergendada nende olukorda.⁷⁵ Programm fikseeris põhilise nõudmiste ringi, mille eest noorsooühingud pidid võitlema. Need olid: 1) sõdurite ja madruste poliitilised õigused; 2) kõrgem palk; 3) regulaarsed puhkused; 4) õigus kanda väljaspool teenistust erariideid; 5) ohvitseride valitavus sõdurite poolt; 6) sõjaväelise seadusandluse ja sõjaväeliste karistusorganite kaotamine; 7) tagaväelaste komiteede moodustamine; 8) sõdurite ametiühingute moodustamine. Teenistusaja lühendamise nõuet käsitleti programmis kui imperialistlike riikide armeede laostamise hooba. Selle nõudmise konkreetne vorm pidi sõltuma iga maa olukorrast ja sõdurite meeleoludest.⁷⁶ Ühtlasi selgitati, et tuleb teha selget vahet sotsiaaldemokraatlike ja kodanlike noorsooühingute samasisulise loosungi puhul. Märgiti, et sotsialistlikud noorsoo-organisatsioonid tõstavad ajateenistuse lühendamise loosungi ainult kodanlike armeede kind-

⁷⁵ Программа Коммунистического Интернационала Молодежи. Принятая V конгрессом КИМ и утверждена президиумом ИККИ 13 марта 1929 г. М., 1929, с. 63.

⁷⁶ Программа Коммунистического Интернационала Молодежи, с. 64.

lustamise tagamõttega.⁷⁷ Kahtlemata avaldusid sellistes formuleeringutes kommunistliku ja sotsialistliku liikumise vahelised ebanormaalsed poliitilised suhted, mis eriti selgelt kujunesid välja kahekümnendate aastate teiseks pooleks. Mitmel maal, sealhulgas ka Eestis etendasid sotsialistlikud noorsooühingud küllaltki olulist osa võitluses militarismi vastu. Eesti Noorsotsialistliku Liidu (ENL) tegevuse analüüsil on esile tõstetud just antimilitaristlikku tegevust.⁷⁸ Küllaltki järjekindel ENL-i poolne militarismivastane agitatsioon ja propaganda olid tollal heaks eelduseks, et kujundada laialdane noorsoo ühisrinne. Tuleb aga rõhutada, et ENL-i tegevus piirdus põhiliselt agitatsiooniga ja propagandaga kodanliku seaduslikkuse raamides. Tingimustes, kus sõdureid karistati vileaastase sunnitööga ainuüksi revolutsioonilise lendlehe ja töölisajalehe lugemise eest, nagu see juhtus 1929.a. Narva l. jalaväerügemendis,⁷⁹ polnud noorsotsialistidest võitlejaid kodanliku militarismi konkreetsete avalduste vastu.

KNI programm andis noorsooühingutele edasiseks tegevuseks otsesed juhtnöörid. KNI koordineeris noorsooühingute tööd programmide ettevalmistamisel, arutades läbi ja saates laialti materjale, milles hinnati ühtede või teiste programmiprojektide plusse ja miinuseid.⁸⁰ Alates 1928.a. detsembrist püstitas EKNÜ Keskkomitee Välismaa Büroo ülesande formuleerida sõjavastaseks tööks sõdurite ja madruste hulgas konkreetsed nõudmised, samal ajal kirjastada KNI vastavasisulisi materjale.⁸¹

Ulatusliku militarismivastase võitluse programmi võttis EKNÜ Keskkomitee pleenum vastu veebruaris 1930. Pleenumi resolutsioon "EKNÜ antimilitaristliku töö ülesannetest" andis põhjaliku käsitluse kodanliku armee olemusest ja militaristlike tendentside arengust. Resolutsioonis nenditi, et armee

⁷⁷ Программа Коммунистического Интернационала Молодежи, c.64.

⁷⁸ Vt. H. A. L e b b i n. Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis. Tln., 1970, lk. 200.

⁷⁹ ENSV ORKA, f. 927, nim. 1, s.-ü. 437, l. 33.

⁸⁰ Vt. EKPA, f. 7491, nim. 1, s.-ü. 13, l.23 - 33, 53.

⁸¹ EKPA, f.24, nim. 1, s.-ü. 521, l.3.

reorganiseerimine toimub Bestis samas suunas kui teisteski imperialistlikes riikides. Iseloomulik on palgalise kaadri tugevdamise tendents, mistõttu kasvab pidevalt üleajateenijate osatähtsus. Resolutsioonis analüüsiti EKNÜ senist tegevust armees ja leiti, et praktiline antimilitaristlik võitlus on kulgenud mitterahuldavalt. Pleenum püstitas nõude, et noorsoo kodanlikule ajateenistuse-eelsele sõjalisele ettevalmistusele on vaja vastu seada noorsoo proletaarne sõjaline ettevalmistus. Resolutsiooni eri osades määrati detailiselt ära noorsooühingu ülesanded antimilitaristlikuks tööks ettevõtetes, kutsealuste hulgas ning madruste ja sõdurite keskel. Resolutsiooni lõpposa kujutas konkreetsete nõudmiste programmi sõdurite, madruste, üleajateenijate ja reservväelaste jaoks.⁸² Sõdurite ja madruste jaoks nõuti õigust osa võtta töölisorganisatsioonide tööst, miitingutest ja demonstratsioonidest. Nõuti sõjakohtute, distsiplinaarpataljonide ja kartserite kaotamist, auandmise kohustuse kaotamist. Sõjaväe raamatukogudesse nõuti töölisajakirjandust, samuti Nõukogude Liidus ilmunud väljaandeid. Majanduslike nõudmiste hulgas esinesid kasarmute elamiskõlblikuks muutmise, 2-kuulise puhkuse ja kevadieste põllutööde ajaks talupoegadest sõduritele lisapuhkuse andmise nõue. Üleajateenijad pidid saama õiguse luua oma ametiühing, õiguse igal ajal tühistada teenistuslepingut, iga-aastase palgalise puhkuse, õiguse elada väljaspool kasarmuid ja õiguse osa võtta töölisorganisatsioonide tegevusest. Reservi arvatud sõdurid ja üleajateenijad pidid kaasa saama uue riistatse ja jalanõud ning toetusraha elatusmiinimumi ulatuses kuni töö leidmiseni.

1930.a. veebruaripleenumil vastuvõetud EKNÜ antimilitaristlik tööprogramm arvestas Euroopa noorsooühingute kogemusi, seda nii sõdurite nõudmiste formuleerimisel kui ka võitlustaktikas. Näiteks kasutas Itaalia KNU kahekümnendate aastate teisel poolel mitmeid uudseid võitlusvõtteid, sealhulgas lendlehtede, plakatite ja loosungite kirjutamist kasarmute ja nende lähedal paiknevate majade seintele ning teedele, mida mööda sõdurid tavaliselt liikusid, samuti lähikeste, kuni 10-minutiliste välkmiitingute korraldamist

⁸² EKPA, f. 7491, nim. 1, s.-ü. 11, l. 19 - 20.

väeosade kasarmust väljumisel jt. Uurimused on näidanud, et Itaalia KNU kogemusi hakkasid laialdaselt kasutama Bulgaaria, Poola ja Baltimaade noorsooühingud.⁸³ Besti oludele kohandatult propageeris uusi võitlusvõtteid EKNÜ Keskkomitee 1930.a. veebruaripleenumi resolutsioon.

Kokkuvõttes võib märkida, et EKNÜ tegi kahekümnendatel aastatel tähelepanuväärset tööd kodanliku armee mõjutamisel töörahva solidaarsuse ja proletaarse internatsionalismi ideede vaimus. Kulminatsiooniks kujunesid aastad 1923-1924, mil kommunistlikud ideed leidsid armees suurt poolehoidu. Selle kinnituseks oli sõjaväelaste vahetu osavõtt 1924.a. 1. detsembri relvastatud ülestõusust. Ülestõusule järgnenud aastail püüdis kodanlus iga hinna eest isoleerida armee kommunistlikust agitatsioonist ja propagandast. Mitmetel põhjustel muutus EKNÜ poliitiline tegevus kodanlikus armees nüüd peaaegu võimatuks. Kuid EKNÜ suhtus enesekriitiliselt nõrkadesse tööloikudesse ja püüdis leida abinõusid armees tehtava antimilitaristliku kasvatustöö tugevdamiseks. Selleks kasutati muu hulgas teiste maade noorsooühingute kogemused, mida üldistas ja propageeris KNI. Oluliseks sammuks antimilitaristliku töö tugevdamisel armees said EKNÜ poolt 1930.a. veebruaris formuleeritud sõdurite ja madruste ning üleaajateenijate ja reservväelaste igapäevased poliitilised ja eluolulised nõudmised.

⁸³ Д. М. Рабкина. Коммунистический Интернационал Молодежи в борьбе за единство пролетарского движения против милитаризма и угрозы войны 1924 - 1928. Автореферат диссертации на соискание членской степени канд. ист. наук. Саратов, 1970, с. 13.

О ТАКТИКЕ КСМ ЭСТОНИИ В ОТНОШЕНИИ БУРЖУАЗНОЙ АРМИИ В 1920-1930 гг.

Ю. Ант

Р е з ю м е

Под руководством коммунистических и рабочих партий трудящиеся всего мира борются против милитаризма и опасности войны. Особую роль играет в этой борьбе молодежь, которая составляет основной контингент личного состава армий капиталистических стран. Для коммунистической молодежи имеет важное значение обобщение опыта антимилитаристической борьбы прошлого.

В 1920-1930 гг. КСМ Эстонии боролся за демократизацию внутреннего порядка буржуазной армии, за экономические и политические права солдат. Призывников и солдат воспитывали в духе антимилитаризма и интернационализма. В антимилитаристической борьбе КСМ Эстонии исходил из заветов В.И.Ленина и указаний Коммунистического Интернационала молодежи. Хороших результатов добился КСМ Эстонии в первой половине 20-х годов. К концу рассматриваемого периода, в начале 1930 г., КСМ Эстонии составил подробную программу антимилитаристической работы, в которой был учтен опыт передовых коммунистических союзов молодежи европейских стран.

ÜBER DIE TAKTIK DER ESTNISCHEN KOMMUNISTISCHEN JUGENDVERBANDS GEGENÜBER DER BÜRGERLICHEN ARMEE IN DEN JAHREN 1920-1930

J. Ant

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das arbeitende Volk in der ganzen Welt kämpft unter Leitung der kommunistischen Parteien und Arbeiterparteien gegen den Krieg und Militarismus. Besondere Rolle spielt darin die Jugend, die den Hauptbestandteil der Streitkräfte

in kapitalistischen Staaten bildet. Wichtig für die kommunistische Jugendbewegung ist die Verallgemeinerung der vergangenen Lektionen im Kampf gegen den Militarismus.

In den Jahren 1920-1930 kämpfte der Estnische Kommunistische Jugendverband für die Demokratisierung der bürgerlichen Armee, für die wirtschaftlichen und politischen Rechte. Die Einberufenen und auch die Soldaten wurden im Geiste des Antimilitarismus und Internationalismus erzogen. Im Kampf gegen den Militarismus ging der Estnische Kommunistische Jugendverband von der Lehre W.I. Lenin und von den Richtschnuren der Kommunistischen Internationale aus. Besonders gute Erfolge vollzog Estnischer Kommunistischer Jugendverband in der ersten Hälfte 20-er Jahre. Am Ende der behandelnden Periode anfang 1930, hatte der Estnische Kommunistische Jugendverband ein eingehendes antimilitaristisches Arbeitsprogramm ausgearbeitet. Darin wurden die besten Erfahrungen der kommunistischen Jugendverbände Europas berücksichtigt.

EKP ILLEGAALNE AJAKIRJANDUS NSV LIIDU EDUSAMMUDE
PROPAGEERIJANA (AASTATEL 1930-1937)

L. Kobin

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi poliitilise ja majandusliku võitluse kogemused on olnud ja on ka edaspidi vajalikud kogu maailma töölisklassile. Sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine, millega esialgu praktiliselt tegeles ainult NSV Liit, tundus paljudele puhtvene ülesandena, kuid "tegelikult on see niisugune ülesanne, mis kerkib kõigi sotsialistide ette"¹. Tundes põhjalikult ajaloo protsessi seaduspärasusi, nägi V. I. Lenin ette, et varem või hiljem asuvad sotsialismiteele ka teised riigid ja neil on palju õppida esimese sotsialistliku riigi kogemustest.

Kodanliku Eesti töörahvas tundis suurt huvi naabruses asuva esimese sotsialismimaa vastu. Paraku jäi aga objektiivne informatsioon Nõukogude Liidu kohta Eesti töölisklassile raskesti kättesaadavaks. Kodanlik propagandamasin püüdis igati moonutada nõukogude rahva saavutusi. Siiski jõudis tõesõna tööliste ja talupoegade riigist üsna mitmeid kanaleid pidi ka Bestisse. Oma osa etendasid selles Nõukogude Liitu külastanud töölisdelegatsioonid, Nõukogude Liidu ilmunud raamatud ja ajakirjandus, Nõukogude raadiosaated jne. Eriti tähtis koht informatsiooniedastuses oli revolutsioonilisel töölisajakirjandusel. Paraku oli aga viimase väljaandmine seotud suurte raskustega. Nõukogude Liidu saavutuste objektiivne käsitus ja kodanliku Eesti tegelikkuse kriitika tõi sageli kaasa vastavate legaalseste töölislehtede sulgemise ning toimetajate areteerimise.

Seetõttu etendas Nõukogude Liidu saavutuste propageerimisel kaalukat osa illegaalne kommunistlik ajakirjandus. Selle tähtsus tõusis eriti 1930-ndatel aastatel. Teatavasti ei andnud fašismi suunas tüürivad võimud pärast 1933. aastat enam ilmunisluba legaalsele revolutsioonilise suunaga töölislehtedele.

Käesoleva artikli eesmärgiks on analüüsida, kuidas EKP

¹ V. I. L e n i n. Teosed. 31. kd., lk. 50.

kasutas 1930-ndatel aastatel illegaalset kommunistlikku ajakirjandust esimese sotsialismimaa saavutuste tutvustamisel ja kasvatas selle kaudu Eesti töötajaid proletaarse internatsionalismi vaimus.

Seni on meie ajaloolased küll kirjeldanud seda, kuidas tutvustati NSV Liidu saavutusi kodanlikus Bestis,² ei ole aga seejuures sügavamalt analüüsinud illegaalse kommunistliku ajakirjanduse osa selles töös. Illegaalsele ajakirjandusele pühendatud artiklites ei ole lähemat käsitlust leidnud sotsialismi saavutuste propaganda.³

Käesoleva artikli esimeses osas on antud lühike ülevaade allikatest, s.o. tol ajal ilmunud illegaalsetest kommunistlikest väljaannetest. Järgnevates osades on aga analüüsitud NSV Liidu sotsialistliku ülesehitustöö probleemide tutvustamist illegaalses perioodikas.

Allikad

Bestimaa Kommunistlikul Parteil tuli kogu kodanliku diktatuuri perioodi vältel tegutseda põranda all. See asjaolu andis ka erilise kaalu illegaalsele kommunistlikule ajakirjandusele - ainult seal sai avalikult selgitada EKP seisukohti.

Kõige suurem kaal illegaalses ajakirjanduses oli EKP häälekandjal "Kommunist". 1930.-1937.a. ilmus ajalehte 66 numbrit. Teda trükiti 1930.a. Leningradis, 1931.a. Tallinas ja alates 1933.a. rea aastate jooksul Skandinaaviamaades.

Et ajalehe "Kommunist" numbrid on peaaegu täielikult

² Vt. näiteks A. L i e b m a n. Ametiühingute delegatsioonid Nõukogude Liidus. - Tööraha riigi eest. Eesti ametiühingute võitlusest aastatel 1918-1940. Tln., 1967. lk. 237-256; O. K u u l i. Esimese sotsialismimaa suur eeskuju. - "Eesti Kommunist", 1972, nr. 8, lk. 34-41.

³ O. K u u l i. Illegaalne kommunistlik ajakirjandus Bestis 1930-ndail aastail. - "Keel ja Kirjandus", 1960, nr. 7, lk. 397-406; J. S a a t. Bestimaa Kommunistliku Partei illegaalne ajakirjandus ühiskondliku diktatuuri perioodil. - Eesliinil. 50 aastat "Pravda" jälgedes. Artikleid ja mälestusi. Tln., 1962, lk. 116-141; A. T o l k. "Kommunist" tööliisklassi ühisrinde elluviimisel ning rahvarinde ettevalmistamisel (1933-1940). - Eesliinil, lk. 150-167.

säilinud, siis on võimalik põhjalikult analüüsida seal avaldatud artikleid.

Alljärgnev tabel annab ülevaate EKP häälekandja "Kommunist" ilmunisest ja NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise saavutusi käsitlevate artiklite avaldamisest aastatel 1930-1937.

Aasta	Ilmunud "Kommunisti" üksiknumbreid	Neist numbreid, kus käsitleti sotsialismi ülesehitamist	Artiklite koguarv
1930	4	3	5
1931	6	1	1
1932	2	1	1
1933	7	2	6
1934	13	8	10
1935	15	9	14
1936	9	3	4
1937	10	1	1

Nagu näeme, avaldati Nõukogude Liiduga seoses olevaid artikleid ajalehe 28 numbris, kokku 42 artiklit. Siit võime järeldada, et EKP agitatsiooni- ja propagandatöös oli NSV Liidu saavutuste propageerimisel tähtis koht.

"Kommunisti" artiklite analüüsi põhjal võime öelda, et sotsialismi ehitamist Nõukogude Liidus valgustati järgmiste teemade kaudu: 1) sotsialistlik tööstus ja põllumajandus; 2) sotsialistlik suhtumine töösse; 3) sotsialistliku demokraatia areng; 4) rahvusküsimuse lahendamine; 5) töötava rahva aineeline olukord ja kultuurisaavutused.

Paralleelselt "Kommunistiga" anti välja ka tema lendlehti. 1931.-1932.a., kui ajalehe "Kommunist" väljaandmine oli raskendatud, pööras EKP suuremat tähelepanu lendlehtede avaldamisele. Lendlehtedes tutvustati korduvalt NSV Liidu edusamme sotsialismi ülesehitamisel ning kutsuti üles kaitsma esimest sotsialistlikku riiki.⁴ Näiteks 1932.a. trükiti 9 lendlehte. 1930.-1934.a. ilmus kokku 21 "Kommunisti" lendlehte. Hiljem, kui ajalehte hakati välja andma regulaarselt, vähenes lendlehtede osatähtsus.

⁴ Vt. "Kommunisti" lendleht, oktoober 1930; "Kommunisti" lendleht, nr. 53 (2), juuli 1932; "Kommunisti" lendleht, nr. 66 (6), september 1933 jt.

Tähtsat osa vaadeldaval perioodil etendasid "Kommunisti" kõrval kohalikud illegaalsed väljaanded, eriti Jaan Kreuksi nimelise parteiorganisatsiooni häälekandja "Küla-proletaarlane". Nimetatud ajaleht ilmus aastail 1932-1934, kokku 19 numbrit (numbreid 16-18 ei ole seni leitud). Trüki-koda asus Vaimastvere vallas.

"Külaproletaarlane" lendlehti ilmus 6 numbrit. Ajaleh-tede ja lendlehtede keskmine trükiarv oli 80-90.⁵ Hoolimata väikesest tiraažist, levisid väljaanded küllalt laialdaselt Tartu- ja Viljandimaal ning mõningal määral ka teistes maa-kondades.

Võrreldes "Kommunistiga" oli "Külaproletaarlane" prob-leemistik palju kitsam. Et ajaleht oli määratud peamiselt talurahvale, siis leidsid selles käsitlemist esmajoones NSV Liidu põllumajanduse saavutused. Sageli kasutati "Kommunistis" ilmunud artikleid, sest "Külaproletaarlane" toime-tajal A. Sakkartil oli küllalt raske täiendavat informat-siooni Nõukogude Liidu kohta hankida.

Väiksemat osa etendasid teiste kohalike parteiorgani-satsioonide väljaanded, nagu EKP Tallinna Komitee ajalehed "Kiir" ja "Punane Lipp" ning A/S "Franz Krulli" masinaehi-tustehase EKP komitee häälekandja "Krulli Tööline". Nimeta-tud ajalehti anti välja ebaregulaarselt ja nad olid mahult väiksemad, kuid ka nendes leidsid kajastust sotsialismi ehi-tamise edusammud.⁶

Kindel koht illegaalsete väljaannete hulgas oli Mere-meeste ja Sadamatööliste Internatsionaali (tuntud inglis-keelse lühendi ISH järgi) Eesti Sektsiooni ajakirjadel "Tor-mi eel" ja "Majakas". "Tormi eel" ilmus 1932.a. ja teda trükiti 7 numbrit, millest on seni leitud viis (numbrid 3-4, 5-6, 7). Ajakirja "Majakas" anti välja 1932.-1937.a., kokku ilmus 34 numbrit. Kuni 1977.a. kevadeni oli teada ai-nult 5 ajakirja "Majakas" numbrit (1-2, 3-4, 22)⁷. Mõlemad

⁵ EKPA, f.27, nim.5, s.-ü. 52, l. 1-13.

⁶ Vt. näiteks "Krulli Tööline", nr. 2, juuni 1931.

⁷ Käesoleva artikli autoril õnnestus 1977.a. kevadel Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riik-likust Keskarhiivist leida "Tormi eel" nr. 7 ja "Majaka" nr-d 15-16, 17-18, 19-20, 21.

ajakirjad ilmusid EKP vahetul juhtimisel ja enamiku numbrite toimetajaks oli kommunist A. Vahtmann (Vaarandi). Olemasolevate numbrite põhjal võime öelda, et ajakiri "Majakas" etendas olulist osa NSV Liidu saavutuste valgustamisel. Ajakirja "Majakas" anti alates 1933.a. välja Skandinaaviamaades (esialgu Taanis, hiljem Rootsis). ISH Eesti sektsiooni väljaandeid levitati meremeeste rahvusvahelistes klubides, kust need meremeeste kaudu Eestisse edasi toimetati. Seega aitas ajakiri kaasa Eesti tööliisklassi poliitilisele kasvatamisele.

Illegaalse kommunistliku ajakirjanduse hulka tuleb arvata ka poliitvangide ajalehed "Vangimaja Kiir" ja "Vangla Hääl". Kuigi mõlemad väljaanded kritiseerisid põhiliselt vanglarežiimi ja kodanliku valitsuse poliitikat, andsid nad ka andmeid Nõukogude Liidu saavutustest sotsialismi ehitamisel.

Aastatel 1930-1937 trükiti EKP initsiatiivil üle 300 eri numbrilise illegaalseid väljaandeid, millel oli suur tähtsus Eesti kodanluse valepropaganda paljastamisel, Eesti tööliisklassi kasvatamisel revolutsiooniliste traditsioonide vaimus ning esimese sotsialismimaa saavutuste propageerimisel.

Eespool nimetatud EKP illegaalsete väljaannete originaalid asuvad peamiselt EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi arhiivis, Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklikus Keskarchiivis ning Fr.R. Kreutzwaldi nimelises Eesti NSV Riiklikus Raamatukogus.

Nõukogude Liidu sotsialistlik tööstus ja põllumajandus illegaalsetes väljaannetes

1929.-1933.a. tabas kapitalistlikku maailma järjekordne ületootmiskriis. See kriis ületas kõik eelmised oma kestuse ja erakordse sügavuse poolest. Kriis haaras nii tööstust kui põllumajandust ja kõigutas kapitalistliku korra alustagesid.

Ajal, mil kapitalistlik maailm oli kriisiraskustes, saavutas esimene sotsialistlik riik - Nõukogude Liit - oma majanduse arendamisel suuri edusamme. Sellel perioodil viidi Nõukogude Liidus edukalt ellu esimese viisaastaku plaan-

ni, tööstustoodang kasvas rohkem kui kahekordseks. Sotsialistlik süsteem võitis nii tööstuses kui põllumajanduses. Nõukogude Liidu majanduslik tõus demonstreeris kogu maailmale sotsialistliku majandussüsteemi üleolekut.

EKP propaganda- ja agitatsioonitöös kuulus 1930-ndatel aastatel tähtis koht Nõukogude Liidu sotsialistliku tööstuse ja põllumajanduse saavutuste tutvustamisele. EKP illegaalse ajakirjanduses avaldati selle kohta palju sisukaid artikleid.

Kodanlikus propagandas oli tol ajal üsna laialt levinud katsed süüdistada Nõukogude Liitu majanduskriisi tekitamises, nn. nõukogude dumpingu versioon. Nimelt väideti, et Nõukogude valitsus saatvat maailmaturule hulgaliselt kaupu, mis olevat valmistatud nn. orjatööga ja müüvat neid alla omahinna, et kapitalistlike riikide tööstust pankrotti ajada.

"Kommunistis" avaldatud artiklis "Dumpingu ratsul sõtta Nõukogude Liidu vastu" tõestati, kui alusetu oli kodanlike riigitegelaste see seisukoht. Isegi kodanliku maailma autoriteetsemad poliitikategelased ja majandusteadlased astusid selliste väljamõeldiste vastu. "Ainult kõige meeleheitlikumas vassingus võib kõnelda seesugust jaburdust, nagu suudaks nõukogude väljavedu, mis ainult 1,5 protsenti kogu ilma riikide väljaveost teeb, maailma kapitalistlike kriisi põhjuseks olla..."⁸

EKP oma propagandas lähtus konkreetsetest ülesannetest, mis püstitati NSV Liidu majanduse ette seoses viisaastakutega. Samal ajal mõtestas illegaalne ajakirjandus need põhiülesanded lahti ning näitas nende täitmist.

Sellest tulenevalt leidsid aastatel 1930-1933 kajas- tust kõigi tähtsamate tööstusharude areng ning perspektiivid. Erilist tähelepanu pöörati uute tööstusharude (auto-, traktori-, lennuki- ja keemiatööstus) ning nende edusammude propageerimisele. Olgu märgitud, et Nõukogude Liidu metallitööstuse arengut analüüsiti ka Krulli tehase parteiorganisatsiooni häälekandjes "Krulli Tööline".⁹

⁸ "Kommunist", nr. 4 (81), 30. novembril 1930.

⁹ "Krulli Tööline", nr. 2, juuni 1931.

Juba nõukogude võimu esimestest aastatest alates osutati NSV Liidus suurt tähelepanu maa elektrifitseerimisele. V. I. Lenin rõhutas 1920.a. lõpul: "Alles siis, kui meie maa on elektrifitseeritud, kui tööstusele... põllumajandusele ja transpordile on rajatud kaasaegse suurtööstuse tehniline baas, alles siis me võidame lõplikult."¹⁰ EKP illegaalse ajakirjanduse andmetel töötas Nõukogude Liidu tööstus 1933.a. lõpul juba 71,2 % ulatuses elektrienurgial.¹¹

Eriti kiiresti arenes I viisaastakul rasketööstus. Määratu suur tähtsus oli uue söe- ja metallurgiabaasi rajamisel maa idaosas. Esimese viisaastaku lõpuks oli NSV Liidus juba kaks võimast söe- ja metallurgikeskust: üks lõunas (Donbass - Krivoi Rog) ning teine samaväärne idas (Uraal-Kuzbass).¹²

EKP illegaalses ajakirjanduses toodi rohkesti andmeid I viisaastaku ennetähtaegse täitmise kohta. Juba 1932.a. algul oli traktori- ja autotööstuses viisaastakuplaan ületatud. Nende tootmisharude edusammud leidsid ulatuslikku käsitlust nii "Kommunisti" kui "Majaka" veergudel.¹³

Aastatel 1930-1933 toimusid NSV Liidu majanduses suured muudatused. Tööstuse kiire kasv tõi kaasa majandussektorite vahekorra muutumise. Tugevnesid sotsialismi positsioonid ja loodi baas viimaste kapitalistlike elementide väljatõrjumiseks. Seega kinnitasid I viisaastaku võidud täielikult V. I. Lenini õpetust, et sotsialismi ülesehitamine ühel maal on täiesti reaalne.

1934.a. toimus ÜK(b)P XVII kongress, kus kavandati II viisaastaku põhiülesanded. Kui I viisaastakul alustati tähtsamate tööstusharude tehnilist rekonstrueerimist, siis II viisaastakul oli põhiliseks majanduslikuks ülesandeks kogu rahvamajanduse rekonstrueerimise lõpuleviimine.

Nii "Kommunist" kui "Külaproletaarlane" avaldasid põhjaliku ülevaate ÜK(b)P XVII kongressi materjalidest. Rohkes-

¹⁰ V. I. L e n i n. Teosed. 31. kd., lk. 478.

¹¹ "Kommunist", nr. 5 (94), oktoober 1933.

¹² "Kommunisti" lendleht, nr. 61 (1), veebruar 1933.

¹³ "Kommunist", nr. 1 (88), veebruar 1933; nr. 5 (99), oktoober 1933; "Majakas", nr. 3-4, sep.-okt. 1932, lk. 62 jj.

ti toodi arvulisi andmeid II viisaastaku plaani kohta.

Aastatel 1934-1937 tutvustas illegaalne kommunistlik ajakirjandus paralleelselt NSV Liidu majanduslike näitajatega üsna süstemaatiliselt sotsialistlikku töösse suhtumist. Nii avaldas ajaleht "Kommunist" mitmeid sisukaid artikleid stahhaanovlikust liikumisest: "Rahva töövaimustuse hiigla tõus Nõukogude Liidus", "Uus vale ja laimu mürgijõgi", "Kuidas areneb stahhaanovlik liikumine Nõukogude Liidus" jt.¹⁴

1935.a. novembris toimus Moskvast stahhaanovlaste nõupidamine. Juba sama kuu "Kommunist" avaldas artikli "Stahhaanovlaste nõupidamine Moskvast"¹⁵. Seega reageeris EKP illegaalne ajakirjandus tähtsatele sündmustele NSV Liidu elus küllaltki kiiresti.

Nagu iga uus NSV Liidu edusamm, nii leidis ka stahhaanovlik liikumine laimamist Eesti kodanluse poolt. Küll nimetati seda "sunnitöö kampaaniaks", küll leiti, et see liikumine on töötajate kurnamise suurendamise vahend. Jõuti isegi niikaugele, et stahhaanovlik liikumine jätvat töölistes tööta ja toovat kaasa majanduskriisi - kõik see aga viivat nõukogude korra hävimisele. Sellele laimule andis vastulöögi "Kommunistis" avaldatud artikkel "Uus vale ja laimu mürgijõgi"¹⁶.

Sotsialistliku põllumajanduse saavutusi propageeris eesti talurahvale peamiselt "Külaproletaarlane" kui põhiliselt maarahvale määratud ajaleht. "Kommunist" avaldas puhtpõllumajanduslikel teemadel ainult üksikuid artikleid. Enamikus "Kommunisti" artiklites on esikohal tööstuse probleemid. 1932.a. ilmus "Kommunistis" artikkel "Nelisteistkümmend aastat proletariaadi diktatuuri", kus analüüsiti ka kollektiviseerimist.¹⁷

1933.a asus regulaarselt olukorda NSV Liidu põllumajanduses valgustama ajaleht "Külaproletaarlane". Esimeseks

¹⁴ "Kommunist", nr. 13 (122), oktoobri lõpp 1935; nr. 15 (124), detsember 1935; nr. 2 (126), veebruar 1936.

¹⁵ "Kommunist", nr. 14 (123), november 1935.

¹⁶ "Kommunist", nr. 15 (124), detsember 1935.

¹⁷ "Kommunist", nr. 1 (88), 7. veebruaril 1932.

tähtsamaks artiklikuks võib pidada kirjutist "Põllumajanduse kollektiviseerimise tagajärjed"¹⁸.

Selle ajalehe veergudel anti korduvalt vastulööke Eesti kodanluse laimule. Kodanlikes ajalehtedes avaldati tihti artikleid ja kirju, kus räägiti eesti talupoegade raskest elust NSV Liidus.

"Kommunisti" artiklis "Maha kodanluse vale ja laim Nõukogude Liidu vastu" näidatakse, et nende artiklite ning kirjade autorid on tavaliselt kas endised kulakud või "suurem osa neist kirjadest sepitsetakse sulebandiitide poolt kodanliste ja sotsliste ajalehtede toimetustes"¹⁹. Vastulöögiks kodanluse laimule avaldati Kaukaasias asuva V. Kingisepa nimelise eesti kolhoosi esimehe kiri, milles räägitakse kolhoosi märkimisväärsetest saavutustest lühikese aja jooksul (kolhoos asutati 1930.a.).²⁰

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 17. aasta-päevaks oli NSV Liidu põllumajanduses võitnud ühismajapidamised, mis ühendasid ligi 3/4 kõikidest talupoegade majapidamistest ja 90 % kogu haritavast põllumaast.²¹

Selleks et kolhoosnike aktiivsust uue elu ehitamisel veelgi tõsta ja püstitada uusi kõrgemaid ülesandeid, kutsuti 1935.a. veebruaris kokku kolhoosnike-lööktööliste kongress. Aprillikuu "Kommunist" avaldas artikli "Nõukogude Liidu ühismajapidamised tõusu teel", kus võeti kokku kongressil püstitatud ülesanded.

Ajal, mil sotsialistlik põllumajandus kokku võttes tegi suuri edusamme, ei saanud rahule jääda karjakasvatusega. Endiselt andis tunda massiline loomade hävitamine kollektiviseerimise algperioodil. Et normaliseerida olukorda ja kavandada uusi ülesandeid loomakasvatuse edasiseks arenguks, tuli 1936.a. veebruaris Moskvast kokku karjakasvatajate nõupidamine.²² Juba märtsikuu "Kommunist" kirjutas nõupidami-

¹⁸ "Külaproletaarlane", nr. 2, veebruar 1933.

¹⁹ "Kommunist", nr. 2 (91), juuli 1933.

²⁰ "Kommunist", nr. 12 (121), oktoobri algus 1935.

²¹ "Kommunist", nr. 13 (109), detsember 1934.

²² "Kommunist", nr. 3 (127), märts 1936.

se tööst, tuues huvitavaid võrdlusandmeid mahajäänud, keskmiste ning eesrindlike majandite piimatoodangu kohta.²³

EKP illegaalne ajakirjandus valgustas tõetruult Nõukogude Liidu tegelikku olukorda nii tööstuses kui põllumajanduses. Tähelepanu ei pööratud mitte ainult edusammudele, vaid kõigile probleemidele, mida oli vaja lahendada.

Rahva elujärje tõusu ja kultuurisaavutuste kajastamine

Nõukogude Liidu sotsialistliku majanduse edusammudega kaasnes rahva elatustaseme tõus ja suured saavutused kultuuri arendamisel. Nende valdkondade propageerimisel oli EKP ideoloogilises töös oluline koht. Kui NSV Liidus paranes pidevalt töötajate aineline olukord, siis kodanlike riikide tööliste ja talupoegade elu muutus üha raskemaks; kasvavas töötute armee, vähenes reaalpalk, suurenesid maksud ning võlad.

EKP illegaalse ajakirjanduse paljudes artiklites analüüsiti NSV Liidu töötajate elatustaseme tõusu, näidates, et see on sotsialistliku ühiskonna arengu seaduspärasus.

Elatustaseme kujundamisel etendas peaosa reaalpalk. Juuba 1930.a. "Kommunist" avaldas andmeid töötajate reaalsalga tõusu kohta Nõukogude Liidus. Võrreldes I maailmasõja eelse perioodiga oli see kasvanud kuni 139 %, mõningatel ametialadel isegi rohkem.²⁴ Reaalpalk kasvas põhiliselt toiduainete ja tarbeesemete hindade alandamise tulemusena. Nii toimus näiteks 1933.aasta esimesel poolel NSV Liidus hindade alandamine 20-25 % võrra.²⁵ Kõrvuti tööliste reaalsalga tõusuga kasvasid ka kolhoosnike sissetulekud.

Paralleelselt eespool toodud andmetega näitas illegaalne ajakirjandus tööliste ja talupoegade elujärje halvenemist kodanlikus Bestis. Eriti teravalt andis see end tunda majanduskriisi aastail. Nii vähenes aastail 1929-1933 Bestis suur- ja kesktööstuse töölistele väljamakstud palga-

²³ "Kommunist", nr. 3 (127), märts 1936.

²⁴ "Kommunist", nr. 4 (8), 30. novembril 1930.

²⁵ "Kommunist", nr. 5 (94), oktoober 1933.

summa 22,8 miljonilt kroonilt 15,7 miljonile kroonile, s.o. 31,2 %.²⁶

Selgelt ilmnas sotsialistliku riigi hoolitsus tööinimeste eest puhkuse korraldamisel. NSV Liidus oli juba 1930-ndatel aastatel kõigil töölistel õigus vähemalt 15-päevasele tasuta puhkusele (tervist kahjustavatel töödel kuni 30 päeva). Laialdased võimalused olid töötajatel oma puhkuse veetmiseks puhkekodudes ja sanatooriumides (kodanliku Eesti töölistele oli see kättesaamatu luksus). Kui kodanlikus Eestis oli enamik töölisi haiguse puhul kindlustamata ja pikema haiguse puhul nad tavaliselt vallandati, siis Nõukogude Liidus maksti haiguse ajal täispalka ja säilitati töökoht.

Omajagu raskusi oli Nõukogude Liidul kiiresti kasvava linnaelanikkonna kindlustamisel toiduainetega. Seoses sellega kehtestati 1928. aastal paljudele toiduainetele kaardisüsteem. Põllumajanduse sotsialistlik ümberkorraldamine esimesel viisaastakul rajas aluse tööliste normaalsele varustamisele toiduainetega. 1930-ndate aastate keskpaiku võis Nõukogude valitsus asuda kaardisüsteemi likvideerimisele.

EKP illegaalne ajakirjandus selgitas, millest oli tingitud kaardisüsteem ja mis võimaldas seda kaotada.²⁷ Eesti töörahvas nägi ja mõistis, et hoolimata raskustest, mis esinesid sotsialistlikus ülesehitustöös Nõukogude Liidus, oli töörahva riigi kurss kindel - parandada igati tööliste ja talupoegade elutingimusi.

1930-ndad aastad olid suurte saavutuste ajaks sotsialistliku kultuuri arengus Nõukogude Liidus. 1930-ndate aastate keskpaigaks oli kirjaoskamatus - see tsarismi ränk pärand - põhiliselt likvideeritud. Esiplaanile kerkisid uued probleemid.

EKP väljaannete tähelepanu orbiidis olid nüüd haridustaseme tõstmine ja koolivõrgu laiendamise küsimused Nõukogude Liidus. Kui 1928.a. õppis algkoolides 10 000 000 õpi-

²⁶ "Kommunist", nr. 3(91), august 1933. Palgasumma vähenemine oli tingitud nii palkade kärpimisest kui ka tööliste arvu järsust vähenemisest kriisiaastail.

²⁷ Vt. "Kommunist", nr. 13 (109), detsember 1934.

last, siis 1932.a. oli see arv kasvanud 19 miljonini.²⁸ Pidevalt laiendati keskkoolide ja töölisfakulteedide võrku. Üldhariduskoolide arv suurenes kahe aastaga (1928-1930) 2750 kooli võrra.²⁹ Erilist tähelepanu osutati kõrgkoolidele, sest riigis kasvas pidevalt nõudmine kõrgharidusega spetsialistide järele. 1934.a. töötas Nõukogude Liidus üle 800 kõrgema õppeasutuse³⁰ (1914/1915. õ.-a. oli tsaari-Venemaal 91 kõrgemat õppeasutust).

Väga suurt tähelepanu pööras EKP illegaalne ajakirjandus professor Schmidt'i juhtimisel läbiviidud ekspeditsioonile jäälohkujal "Tseljuškin". Selle kohta avaldati sisukaid artikleid nii "Kommunistis" kui ka ajakirjas "Majakas". "Ainult NL., kus teadus on rakendatud hulkade elujärje parandamise ja sotsialismi ehitamise teenistusse, kus hulgad ise on tõmmatud sellesse töösse, on võimalik selline kangelaslikkus, mis kogu maailma imestama pani," märgiti "Majakas"³¹.

Sotsialistliku demokraatia ja rahvusküsimuse

käsitlemine

1935.a. veebruaris võttis UK(b)P Keskkomitee pleenum vastu otsuse esitada järgmisele üleliidulisele nõukogude kongressile ettepanek muuta NSV Liidu konstitutsiooni. Vaja oli riigi põhiseadus viia vastavusse klassijõudude uue vahetusega, mis oli kujunenud sotsialistliku tööstuse ja põllumajanduse loomise ning kulakluse kui viimase eksploatatorliku klassi likvideerimise tulemusena.

Sel ajal kui NSV Liidus valmistati ette uut konstitutsiooni, toimus mitmetes kapitalistlikes maades (kaasa arvatud ka Eesti) kodanliku demokraatia likvideerimine ja fašistlikku tüüpi režiimide väljakujunemine.

EKP tegi kõik selleks, et Eesti töörahvas teaks täit tõtt Nõukogude Liidu elus toimuvatest suurtest muudatus-

²⁸ "Kommunisti" lendleht, nr. 61 (1), veebruar 1933.

²⁹ "Külaproletaarlane", nr. 3, märts 1933.

³⁰ "Kommunist", nr. 12 (108), november 1934.

³¹ "Majakas", nr. 22, juuni 1934, lk. 16.

test, mida tõi endaga kaasa sotsialismi võit. Nende probleemide valgustamisel oli EKP illegaalsel ajakirjandusel täita vastutusrikas ülesanne.

Novembris-detsembris 1934 toimusid NSV Liidus linna- ja külanõukogude valimised, mis viidi veel läbi 1924.a. konstitutsiooni alusel. Nendel valimistel ei olnud endistel kurnajatel valimisõigust. Kuid juba 1935.a. jaanuaris avaldas "Kommunist" artikli "Valimissüsteemi demokratiseerimine Nõukogude Liidus"³². Sellest loeme, et planeeritakse rahvahulkade demokraatlike vabaduste laiendamist. Selle oli teinud võimalikuks sotsialismi ülesehitamine.

5. detsembril 1936.a. võeti VIII erakorralisel Nõukogude kongressil vastu NSV Liidu uus konstitutsioon. Seoses selle tähelepanuväärse sündmusega avaldas "Kommunist" mitmeid artikleid. Artiklis "Nõukogude Liidu uus põhiseadus on sotsialismi võidu põhiseadus" öeldakse, et uus konstitutsioon on "võidulaul sotsialistlikule demokraatialle".³³ Aja-leht rõhutas uue konstitutsiooni suurt tähtsust fašismivastases võitluses. "Eesti töölistele saab see sündmus eriti selgeks, kui silmas pidada, et samal ajal Eestis Pätsi Rahvuskogu valimisjänt oli uus surmahoop demokraatialle, viimaste kodanlike õiguste ja vabaduste jalge alla tallamine."³⁴ (Teatavasti toimusid 1936.a. detsembris Rahvuskogu valimised elementaarsete poliitiliste vabaduste puudumise tingimustes. EKP kutsus üles Rahvuskogu valimisi boikoteerima.)

Uue konstitutsiooniga said kõik NSV Liidu kodanikud valimisõiguse. Nüüdsest peale muutusid valimised üldisteks, ühetaolisteks ja salajasteks. Järelikult võime öelda, et proletariaadi diktatuur Nõukogude Liidus oli kindlustanud sotsialismi täieliku võidu ja demokraatia kogu rahvale.

Järgmistes "Kommunisti" numbrites tutvustati lugejatele veelgi põhjalikumalt uut põhiseadust. Avaldati väljavõtteid konstitutsioonist - kodanike põhiõigusi ja kohustusi ning valimissüsteemi käsitlevad osad.

³² "Kommunist", nr. 2 (111), jaanuari lõpp 1935.

³³ "Kommunist", nr. 9, detsember 1936.

³⁴ Sealsamas.

Uus konstitutsioon sai kapitalistlike riikide tööliste ja rõhutatud rahvastele sihinäitajaks võitluses fašismi vastu.

Konstitutsioonis pöörati suurt tähelepanu kõigi rahvuste õiguste garanteerimisele. NSV Liit oli ju paljurahvuseline riik. Seda arvestades moodustati NSV Liidu kõrgem riigivõimuorgan - Ülemnõukogu - selliselt, et kõigil rahvustel oleks seal võimalik oma huvisid kaitsta.

Ka EKP võitluses kodanluse diktatuuri vastu oli oluline koht rahvusküsimusel. Rahvusküsimuse marksistlik-leninlik selgitamine oli 1930-ndatel aastatel eriti tähtis seoses fašismivastase võitlusega. Eesti kodanlus ja parempoolsed sotsialistid levitasid seisukohta, et kommunistid eitavad Eesti iseseisvust ja nende eesmärgiks olevat Eesti täielik allutamine Venemaale. See seisukoht avaldas teatud mõju töörahva vähem teadlikele kihtidele.

Seoses sellega oli tarvis põhjalikumalt selgitada EKP programmilist seisukohta: sotsialistliku revolutsiooni võidu puhul ühineb Nõukogude Eesti NSV Liiduga. Kahjuks pöörati 1930-ndate aastate alguses sellele EKP väljaannetes vähe tähelepanu. Olukord muutus alles pärast EKP 1934. aasta augustikonverentsi. Mitmetes sisukates artiklites selgitati nüüd rahvusküsimust ja EKP seisukohta nn. iseseisvuse probleemis. Artiklis "Veel iseseisvuse küsimustest" rõhutati: "Meie ei ole mitte üldse Eesti iseseisvuse vastu. Meie oleme ainult eesti kodanluse - Pätside, Laidoneride, Larkade, Sirkude jt. - iseseisvuse vastu. Meie pooldame teist Eesti iseseisvust, niisugust, mis on rajatud sotsialistliku korra alusele..."³⁵ Edasi analüüsiti artiklis põhjalikult, milliseks kujuneb Nõukogude Eesti vahetõrje teiste liiduvabariikidega, ning näidati, et eesti astumine Nõukogude Liidu koosseisu ei tähenda mingil juhul Eesti töörahva poliitilise, majandusliku, kultuurilise ja keelelise iseseisvuse kaotamist või piiramist. Vastupidi, teiste vennasvabariikide abi võimaldab Eestis kiiremini üles ehitada sotsialistlikku ühiskonda.³⁶

³⁵ "Kommunist", nr. 1 (110), jaanuar 1935.

³⁶ Rahvusküsimuse käitluse kohta EKP väljaannetes vt. lähemalt O. K u l i. EKP rahvuspoliitika 1930-ndatel aastatel. - "Eesti Kommunist", 1967, nr. 6, lk. 26-31; J. A n t. EKP programmilistest ja taktikalistest nõudmisest rahvusküsimuse valdkonnas aastail 1920-1940. - TRÜ Toimetised. Viik 299. Tõid NLKP ajaloo alalt X. Tartu, 1972, lk. 23-36.

"Kommunisti" veergudel ilmus tol ajal üsna palju materjale Nõukogude Liidu üksikute vabariikide tööst ja saavutustest. Näiteks toodi ära selliseid fakte. 1930-tel aastatel osutati Nõukogudemaal erilist tähelepanu oma arengus mahajäänud rahvustele. Nende majanduslikku olukorda ja kultuuritaset oli vaja tõsta. Kui Vene Föderatsiooni eelarve kasvas aastail 1928-1932 50 % võrra, siis Turkmeenias suurenes see 5,5 ning Tadžikistanis koguni 9,5 korda.³⁷

EKP häälekandjas "Kommunist" avaldati ka artikleid, kus tutvustati NSV Liidus elavate eestlaste elu ja tegevust. 1930-ndatel aastatel elas NSV Liidus umbes 150 000 eestlast.³⁸ Töötas 300 emakeelset algkooli. Õpetajate ettevalmistamiseks oli rajatud eestikeelne pedagoogiline tehnikum. Eestlastel olid laialdased võimalused kõrgema hariduse omandamiseks NSV Liidu ülikoolides. Anti välja kahte eestikeelset ajalehte, üks ilmus Leningradis ja teine Siberis. Eestikeelseid raamatuid ja õpikuid trükiti kahes trükikojas ning nende tiraaž ulatus aastas mitmesaja tuhande eksemplari.

Suurtes eestlaste rahvuslikes keskustes Leningradis, Leningradi oblastis, Siberis ja Kaukaasias töötas üle 100 linna- ja külaklubi.³⁹

EKP illegaalne ajakirjandus propageeris oskuslikult demokraatia edasist arengut Nõukogude Liidus ja valgustas samal ajal rahvusküsimuse õiget lahendamist. Eesti töötavale rahvale sai üha selgemaks, et Nõukogude Liit "on ainuke maa, kus tööliste ja talurahva valitsus iga pisemat ja mahajäänumatki rahvust majanduslikult ja kultuuriliselt tõstab"⁴⁰.

³⁷ "Kommunist", nr. 1, jaanuar 1937.

³⁸ "Kommunist", nr. 1 (97), jaanuar 1934.

³⁹ "Kommunist", nr. 12 (121), oktoobri algus 1935.

⁴⁰ EKPA, f. 27, nim. 7, s.-ü. 11, l. 150.

Illegaalne ajakirjandus Nõukogude Liidu kaitseks

Pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu oli Lääne imperialistlike riikide valitsuste välispoliitika peaesmärgiks tööraha võimu purustamine Nõukogudemaal. Ka Eesti kodanlik valitsus asus sellele positsioonile. Selleks oli tal mitu põhjust: ühelt poolt võlgnevus imperialistlikele riikidele ja teiselt poolt hirm oma töörahva ees. Need asjaolud tõukasid Eesti kodanlust ühinema Nõukogudemaa-vastase poliitikaga ning Eestist sai välisriikide kuulekas tööriist. Kui 20-ndatel aastatel ja 30-ndate algul Eesti orienteerus oma välispoliitikas Inglismaale ja Prantsusmaale, siis peagi algas lähenemine Saksamaale.

EKP illegaalsel ajakirjandusel oli suuri teeneid imperialistlike riikide sõjaseptsuste paljastamisel ning töörahva hulkade mobiliseerimisel Nõukogude Liidu kaitseks. Aastail 1930-1937 avaldati EKP illegaalses ajakirjanduses üle 30 artikli, mis puudutasid NSV Liidu kaitsmist ja paljastasid uue maailmasõja ohtu. Analüüsides artikleid sisu järgi, võib need jaotada kahte perioodi: 1930-1933 ja 1934-1937.

Esimesel perioodil ilmunud artiklid paljastasid mitmete imperialistlike riikide sõjalisi ettevalmistusi (Inglismaa, Prantsusmaa, Ameerika Ühendriigid jt.). Kui 1931. a. augustis toimusid Muhu väinas Eesti-Läti ühised mereväemannöövrid, andis EKP Keskkomitee välja lendlehe, kus näidati, et manöövreid korraldatakse Prantsusmaa ja Inglismaa kindralstaapide otsesel ülesandel.⁴¹

Ka hilisemates väljaannetes tegi EKP meremeeste hulgas selgitustööd. Meremeeste poole pöörduiti üleskutsega: "Me ei tohi ometi lubada, et oma kätega laadime surmapomme klassivendade hävitamiseks teisel maal."⁴² Rõhutati, et sõjaväerustuse vedamisest loobumine on kõige tähtsam, millega meremehed saavad kaasa aidata võitlusele sõjaohu vastu.

Esiletõstmist väärib illegaalse parteiorganisatsiooni

⁴¹ EKP Keskkomitee lendleht, august 1931.

⁴² "Majakas", nr. 1-2, juuli-august 1932, lk. 22.

tegevus 1932.a. Saaremaal, kus organiseeriti rahvusvahelise sõjavastase päeva tähistamist. Briti laialdaselt levitati üleskutset "Töörahas ärka ja ole valvel! Uus imperialistlik ilmasõda ja sõda N.Liiduga on puhkemas!".Üleskutses näidati sõjaohu kiiret lähenemist. Samas kritiseeriti Bestikodanluse ja parempoolsete sotsialistide koostööd sõjalistel ettevalmistustel.⁴³

Alates 1933. (eriti aga 1934.) aastast hakkas illegaalne ajakirjandus suuremat tähelepanu pöörama sellele, et paljastada Saksa fašistide **agressiivseid plaane ning** nende koostööd Eesti kodanlusega. Ajalehes "Kommunist" kirjutati korduvalt president K. Pätsi sõbralikest suhetest Saksa saadikuga. Näidati, millistel eesmärkidel külastasid Bestit Saksamaa fašistlikud tegelased. Illegaalse ajakirjanduse veergudel kritiseeriti ka Eesti sõjaväelaste ja poliitikute "külaskäike" Saksamaale. Vastastikuste külastustega pandi alus koostööle fašistliku Saksamaa ja Eesti sõjaväelaste vahel.

Analüüsides EKP illegaalses ajakirjanduses ilmunud artikleid, võime järeldada, et Eesti kodanluse abistav ettevalmistus sõjaks Nõukogude Liidu vastu avaldus järgmises: rahvahulkade ideoloogiline ettevalmistus (levitati valet ja laimu Nõukogude Liidu kohta); rahvahulkade puhtsõjaline ettevalmistus mitmesuguste organisatsioonide kaudu (kaitseliit, noored kotkad, skaudid) ja koolides sõjalise õpetuse tundide arvu suurendamine; tehniline ettevalmistus (relvasuse täiendamine ja uuendamine, strateegiliste raudteede, maanteed ning lennuväljade ehitamine); võitlus tööliisklassi ja selle revolutsiooniliste organisatsioonide vastu.

EKP illegaalne ajakirjandus selgitas Eesti töörahvale, mida endast kujutab sõjaks ettevalmistus Nõukogude Liidu vastu: "Sõda NL vastu on ühtsegu sõda kõgu ilma tööliisklassi vastu."⁴⁴

1935.-1936.a. "Kommunisti" numbrites kritiseeriti pidevalt hitlerliku Saksamaa sepitsusi Balti riikides, eelkõige Bestis. Refereeriti Saksa fašistide häälekandjas "Völ-

⁴³ ENSV ORKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 78, l. 286.

⁴⁴ "Kommunist", nr. 4 (81), 30. novembril 1930.

kischer Beobachter) avaldatud kirjutisi, kus räägiti avalikult, et kogu Eesti armee tuleb rakendada Nõukogude Liidu vastaseks sõjaks. Et Eesti on liialt nõrk, siis tuleb tal otsida liitlast. Hitlerliku kliki ajaleht andis mõista, et ainult võimas Saksamaa sõjatööstus suudab kõrvaldada kõik raskused.⁴⁵ Kõigest sellest järeldus - Eesti võib vääriliselt NSV Liidu vastu välja astuda, kui tal on seljataga Saksamaa.

Artiklis "Saksa okupatsioon ei tohi korduda" selgitati, mida tähendab Eestile sattumine hitlerliku Saksamaa võimu alla: veelgi verisema diktatuuri kehtestamist; muutumist asumaaks, kus kogu rahvas langeb ranga eksploateerimise alla; kultuurisaavutuste hävitamist; eesti rahva sundimist sõtta NSV Liidu vastu.⁴⁶

EKP illegaalne ajakirjandus andis näpunäiteid Eesti töölisklassile, kuidas reageerida kodanluse tegevusele sõjaks ettevalmistamisel. Eriti vajalikuks peeti, et revolutsioonilised töölised tugevdaksid sidemeid sõduritega. Korduvalt kutsuti EKP häälkandjas "Kommunist" organiseerima sõjavastaseid meeleavaldusi, eriti I maailmasõja alguse aastapäevadel.

x
x

Periood 1930. aastast kuni 1938. aastani kujutab tähtsat lõiku EKP illegaalse ajakirjanduse ajaloos, eriti kui arvestada, et alates 1933.a. lõpust jäi illegaalne kommunistlik ajakirjandus ainsaks revolutsioonilise töesõna kuulajaks kodanlikus Eestis.

Analüüsides illegaalse ajakirjanduse sisu, näeme, et umbes 2/3 trükistes on artikleid, mis käsitlevad Nõukogude Liidu sise- ja välispoliitikat, tema majanduslikke ja kultuurisaavutusi ning rahva elatustaset.

Illegaalne kommunistlik ajakirjandus andis tõetruu pildi NSV Liidu tegelikkusest, tema saavutustest sotsialismi ehitamisel. Kõik see aitas kaasa Eestis proletariaadi klassiteadlikkuse kasvule, valmistas töörahvast ette otsustavateks klassilahinguteks. Illegaalne ajakirjandus aitas rahvale selgitada, et ainult sotsialism võib tagada kogu töötavale elanikkonnale vaba ja õnneliku elu.

⁴⁵ "Kommunist", nr. 9 (118), juuli 1935.

⁴⁶ "Kommunist", nr. 2 (126), veebruar 1936.

ПРОПАГАНДА УСПЕХОВ СОВЕТСКОГО СОЮЗА В НЕЛЕГАЛЬНОЙ ПЕЧАТИ КОМПАРТИИ ЭСТОНИИ (1930-1937)

Л. Кобин

Резюме

Нелегальная коммунистическая печать играла в 1930-х годах значительную роль в агитационно-пропагандистской работе Компартии Эстонии. На протяжении восьми лет (1930-1937) Компартией Эстонии было издано более 300 нелегальных газет, журналов и листовок. Почти две трети этих изданий составляли статьи, освещавшие проблемы строительства социализма в СССР. Орган Центрального Комитета Компартии Эстонии газета "Коммунист" и другие партийные издания давали рабочему классу Эстонии объективную картину о развитии промышленности и сельского хозяйства, о повышении народного благосостояния и культурного уровня советских людей. Нелегальная печать Компартии Эстонии, показывая достижения социализма, приводила сравнительные данные о положении рабочего класса и экономики в буржуазной Эстонии. Преимущество социализма доказывалось на конкретных примерах, разоблачались происки буржуазии и правых социалистов в отношении Советского Союза.

В связи с подготовкой и принятием новой конституции Советского Союза нелегальная коммунистическая печать в 1935-1937 гг. публиковала много материалов о дальнейшем развитии социалистической демократии. Наряду с этим резкой критике подвергалась фашизация Эстонии.

Серьезное внимание на страницах коммунистической печати уделялось критике военных замыслов империалистических государств в отношении Советского Союза, а также внешней политике буржуазной Эстонии, одобряющей политику Гитлера.

Знакомство с достижениями Советского Союза в нелегальной коммунистической печати во многом помогли активизации революционной борьбы рабочего класса Эстонии.

ILLEGALE PRESSE DER KP ESTLANDS ALS PROPAGANDIST DER FORTSCHRITTE DER UdSSR (IN DEN JAHREN 1930-1937)

L. Kobiņ

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die illegale kommunistische Presse hat in den 1930 er Jahren eine wichtige Rolle in der Propaganda- und Agitationsarbeit der Kommunistischen Partei Estlands gespielt. Während der acht Jahre (1930-1937) hat die KP Estlands über 300 Nummern verschiedener illegaler Zeitungen, Zeitschriften und Feuillets herausgegeben. Fast zwei Drittel von ihnen enthielt Artikel, die sich mit Problemen des Aufbaus des Sozialismus in der Sowjetunion befassten. Durch das Presseorgan des Zentralkomitees der KP Estlands des "Kommunist" und durch andere parteiliche Druckschriften haben die estnischen Werktätigen einen objektiven Überblick sowohl über die Entwicklung der Industrie und der Landwirtschaft als auch über die Steigerung des Wohlstandes des Volkes und des Kulturniveaus in der UdSSR erhalten.

Während die illegale Presse der KP Estlands die Errungenschaften des Sozialismus behandelte, brachte er gleichzeitig auch Vergleichsdaten über den Zustand der Wirtschaft des bürgerlichen Estland. Mit Hilfe der konkreten Beispiele hat man die Vorteile des Sozialismus klargemacht und die Verleumdung der Bourgeoisie der rechtsseitigen Sozialisten der Sowjetunion gegenüber entlarvt.

Im Zusammenhang mit Vorbereitung und Aufnahme der neuen Verfassung der UdSSR hat die illegale Kommunistische Presse in Jahren 1935-1937 eine Menge von Material über die Entwicklung der sozialistischen Demokratie veröffentlicht. Damit parallel hat man die Errichtung des faschistischen Regimes in Estland entlarvt.

Eine große Aufmerksamkeit wurde in den Spalten der kommunistischen Presse den Intrigen der imperialistischen Staaten gegen die Sowjetunion zugewandt und dabei die hitlersfreundliche Außenpolitik des estnischen Bürgertums kritisiert.

Die Vorstellung der Errungenschaften der Sowjetunion in der illegalen kommunistischen Presse hat dazu beigetragen, den revolutionären Kampf der estnischen Werktätigen zu aktivisieren.

LENINLIK PARLAMENDITAKTIKA JA SELLE MÕJU EESTIMAA
KOMMUNISTLIKU PARTEI TEGEVUSELE (1930 - 1940)

O. Kuuli

1930-ndatel aastatel oli Eestimaa Kommunistlikul Parteil kahel korral võimalus kasutada proletariaadi klassi võitluse huvides revolutsioonilisi fraktsioone kodanlikus parlamendis. V Riigikogus (1932-1934) täitis sisuliselt EKP parlamendifraktsiooni ülesandeid pahempoolsete tööliste ja kehvikute Riigikogu-rühm. Kodanliku diktatuuri viimastel aastatel (1938-1940) tegutses Riigivolikogus EKP suunamisel Töötava Rahva Ühtlusrühm.

EKP taktikat V Riigikogu ja Riigivolikogu valimistel ning töörahva saadikute tegevust nendes on mõningal määral käsitletud mitmetes uurimustes¹ ja ülevaateostes.² Käesoleva artikli eesmärgiks on analüüsida, kuidas arvestasid nimetatud parlamendirühmad oma tegevuses leninliku parlamenditaktika põhiprintsiipe ning konkreetse ajaloolise olukorra iseärasusi. Probleemi seda aspekti on senistes uurimustes vaid riivamisi puudutatud.

Artikli alguses on vaadeldud ka V.I. Lenini seisukohti kommunistlike parteide taktikast kodanlikus parlamendis ning nende seisukohtade edasiarendamist rahvusvahelises kommunistlikus liikumises.

¹ М. П е с т и. Победа советской власти в Эстонии. - Под знаменем Октября. Сборник статей. М., 1959, с. 145-199; M. P e s t i. Rahvuslik reetmine "rahvusluse" sildi all. Tln., 1960; P. V i h a l e m. Valimised kodanlikus Eestis. Tln., 1963; A. T o l k. Eestimaa Kommunistliku Partei taktika võitluses kodanluse vastu 1930-1940. Dissertatsioon ajalookandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Tartu, 1967; H.-A. L e b b i n. Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis. Tln., 1970; O. K u u l i. Ühise võitluslipu alla (Eestimaa Kommunistliku Partei võitlus sidemete tugevdamise eest töörahva hulkadega aastail 1929-1934). Tln., 1961; O. K u u l i, A. L i e b m a n, H. S a a r n i i t. Tööraha riigi eest. Eesti ametiuhingute võitlusest aastatel 1918-1940. Tln., 1967; O. K u u l i. Vapsidest Isamaaliiduni. Fasismi ja fasisnivastase võitluse ajaloost kodanlikus Eestis. Tln., 1976 jt.

² Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa. Tln., 1963; Eesti NSV ajalugu. III kd. Tln., 1971.

Kodanliku parlamendi kasutamist proletariaadi klassi-võitluse huvides on analüüsitud paljudes V. I. Lenini töödes ja bolševike partei dokumentides. Siinkohal on kõigepealt silmas peetud V. I. Lenini kirjutisi ning partei otsuseid seoses Riigiduumade valimistega ning sotsiaaldemokraatliku duumafraktsiooni suunamisega. Teatavasti suutsid bolševikud edukalt kasutada partei fraktsiooni tegevust purureaktsioonilistes Riigiduumades revolutsioonilise võitluse arendamiseks. Omalaadseid parlamendikogemusi andis bolševikele ka osavõtt Asutava Kogu valimistest 1917.a.

1919.-1920.a. üldistas V. I. Lenin bolševike kogemusi parlamendi kasutamisel, pidades seejuures silmas suhtumist parlamentis rahvusvahelises töölisliikumises. Esile võib siin tõsta kõigepealt V. I. Lenini töid "Asutava Kogu valimised ja proletariaadi diktatuur" ning "Pahempoolsuse" lastehaigus kommunismis". Suurt tähelepanu pööras kommunistlike parteide parlamenditaktikale Kommunistliku Internatsionaali II kongress. V. I. Lenin esines kongressil kõnega parlamentarismi kohta. Tema osavõtul töötati välja ja võeti kongressil vastu ulatuslik resolutsioon "Kommunistlikud parteid ja parlamentarism". Nii V. I. Lenini töödel kui ka Kominterni II kongressi resolutsioonil oli järgnenud aastatel suur mõju kapitalistlike maade kommunistlike parteide parlamenditaktikale.

Parlamendi küsimuses tuli V. I. Leninil ja Kommunistlikul Internatsionaalil pidada võitlust kahe väärsuunaga. Parempoolsed sotsiaaldemokraadid pidasid töölispartei esindajate tegevust parlamendis peamiseks, peaaegu ainsaks võitlusvormiks. Nad väitsid, et kodanlik parlament on tõeline rahvaesindus ning rahuliku tööga parlamendis võivat ilma iga suguse "vägivalla" ja "diktatuurita" jõuda sotsialismi.³ V. I. Lenin paljastas korduvalt kodanlikku parlamentit kui rahva petmise tööriista ning rõhutas proletariaadi revolutsioonilise võitluse tähtsust väljaspool parlamentit: "...piirata klassivõitlust parlamendis toimuva võitlusega, või lugeeda seda viimast kõige kõrgemaks, otsustavaks, mis allutab endale ülejäänud võitlusvormid; tähendab tegelikult üle min-

³ V. I. L e n i n. Teosed. 31. kd., lk. 322.

na kodanluse poole, proletariaadi vastu."⁴

Samal ajal levis aga rahvusvahelises kommunistlikus liikumises "pahempoolne" vool, mis eitas kommunistlike parteide esindajate osavõttu kodanlikest parlamentidest ning kutsus üles boikoteerima parlamenti. See taktika nõrgendas noorte kommunistlike parteide sidemeid töörahvaga. Ei olnud ju parlamendid kodanlikes maades veel kaotanud oma autoriteeti ja mõjujõudu rahvahulkades.

V.I. Lenin seostas parlamendivalimistest osavõtu ja töölispartei esindajate tegevuse kodanlikus parlamendis partei ühe põhiülesandega - töörahva enamuse enda poole võitmisega. Kominterni II kongressi resolutsioonis rõhutati, et üldjuhul tuleb kommunistlikel parteidel valimistest parlamentidesse ja kohalikesse omavalitsusorganitesse, samuti tööst nendes asutustes osa võtta. Boikotti võib rakendada vaid erijuhul, esmajoones siis, kui on olemas tingimused vahetuks relvastatud võitluseks võimu pärast.⁵

Valimiskampaaniaid ja parlamenditribüüni tuli kasutada laialdaseks poliitiliseks selgitustööks. Lenin rõhutas: "...revolutsioonilise proletariaadi partei on kohustatud parlamendivalimistest ja parlamenditribüünil toimuvast võitlusest osa võtma just oma klassi mahajäänud kihtide kasvatamiseks, just maarahva arenemata, maha rõhutud, pimedas masi äratamiseks ja valgustamiseks."⁶

Mitte väiksema tähtsusega ei olnud Lenini arvates kommunistidest parlamendisaadikute tegevus väljaspool parlamenti: esinemised töörahva koosolekutel, aktiivne tegevus nii legaalses töölisühingutes kui ka illegaalse töö ülesannete täitmine. Kogu oma töös nii parlamendis kui ka väljaspool seda pidid kommunistid täielikult alluma oma partei keskkomitee juhtnõuadele ja korraldustele.

1920-ndate aastate alguses olid kapitalistlike maade noored kommunistlikud parteid veel väikesearvulised ja nõrgad. Valimistel võisid nad paremal juhul parlamenti läbi viia vaid üksikuid esindajaid. Tol ajal puudusid võimalused võtta parlamendis vastu töörahva olukorda radikaalselt parandavaid

⁴ V. I. L e n i n. Teosed. 30. kd., lk. 247.

⁵ В.И. Ленин и Коммунистический Интернационал. М., 1970, с. 218.

⁶ V. I. L e n i n. Teosed. 31. kd., lk. 40.

seadusi, veel vähem aga muuta olemasolevaid poliitilisi režiime töörahva huvides. Seetõttu rõhutati ka Kominterni II kongressi resolutsioonis: "Käesoleval momendil ei saa parlament mingil juhul olla kommunistidele võitluse areeniks reformide eest, tööliklassi olukorra parandamise eest..."⁷ Kommunistidest saadikutel tuli põhirõhk panna kodanliku demokraatia võitlusele, propageerida proletariaadi võimu kui ainukest teed töörahva olukorra tõeliseks parandamiseks.

Tänapäeval on parlamendi kasutamise võimalused muutunud. Sotsialismileeri väljakujunemine, rahvusvahelise kommunistliku liikumise tugevnemine ja kommunismiideede mõju tohutu suurenemine võimaldasid juba NLKP XX kongressil teha järelduse: "Sellistes tingimustes on tööliklassil, kui ta ühendab enda ümber töötava talurahva, haritlaste laiad ringkonnad ja kõik patriootlikud jõud ning annab kindla vastulöögi oportunistlikele elementidele, kes ei ole suutelised loobuma kapitalistide ja mõisnikega kokkuleppimise poliitikast, võimalus anda reaktsioonilistele, rahvavastastele jõududele purustav löök, võita parlamendis kindel enamus ja muuta ta kodanliku demokraatia organist rahva tõelise tahte tööriistaks."⁸ See seisukoht on leidnud heakskiitu ka ülemaailmsel kommunistlike parteide nõupidamistel.

Küsimus ei seisne muidugi ainult parlamendi kasutamises kodanluse võimu kukutamiseks (sotsialistliku revolutsiooni nn. parlamentaarne tee). Ka paljudes sellistes kapitalistlikes riikides, kus ei ole veel tingimusi proletarise revolutsiooni vahetuks võiduks, on kommunistlikel parteidel tänapäeval hoopis ulatuslikumad võimalused kodanliku parlamendi kasutamiseks kui kahekümnendatel aastatel. Seoses sellega on muutunud ka kommunistlike parteide parlamenditaktika. Püsima on jäänud aga leninlik juhtmõte: kasutada parlamenti poliitiliseks kasvatustööks töörahva hulkades.

Parlamentide kasutamise võimaluste laienemine ning

⁷ В.И. Ленин и Коммунистический Интернационал, с. 214.

⁸ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, IV osa. Tln., 1974, lk. 153.

kommunistlike parteide parlamenditegevuse eesmärkide ja ülesannete mõningane avardamine toimus juba 1930-ndatel aastatel.

Pealetungiva fašismi tagasilöömiseks oli kommunistlikel parteidel vaja likvideerida lõhe töölisklassis ning koondada töölisklassi ühisrinde ümber kõik progressiivsed, demokraatlikud jõud, s.o. luua laiialdane fašismivastane rahvarinne. Fašismivastaste jõudude koondamisel ja mobiliseerimisel etendasid mitmetes maades tähtsat osa valimiskampaaniad ning võitlus parlamendis.⁹ 1936. aastal saavutas fašismivastane rahvusrinne Hispaanias ja Prantsusmaal parlamendivalimistel võidu. See võit ei andnud veel võimalust sotsialistlikeks ümberkorraldusteks, kuid oli kahtlemata tähtsaks teguriks poliitilise režiimi demokratiseerimisel ning reaktsioonijõudude tagasitõrjumisel.

Fašismivastase võitluse tingimustes muutus paratamatult ka kommunistide esinemislaad kodanlikes parlamentides. Olu korras, kus mitmetes maades võimutses juba fašism, teistes aga suurbodanluse kõige reaktsioonilisemad ringkonnad valmistusid nurka heitma kodanlikku demokraatiat ning kehtestama avalikku terroristlikku diktatuuri, ei saanud kommunistid enam panna pearõhku kodanliku demokraatia ja parlamentarismi võltsolemuse paljastamisele. Kommunistid lähtusid nüüd oma parlamenditegevuses G. Dimitrovi tuntud seisukohast Kominterni VII kongressil: "...meie pooldame nõukogude demokraatiat, töörahva demokraatiat, kõige järjekindlamat demokraatiat maailmas. Kuid me kaitseme praegu ja tulevikus kapitalistlikes maades iga jalatäit kodanlik-demokraatlikest vabadustest, mida katsuvad hävitada fašism ja kodanlik reaktsioon, sest seda dikteerivad meile proletariaadi klassivõitluse huvid."¹⁰

Kommunistlike parteide parlamentliku tegevuse tingimused olid 1930-ndatel aastatel eri maades üsnagi erinevad. Riikides, kus kehtisid veel kodanlik-demokraatlikud vabadused ja kus fašism alles valmistus rünnakuks, olid võimalused

⁹ О. Н. Знаменский, В. А. Шишкин. Ленин, революционное движение и парламентаризм. Л., 1977, с. 228-255.

¹⁰ Георгий Димитров. Избранные произведения. Т. I. М., 1957, с. 237.

parlamenditribüünil esinemiseks muidugi kõige laialdasemad. Paljudes fašistlikes maades olid aga parlamendid juba likvideeritud ning seal ei saanud enam üldse kõnelda parlamendi kasutamisest. Ent peale selle oli selliseid riike, kus fašistid olid küll haaranud juhtpositsiooni ning alustanud fašistliku režiimi väljakujundamist, kuid samal ajal oli veel säilinud parlament (kuigi äärmiselt piiratud õigustega). Nendes riikides püüdsid kommunistlikud parteid kasutada fašismivastase võitluse areenina ka selliseid parlamendi ruudimente.

Eeltoodud seisukohti tuleb arvestada ka Eestimaa Kommunistliku Partei 1930-ndate aastate parlamenditaktika hindamisel.

II

1932. aasta mais toimunud V Riigikogu valimistel sai pahempoolsete tööliste ja kehvikute nimekiri kokku 25 966 häält ja 5 kohta Riigikogus.¹¹ 5 tööliste esindajat (Priidik Kroos, Roman Laes, August Rattas, Aleksander Silverstov, Johannes Tamson) moodustasid Riigikogus pahempoolsete tööliste ja kehvikute rühma. EKP lendlehtedes paljastati R. Laesi kui avantüristi ja provokaatorit. Seoses sellega heideti ta 19. augustil 1932 pahempoolsete tööliste ja kehvikute Riigikogu-rühmast välja. 27. septembril 1932 heideti rühmast välja ka J. Tamson, kes oli asunud Laesi kaitsma. Pahempoolsete tööliste rühm tegutses edasi 3-liikmelisena (kuni 1933.a. lõpuni). R. Laes ja J. Tamson jäid Riigikokku edasi n.-õ. väljaspool rühmi seisvatena.¹²

¹¹ V Riigikogu valimiste ja EKP taktika kohta valimistel vt. lähemalt O. K u u l i. Parlamendi ja kohalike omavalitsuste valimised Kodanlikus Eestis 1930-ndatel aastatel ja Eestimaa Kommunistliku Partei taktika. - TRÜ Toimetised. Vihik 351. Toid NLKP ajaloo alalt XII. Tartu, 1975, lk.103-109.

¹² Hilisem sündmuste areng kinnitas, et R. Laes oli tõepoolest tööliklassi võitlusele võõras inimene. J. Tamsoni esinemised Riigikogus ja ka tema hilisem tegevus ei näita teda halvas valguses. J. Tamsoni viga seisnes selles, et ta ei mõistnud õigeaegselt R. Laesi aferistiolemust, toetas viimast ning sellega katkestas ka raktiliselt oma sidemed revolutsioonilise tööliikumisega.

Ükski pahempoolsete tööliste rühma liige ei kuulunud Eestimaa Kommunistlikku Parteisse. Ka ei olnud EKP Keskkomitee osalenud nende kandidatuuride ülesseadmisel. Võib öelda, et pahempoolsete tööliste ja kehvikute nimekirja seadsid üles ning toetasid seda valimistel revolutsioonilised, EKP ideelise mõju all olevad töölisorganisatsioonid ning mõned kohalikud EKP organisatsioonid (Pärnus, Saaremaal).

Pahempoolsete tööliste ja kehvikute Riigikogu-rühm ise pidas ennast revolutsiooniliste tööliste esinduseks ning otsis kontakti Eestimaa Kommunistliku Parteiga, et saada viimaselt tegevusjuhiseid. Kuna EKP organisatsiooniline olukord oli 1932. aastal äärmiselt raske, siis ei õnnestunud rühmal esialgu Eestis tegutsevate kommunistidega ühendust saada. Rühma ülesandel läks A. Silverstov 1932. a. novembris salaja üle piiri NSV Liitu, et saada kontakti siin töötavate EKP Keskkomitee liikmetega.¹³ See läkski korda. A. Silverstov sai EKP Keskkomiteelt juhtnõure edaspidiseks tööks. Hiljem (1933. a.) aitasid rühma tegevust suunata kommunistid J. Ellmann ja H. Rätsep. Kuigi pahempoolsete tööliste ja kehvikute Riigikogu-rühma parteiline juhtimine ei olnud kuigi järjepidev, näitas rühm oma tegevusega nii Riigikogus kui väljaspool seda, et teda võib sisuliselt lugeda kodanliku parlamendi kommunistlikuks fraktsiooniks.

Pahempoolsete tööliste ja kehvikute rühma põhikõnelejaks Riigikogus oli Priidik Kroos. A. Rattas ei esinenud Riigikogus kordagi, A. Silverstov ainult paaril korral; üsna sageli võtsid küll sõna R. Laes ja J. Tamson, kuid nende esinemisi ei ole arvatud rühma tegevuse hulka. P. Kroosi arvele kogunes Riigikogus poolteise aasta vältel (juuni 1932 - detsember 1933) 30 suuremat sõnavõttu. Lisaks veel 14 ettepanekut ja faktilist märkust. Seejuures tuleb arvestada, et oma terava kriitika eest kodanlike võimude aadressil karistati P. Kroosi osavõtukeeluga 15 Riigikogu koosolekust. Võib öelda, et P. Kroos esines peaaegu kõigi olulisemate küsimuste arutamisel Riigikogus ning tõstis ka ise üles mitmeid probleeme erakorraliste teadaannete, arupärimistepanekute jne. kaudu.

Paralleelselt esinemistega Riigikogus arendas pahem-

¹³ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 283, l. 11-15.

poolsete tööliste ja kehvikute rühm aktiivset tegevust ka väljaspool Riigikogu. Kõik kolm rühma liiget olid sagedas- teks oraatoriteks tööliste ja töötute koosolekutel. Nad osa- lesid juhtivalt ka mitmete pahempoolsete töölisühingute te- gevuses ning töölisajalehtede väljaandmises.¹⁴

Põhijooneks pahempoolsete tööliste ja kehvikute rühma esinemistel nii Riigikogus kui väljaspool seda oli kodanli- ku korra paljastamine ning sotsialismi eeliste propageeri- mine. Juba ühel oma esimestest sõnavõttudest Riigikogus (27. juulil 1932, seoses K. Einbundi valitsuse deklaratsiooni arutamisega) rõhutas P. Kroos, et ainuke väljapääs kapita- listlikust majanduskriisist on sotsialistliku korra sisse- seadmine. Ta näitas, et kodanlikud valitsused on seni and- nud töörahvale ainult tühje lubadusi ning asjatu oleks neilt oodata tööinimeste olukorra parandamist.¹⁵ Sama mõtet rõhu- tasid P. Kroos ja teised rühma liikmed korduvalt ka hiljem - nii Riigikogu kõnetoolil, töölis koosolekutel kui ka töö- lisajalehtedes.

Rühm tegi Riigikogule korduvalt ettepanekuid kergenda- da töörahva majanduslikku olukorda (tõsta minimaalpalka, nä- ha töötutele ette abiraha, organiseerida tasuta arstiabi jne.) ning samal ajal piirata jõukamate kihtide sissetule- kuid (palga ülemääraks 200 krooni, tulumaksude suurendamine kapitalistidelt jne.). Pahempoolsete tööliste ja kehvikute rühm esitas ka töörahva poliitilisi õigusi ja vabadusi laiendavaid seaduseelnõusid: kaotada ära poliitiline polit- sei, vabastada poliitvangid, anda töölisorganisatsioonidele tagasi neilt konfiskeeritud varandused, anda kommunistliku- le parteile teiste parteidega võrdsed õigused jne.¹⁶ See- juures ei hellitanud tööliisaadikud lootust, et Riigikogu taolised seadused ka tegelikult vastu võtab. Töörahva huvi- sid kaitsvate seaduseelnõude esitamine ning nende selgita-

¹⁴ O. K u u l i. Ühise võitluslipu alla, lk. 104-106; O. K u u l i, A. L i e b m a n, H. S a a r n i i t. Töörah- va riigi eest, lk. 327-329.

¹⁵ Riigikogu V koosseis. Täielikud protokollid. I is- tungjärg. Tln., 1932, lk. 55-56.

¹⁶ Riigikogu V koosseis. Täielikud protokollid. II is- tungjärg. Tln., 1933, lk. 176.

mine teenis kodanlike võimude töörahvavaenuliku poliitika paljastamise eesmärgi. Suurt tähelepanu pööras rühm ka Eesti Sotsialistliku Töölise Partei tegelaste ja nende oportunistliku poliitika kriitikale.

Eespool öeldu lubab konstateerida, et pahempoolsete tööliste ja kehvikute Riigikogu-rühm lähtus oma tegevuses põhiliselt leninlikest revolutsioonilise parlamentarismi põhimõtetest. Omaette probleem on aga see, kuidas suutis rühm neid põhimõtteid rakendades arvestada konkreetset ajaloolist olukorda. Aastad 1932-1933 olid fašismi hoogsa pealetungi ajaks ka Eestis. Just neil aastail kasvas mõjukaks poliitiliseks jõuks hitlerlaste eeskuju järgiv Eesti Vabadsõjalaste Liit. Samal perioodil tugevnesid fašismisuunalised taotlused nn. vanades kodanlikes parteides (esmajoones Põllumeestekogudes). 1933. aasta kevadel ja suvel tegi Eestimaa Kommunistlik Partei esimesi katseid luua fašismi pealetungi tõrjumiseks tööliklassi ühisrinne.

Pahempoolsete tööliste ja kehvikute Riigikogu-rühma suhtumist fašismiohtu ja ühisrindesse näitavad P. Kroosi sõnavõtnud Riigikogus, rühma liikmete esinemised tööliiskoosolekutel ning materjalid ajalehes "Võitluse Lipp" (viimase väljaandjaks ja toimetajaks oli P. Kroos).

1933. aasta alguses arutati Riigikogus järjekordset põhiseaduse parandamise plaani. P. Kroos oma sõnavõttudes (ta esines selles küsimuses kahel korral) kritiseeris kodanliku korda ja seniseid kodanlikke valitsusi. Seejuures rõhutas ta, et uus põhiseadus tuleb eriti tagurlik ning on otseselt sihitud töörahva vastu: "Töörahva huvide mahasurumiseks on tarvis välja anda sarnane Põhiseadus, et tööliklassi esindajad ei pääseks Riigikogusse härrade pirukasõõmise isu ära rikkuma."¹⁷ Kritiseerides uut põhiseadust, ründas P. Kroos ka kodanluse kurssi fašismile tervikuna.¹⁸

Esinedes 1933. aasta sügisel rahvakoosolekutel, kritiseerisid pahempoolsete tööliste ja kehvikute Riigikogu-rühma tegelased samuti riigi poliitilise korra fašiseerimise plaane. Ühtlasi kutsusid nad töörahvast võitlema nõukogude

¹⁷ Riigikogu V koosseis. Täielikud protokollid. II istungjärg, lk. 458.

¹⁸ Riigikogu V koosseis. Täielikud protokollid. II istungjärg, lk. 529-530.

võimu eest, rõhutades sellega, et fašismi pealetungi tagasilöömise ainuke tee on proletariaadi diktatuuri kehtestamine.¹⁹

Ajalahes "Võitluse Lipp" ilmus 1933. aasta mai lõpus - juuni alguses ulatuslik, kolme numbrit läbiv "Ühine väerind".²⁰ Selles analüüsiti põhiliselt õigesti muudatusi rahvusvahelises töölisliikumises seoses majanduskriisi ja fašismi pealetungiga. Põhjendatult rõhutati ka, et töölisklassi ühisrinne ei tähenda üldisi sõnu ühtsusest, vaid konkreetset ühist võitlust töölisklassi huvide eest. Artiklis soovitati pahempoolsetel töölisorganisatsioonidel teha ühise väerinde loomise ettepanekud sotsialistlikule parteile ja Töölisühingute Keskliidule. Samal ajal avaldati aga kindlat veendumust, et sotside juhid neid ettepanekuid niikuinii vastu ei võta. Ettepanekute eesmärgiks pidi olema ESTP juhtide paljastamine selle partei lihtliikmete - tööliste ees.

Enda iga hinna eest vastandamine ESTP-le oli iseloomulikuks jooneks pahempoolsete tööliste ja kehvikute rühma esinemistele 1933. aasta sügisel. Üks näide selle kohta. 10. novembril 1933 esines Riigikogus erakorralise teadaandega ESTP pahempoolne tegelane A. Jõeäär, kes paljastas politsei vägivalda töötute suhtes (sõimamine, peksmine, põhjuseta areteerimine). Ka P. Kroos võttis sel puhul sõna. Ta kritiseeris küll kodanliku valitsuse ja politsei tegevust, kuid ründas samal ajal ka ägedalt Eesti Sotsialistlikku Tööliste Parteid.²¹

Eeltoodu näitab, et pahempoolsete tööliste ja kehvikute rühm ei mõistnud 1933. aasta lõpul veel ESTP-s toimuvat lõhenemisprotsessi ega suutnud näha fašismivastase ühisrinde tegelikke perspektiive. Raske oleks aga selle alusel teha tõsiseid etteheiteid rühma liikmetele. Taolisi vigu esines tol ajal nii Eestimaa Kommunistliku Partei tegevuses kui ka rahvusvahelises töölisliikumises.

Pahempoolsete tööliste ja kehvikute Riigikogu-rühma

¹⁹ ENSV ORKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 114, l. 2.

²⁰ "Võitluse Lipp", nr. 1, 27. mail 1933; nr. 2, 3. juunil 1933; nr. 3, 10. juunil 1933.

²¹ Riigikogu V koosseis. Täielikud protokollid. III ja IV istungjärg. Tln., 1933-1934, lk. 1015.

tegevus lõppes faktiliselt 1933. aasta detsembris. Valitsuse taotlusel andis Riigikogu nõusoleku P. Kroosi ja A. Silverstovi vahi alla võtmiseks. Areteerimisest pääsemiseks olid nad sunnitud detsembri lõpul 1933 Eestist lahkuma. Teel Nõukogude Liitu (Narva-Jõesuu juures jääd mööda üle piiri minnes) A. Silverstov uppus. P. Kroos jõudis NSV Liitu ja jäi sinna elama. Ta saatis Riigikogule kirjaliku teate enda tagasiastumisest ning 1. märtsil 1934 kutsuti P. Kroosi asemele Riigikokku pahempoolsete tööliste ja kehvikute nimekirja järgmine mees - Aleksander Välisson. Aprilli lõpul lahkus areteerimise kartusel Eestist A. Rattas ning A. Välisson jäi üksinda pahempoolsete tööliste ja kehvikute rühma esindajaks. Ei Rattas ega Välisson võtnud 1934. a. kordagi sõna. V. Välissoni tegevusest võib positiivse joonena esile tõsta lähenemist 1934. aasta juunis moodustatud Marksistlikule Tööraha Ühendusele.²² Ulatuslikumast koostööst nende vahel Riigikogus midagi välja ei tulnud, sest K. Päts pani V Riigikogu 2. oktoobril 1934 "vaikivasse olekusse", s.t. ametlikult Riigikogu laiali ei saadetud, kuid kokku ka enam ei kutsutud. 1934. aasta sügisest kuni 1938. aasta kevadeni valitses K. Päts ilma parlamendita.

III

Uue põhiseaduse järgi (hakkas kehtima 1. jaanuarist 1938) moodustati Eestis kahekojaline parlament (Riigikogu), mis oli aga täielikult sõltuv kõikvõimsast riigipeast - presidendist - ega saanud riigi elu tähtsamate küsimuste otsustamisel märkimisväärselt kaasa rääkida.²³ Riigikogu I koda - Riigivolikogu - oli valitav. Kuigi Pätsi diktatuurirežiimi oludes olid opositsioonijõudude võimalused oma kandidaatide läbiviimiseks valimistel äärmiselt piiratud, otsustas EKP siiski kasutada valimisi ja hiljem ka esinemisvõi-

²² N. Andreseni käsikirjalised mälestused, EKPA, f.247, nim. 51, s.-ü. 19a, l.7.

²³ Vt. selle kohta lähemalt A. K i r i s. Kas see oli demokraatia või autoritaarne režiim? - "Eesti Kommunist", 1968, nr. 5, lk. 17-25.

võimalusi Riigivolikogus fašismivastase võitluse huvides.²⁴

Riigivolikogu 80 saadikust kuulus n.-õ. valitsusblokki 64. Ühel või teisel määral opositsiooni jäi 16 saadikut. Neist 6 moodustasid Töötava Rahva Ühtlusrühma. Siia kuulusid 4 aktiivset ühisrinde tegelast, kes olid juba ammu enne valimisi tegutsenud tihedas sidemes EKP-ga, kuigi nad ise kommunistliku partei liikmed ei olnud. Need olid Aleksander Aben, Kristjan-Eduard Jalak, Neeme Ruus ja Maksim Unt.²⁵ Lisaks kuulusid Töötava Rahva Ühtlusrühma veel 2 parempoolset sotsialisti (Oskar Gustavson ja Jaan Vain), kes olid valimiskampaanias arendanud koostööd ühisrindegaga. Rühm ei kujutanud endast kindlat tervikut, sest ühisrinde tegelaste ja parempoolsete sotsialistide vahel ilmnisid varsti üsna suured lahkkelid.²⁶ EKP juhtnõore arvestas ja järgis ainult 4-mehe-line ühisrinde rühm, kellel oli tihe side EKP Illegaalse Bürooga. Kõik rühma liikmed töötasid aktiivselt ka väljaspool parlamenti, tegutsedes EKP suunamisel juhtivalt mitmesugustes legaalsetes töölisorganisatsioonides, 1940. aasta revolutsiooni käigus (juuli esimesel poolel) võeti nad vastu EKP ridadesse.

1939. aasta suvel langes rühma koosseisust välja A. Aben (oli sunnitud areteerimisest pääsemiseks põgenema Rootsi), tema asemele sai täiendavate valimiste tulemusena Aleksander Jõeäär. 1940. aasta alguses täienes rühm veel viienda mehega. Täiendavatel valimistel (28.-29. jaanuaril 1940) Rakvere-Kunda-Jõhvi ringkonnas saavutas võidu ühisrinde kandidaat Voldemar Jaanus, kes oli EKP liige (1939. a. novembrist).

Riigivolikogus järgisid ühisrinde saadikud kindlalt V. I. Lenini seisukohta - kasutada nii tööd parlamendis kui ka väljaspool seda sidemete tugevdamiseks töörahvaga, nende

²⁴ Riigivolikogu valimiste ja EKP taktika kohta valimistel vt. O. K u u l i. Parlamendi ja kohalike omavalitsuste valimised kodanlikus Eestis 1930-ndatel aastatel ja Eestimaa Kommunistliku Partei taktika. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Vihik 351. Toid NLKP ajaloo alalt. XII. Tartu, 1975, lk. 117-122.

²⁵ M. Undi isiku ja edaspidise saatuse kohta vt. H.-A. L e b b i n. Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis, lk. 319-320.

²⁶ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa, lk. 294.

poliitiliseks kasvatamiseks. Samal ajal arvestasid nad oma tegevuses konkreetseid ajaloolisi tingimusi ning Kommunistliku Internatsionaali ja Eestimaa Kommunistliku Partei fašismivastase võitluse strateegiat ja taktikat.

Ühisrinde saadikute esinemised Riigivolikogus erinesid märgatavalt pahempoolsete tööliste ja kehvikute sõnavõttudest Riigikogus. Siin tuleb arvestada Riigivolikogu ja V Riigikogu väga erinevaid positsioone riigi poliitilises elus, samuti fašismivastase rahvarinde taktika iseärasusi.

Teatavasti püüdis EKP rahvarindesse tõmmata võimalikult ulatuslikult Pätsi diktatuuri suhtes opositsioonilisi jõude, ka üksikuid kodanlikke rühmitusi. Opositsioonilised kodanlikud ja väikekodanlikud ringkonnad suhtusid küll kriitiliselt Pätsi võimu, kuid polnud kaugeltki nõus proletaariaadi diktatuuri kehtestamisega. Seda silmas pidades ei esinenud ühisrinde tegelased Riigivolikogus kõnetoolil kodanliku korra täieliku eitamisega ning ei propageerinud avalikult nõukogude võimu kehtestamist. Küll kasutasid nad aga ära iga võimalust, et kritiseerida valitsuse antidemokraatlikke samme, rahva vajaduste ja õiguste ignoreerimist. Selleks kasutati ära diskussioone ka selliste seaduste üle, mis polnud seotud poliitiliste õiguste ja vabaduste probleemiga. Eriti aktiivselt esinesid ühisrinde saadikud aga vahetult töötavaid rahvakihte puudutavate seaduste arutlustel (näit. põllutööliste seadus).²⁷ Laialdaselt praktiseeriti ka küsimuste esitamist valitsusele.

Ühisrinde saadikute aktiivsust Riigivolikogus iseloomustavad järgmised andmed. Kokku esinesid ühisrinde tegelased kahe aasta vältel (aprill 1938 - aprill 1940) Riigivolikogus 116 pikema sõnavõetuga. Lisaks sellele tegid nad konkreetseid parandusettepanekuid seaduste juurde, esinesid faktiliste märkustega, õiendustega jne. veel 122 korral ning esitasid valitsusele ja ministritele 84 küsimust. Kõige aktiivsemaks oli Neeme Ruus (40 sõnavõttu, 43 ettepanekut-märkust ja 43 küsimust). Eriti iseloomulik on aga see, et kõik ühisrinde saadikud esinesid Riigivolikogus korduvalt, n.-ö. passiivseid nende hulgas ei olnud.

²⁷ Vt. Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo II osa, lk. 313-316, 332-333; O. K u u l i, A. L i e b m a n, H. S a a r n i i t. Tööraha riigi eest. lk. 405-407.

Hoolimata lahknevustest mitmes põhiküsimuses, püüdsid ühisrinde tegelased lisaks koostööle ühtlusrühma kuuluvate parempoolsete sotsialistidega arendada mõningast koostööd ka endise Keskerakonna (J. Tõnisson, A. Piip) ja asunike koon-dise (R. Penno, O. Röstner) tegelastega ning isegi Töölis-koja esindajatega (L. Johanson, L. Metslang), kuigi viima-sed olid Riigivolikogu valimiste ajal keeldunud igasugusest koostööst. Igale juhul hoidusid ühisrinde saadikud konflik-tidest nn. demokraatliku opositsiooni tegelastega. Selles mõttes on iseloomulik järgmine Riigivolikogus asetleidnud juhtum. 9. märtsil 1939. aastal arutati Riigivolikogu vali-mise seaduse muutmise seadust. Sel puhul kritiseeris J. Jo-hanson üsna ärritatud toonil ühisrinde ja eriti viimasega, koos esinenud parempoolsete sotsialistide tegevust, väites, et need olevat teda Riigivolikogu valimistel laimanud. J. Jo-hansonile vastasid väga teravalt O. Gustavson ja J. Vain. Seejärel esines Neeme Ruus rahulikus ja asjalikus toonis. Ta ütles muuhulgas: "Kui nüüd rvkl /Riigivolikogu liige/ Jo-hanson siin arvas, et selle rühma vaimseks juhiks, kuhu ku-lub rvkl Gustavson ja kuhu kuulun ka mina, on Aleksander Oinas, siis peab selle väite kategooriliselt ümber lükkama. Meie rühma esimeheks on Aben ja rühma vaimsus kujundatakse rühma enda poolt. Kellega me siin koaleerume ja teatud kü-simusi koos otsustame, siis sõltub see Riigivolikogu tööst. Ja ma ei häbene tunnistamast, et ma rvkl-te Jaan Tõnissoni, Rudolf Pennoga ja teistega teatud küsimustes koos töötan (vahelehuue). Kui tarvis ka Leopold Johansoniga (vahele-huue). Ma seda ei ole kuriteoks pidanud."²⁸

Et mõnel juhul Töötava Rahva Ühtlusrühm tegi tõesti koostööd ka L. Johansoniga, näitab järgmine fakt. 11. jaa-nuaril 1940 arutati Riigivolikogus Saksa Usaldusvalitsuse õigusliku seisundi seadust. Esinedes enne hääletamist, üt-les N. Ruus: "... teatan rvkl-te Oskar Gustavsoni, Leopold Johanson, Kristjan-Eduard Jalaka, Aleksander Jõeäär, Mak-sim Unti, Jaan Vaini ja enda nimel, et meie hääletame pae-vakorras oleva seaduse vastu."²⁹

²⁸ Riigivolikogu stenograafilised aruanded. I koosseis. III ja IV istungjärg. Tln., 1939, lk. 607.

²⁹ Riigivolikogu stenograafilised aruanded. I koosseis. V ja VI istungjärg. Tln., 1940, lk. 426.

Teatud koostöö mõningate kodanlike ja väikekodanlike tegelastega ei tähendanud, et tööliklassi ühisrinde rühm oleks taganenud proletariaadi klassipositsioonist. Rühm rakendas õigesti leninlikku kompromissitaktikat fašismivastaste jõudude tugevdamiseks ja nende mõju laiendamiseks. Seejuures ei taganenud ühisrinde saadikud oma põhimõttest seisukohtadest ega teinud kompromisse ideoloogia valdkonnas.

1939. aasta sügisest alates tugevnes kodanlike ja väikekodanlike opositsioonijõudude eemaldumine aktiivsest fašismivastastest võitlusest.³⁰ Ühisrinde saadikud arendasid 1939. aasta lõpul ja 1940. aasta esimesel poolel (s.o. revolutsioonilise kriisi kujunemise ajajärgul) eriti ulatuslikku tegevust. Nad etendasid juhtivat osa poliitiliste märgukirjade koostamises ning nendele allkirjade kogumises, samuti laienes nende töö ametiühingute ja tööliste kultuuriühingute suunajana.³¹

Teravamaks muutusid ühisrinde saadikute esinemised Riigivolikogus. Paar näidet selle kohta. 5. detsembril 1939 esines Riigivolikogus A. Jõeäär, kes mõistis hukka siseministeeriumi katsed juhtida ametiühinguid politseiliste vahenditega. Ta ütles: "... alates Eestimaa Töölisühingute Keskliidu juhatuse tagandamisest ja selle asendamisest siseministri poolt määratud juhatusega on talitatud Zubatovi haledalt lõppenud eeskuju järgi."³² 19. veebruaril 1940 rõhutas N. Ruus oma kõnes: "Tööliskonna arvates ei tohi oma riiklus olla ühele kihile rikkuste ahnitsemiseks teise kihi arvel - selleks, et siis neid rikkusi välismaa pankadesse paigutada. Tööliskonnal on ka õigus nõuda kaitseseksukorra kaotamist, poliitilise ühinemise vabadust, oma ajakirjandust, kitsendamatu koosolekute, sõna ja trükivabadust... Tal on õigus olla arvustaval seisukohal nende ühis-

³⁰ Vt. lähemalt O. K u u l i. Vapsidest Isamaaliiduni, lk. 223-228.

³¹ O. K u u l i, A. L i e b m a n, H. S a a r n i i t. Tööraha riigi eest, lk. 409-415; Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa, lk. 332-335.

³² Riigivolikogu stenograafilised aruanded. I koosseis. V ja VI istungjärg, lk. 204-205.

kondliku elu nähete suhtes, mis tema huvide vastu käivad."³³

ЕКР 1940. aasta aprillikonverentsist võttis osa ka Riigivolikogu saadik kommunist V. Jaanus. Leninliku parlamenditaktika oskuslik rakendamine aitas koondada revolutsioonijõude otsustavale pealetungile kodanluse võimu vastu. Ühisrinde saadikud etendasid Riigivolikogus kaalukat osa töörahva massiliste väljaastumiste organiseerimisel 1940. aasta juunipäevadel ning täitsid hiljem vastutavaid riiklikke ja parteilisi ülesandeid sotsialistliku ühiskonna aluste rajamisel.

ЛЕНИНСКАЯ ПАРЛАМЕНТСКАЯ ТАКТИКА И ВЛИЯНИЕ ЕЕ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЭСТОНИИ (1930-1940 гг.)

О. Куули

Р е з ю м е

При использовании парламента в буржуазной Эстонии Коммунистическая партия Эстонии исходила из исторического опыта большевиков и принципиальных положений В.И.Ленина в этом вопросе.

В тридцатые годы у КПЭ была дважды возможность использовать революционные фракции в буржуазном парламенте в интересах классовой борьбы пролетариата. В У Государственном собрании (в 1932-1934 гг.) группа левых рабочих и бедняков выполняла функции парламентской фракции КПЭ. В последние годы буржуазной диктатуры (1938-1940 гг.) под руководством КПЭ в Государственной думе действовала фракция "Единый блок трудового народа".

Члены фракции левых рабочих и бедняков честно боролись за интересы пролетариата, однако они были не всегда в силах дать правильную оценку особенностям и перспективам антифашистской борьбы. Этому содействовали и некоторые ошибки в тактике КПЭ.

³³ Riigivolikogu stenograafilised aruanded. I koosseis. V ja VI istungjärg, lk. 597.

Депутаты единого фронта в Государственной думе под руководством КПЭ правильно учитывали конкретную историческую обстановку и лучше применяли принципы ленинской парламентской тактики. Это помогло мобилизации революционных сил и победе пролетариата в 1940 году.

LENINSCHES PARLAMENTSTAKTIK UND DEREN EINFLUSS AUF
DIE TÄTIGKEIT DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI ESTLANDS
(1930-1940)

O. Kuuli

Z u s a m m e n f a s s u n g

Bei der Anwendung des Parlaments im bürgerlichen Estland ging die Kommunistische Partei Estlands von historischen Erfahrungen der Bolschewiki und den grundsätzlichen Standpunkten W. I. Lenins in dieser Frage aus.

In 1930. Jahren hatte die Kommunistische Partei Estlands zweimal die Möglichkeit, revolutionäre Fraktionen im bürgerlichen Parlament im Interesse des proletarischen Parlament im Interesse des proletarischen Klassenkampfes auszunutzen: In der 5. Staatsversammlung der Abgeordneten (1932) erfüllte die Staatsversammlung-Gruppe der linksgesinnten Arbeiter und Kleinbauern inhaltlich die Aufgaben der Parlamentsfraktion der Kommunistischen Partei Estlands. In den letzten Jahren (1938-1940) der bürgerlichen Diktatur war in der Staatsversammlung die Einheitsgruppe des arbeitenden Volkes unter Leitung der Kommunistischen Partei Estlands tätig.

Die Mitglieder der Staatsversammlungsgruppe der linksgesinnten Arbeiter und Kleinbauern waren ehrliche des Proletariats, aber sie waren nicht imstande, immer richtig die Besonderheiten und Perspektive im Kampfe gegen den Faschismus zu bewerten. Hier haben auch ihren Einfluss einige Fehlpunkte in der Taktik der Kommunistischen Partei Estlands ausgeübt.

In der Staatsversammlung gewirkte Abgeordneten der Einheitsfront konnten unter Leitung der Kommunistischen Partei Estlands nicht tadeln die konkrete historische Situation

berücksichtigen und sachkundiger die Grundsätze der lenin-
schen Parlamentstaktik anwenden. Das trug zum Konzentrieren
der revolutionären Kräfte und zu dem Sieg des estnischen
Proletariats im Sommer 1940 bei.

SISUKORD - СОДЕРЖАНИЕ - INHALT

Besti töölisnoorsugu Vene revolutsiooni 1917-1918. Esimese Eesti sotsiaaldemokraatliku noorsoo-organisatsiooni ajaloost	3
Эстонская рабочая молодежь в Русской революции 1917-1918. Из истории первой социал-демократической молодежной организации Эстонии. Р е з ю м е	14
Die estnische Arbeiterjugend in der russischen Revolution 1917-1918. Aus der Geschichte der ersten estnischen sozialdemokratischen Jugendorganisation. Z u s a m m e n f a s s u n g	14
<u>E. Kessel.</u> Kommunistliku partei eesti organisatsioonide internatsionaalsed sidemed Koduõja aastatel.	15
<u>Э. К е с с е л ь.</u> Интернациональные связи эстонских организаций Коммунистической партии в годы Гражданской войны. Р е з ю м е	34
<u>E. Kessel.</u> Internationale Beziehungen der estnischen Organisationen der Kommunistischen Partei in den Jahren des Bürgerkriegs. Z u s a m m e n f a s s u n g	35
<u>X. Саарнийт.</u> Аграрная политика Коммунистической партии Эстонии в годы послевоенного революционного кризиса (1920-1924)	37
<u>H. Saarniit.</u> Die Agrarpolitik der Kommunistischen Partei Estlands während der revolutionären Krise in den Nachkriegsjahren (1920-1924). Z u s a m m e n f a s s u n g	58
<u>V. Toom.</u> EKNÜ I kongressi daatumist.	60
<u>B. Тоом.</u> О дате I съезда КСМ Эстонии. Р е з ю м е .	70
<u>V. Toom.</u> About Identification of the Date of the 1st Congress of the Estonian Y.C.L. S u m m a r y .	70
<u>A. Liebman.</u> Sõja ja rahu küsimus EKP tegevuses kahekümne aastal.	71
<u>A. Л и б м а н .</u> Вопрос о войне и мире в деятельности КПЭ в 1920-е годы. Р е з ю м е	86
<u>A. Liebman.</u> Die Frage über Krieg und Frieden in der Tätigkeit der Kommunistischen Partei Estlands in den 1920 Jahren. Z u s a m m e n f a s s u n g	87
<u>J. Ant.</u> EKNÜ taktikast kodanliku armee suhtes aastail 1920-1930	89
<u>Ю. А н т .</u> О тактике КСМ Эстонии в отношении буржуазной армии в 1920-1930 гг. Р е з ю м е	109

J. A n t. Über die Taktik der Estnischen Kommunistischen Jugendverbands gegenüber der bürgerlichen Armee in den Jahren 1920-1930. Zusammenfassung	109
L. K o b i n. EKP illegaalne ajakirjandus NSV Liidu edusammude propageerijana (aastatel 1930-1937)	111
Л. К о б и н. Пропганда успехов Советского Союза в недегательной печати Компартии Эстонии (1930-1937). Р е з ю м е	129
L. K o b i n. Illegale Presse der KP Estlands als Propagandist der Fortschritte der UdSSR (in den Jahren 1930-1937). Zusammenfassung	130
O. K u u l i. Leninlik parlamenditaktika ja selle mõju Bestimaa Kommunistliku Partei tegevusele (1930-1940).	132
O. К у у л и. Ленинская парламентская тактика и влияние её на деятельность Коммунистической партии Эстонии (1930-1940 гг.). Р е з ю м е.	147
O. K u u l i. Leninsche Parlamentstaktik und deren Einfluss auf die Tätigkeit der Kommunistischen Partei Estlands (1930-1940). Zusammenfassung	148

Ученне записки Тартуского государственного университета.
Выпуск 512. КНЭ В БОРЬБЕ ПРОТИВ ДИКТАТУРЫ БУРЖУАЗИИ. Труды по истории КПСС XVI. На эстонском и русском языках. Резюме на разных языках. Тартуский государственный университет. ЭССР, г. Тарту, ул. Киликооли, 18. Ответственный редактор Л. Райд. Корректоры Ю. Лаанекаск и Н. Чикалова. Сдано в печать 26.10.1979. Бумага писчая 30x45 1/4. Печ. листов 9,5. Учетно-издат. листов 9,25. Тираж 500. МВ 07519. Типография ТГУ, ЭССР, г. Тарту, ул. Пялсона, 14. Зак. № 1497. Цена 1 руб. 40 коп.